

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra francouzského jazyka a literatury

Diplomová práce

**GENDER V JAZYCE LITERÁRNÍCH POSTAV VYBRANÝCH FRANCOUZSKÝCH
AUTORŮ A JEHO PROJEVY**

vedoucí diplomové práce: PhDr. Eva Müllerová, CSc.

autor diplomové práce: Marcela Šmrhová

studijní program : Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní školy a střední školy

obor studia: Anglický jazyk — francouzský jazyk

rok dokončení práce: 2014

Prohlášení:

Prohlašuji, že diplomovou práci s názvem *Gender v jazyce literárních postav vybraných francouzských autorů a jeho projevy* jsem vypracovala pod vedením vedoucí diplomové práce samostatně. Použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Praze dne 18. června 2014

.....

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování PhDr. Evě Müllerové, CSc. za její cenné rady, připomínky a trpělivost při vedení mé diplomové práce.

V Praze dne 18. června 2014

.....

NÁZEV:

Gender v jazyce literárních postav vybraných francouzských autorů a jeho projevy

AUTOR:

Marcela Šmrhová

KATEDRA:

Katedra francouzského jazyka a literatury

VEDOUCÍ PRÁCE:

PhDr. Eva Müllerová, CSc.

ABSTRAKT:

Cílem naší práce je dokázat platnost tezí týkajících se genderové lingvistiky, které Robin Tolmach Lakoff popsala ve svém díle *Language and Woman's Place*. Ačkoli Lakoff analyzuje ve svém díle jazyk anglický, my jsme zkoumali platnost jejích tezí v jazyce francouzském. První část naší práce je věnována popisu teorie ženského jazyka, které se Lakoff ve svém díle věnuje, a prostředků ženského jazyka vyskytujících se, dle jejího názoru, v angličtině. V této části jsme se také zaměřili na výskyt těchto prostředků v češtině, a zejména ve francouzštině. Druhá část naší práce je věnována praktickému rozboru jednotlivých prostředků ženského jazyka ve dvou obdobně dlouhých ukázkách z děl francouzských spisovatelů, konkrétně v ukázce z Flaubertovy *Paní Bovaryové* a v ukázce z *Mandarínů* autorky Simone de Beauvoir. Na základě výsledků tohoto rozboru jsme pak zhodnotili platnost výše zmíněných tezí a v závěru naší práce sestavili seznam prvků ženského jazyka platný pro francouzštinu.

KLÍČOVÁ SLOVA:

jazyk, gender, genderová lingvistika, ženský jazyk, Lakoff

TITLE:

Gender in the language of literary characters of selected French authors and its manifestation

AUTHOR:

Marcela Šmrhová

DEPARTMENT:

Department of French Language and Literature.

SUPERVISOR:

PhDr. Eva Müllerová, CSc.

ABSTRACT:

The aim of the thesis is to prove the validity of the theories concerning gender linguistics described in Robin Tolmach Lakoff's *Language and Woman's Place*. Even though Lakoff studied the concept of gender in English language we focused on proving the validity of her theories analysing the French language. The first part of the thesis examines the theory of women's language described in the above-mentioned work and the forms comprising the women's language that, in Lakoff's opinion, occur in English. In this part, we also investigated the occurrence of these forms in the Czech and mainly in the French language. The second part of the thesis focuses on the analysis of the above-mentioned forms in two extracts from important literary works of the French literature, namely *The Mandarins* by Simone de Beauvoir and *Madame Bovary* by Gustav Flaubert. Based on the results of the analysis, we evaluated Lakoff's theories and we compiled a list of forms of the women's language in French.

KEYWORDS:

language, gender, gender linguistics, women's language, Lakoff

Obsah

| | |
|---|----|
| Úvod..... | 1 |
| 1 Moc slova..... | 4 |
| 2 Robin Tolmach Lakoff..... | 7 |
| 3 Jazyk jako prostředek sebevyjádření..... | 8 |
| 4 Role žen ve společnosti podle Robin Tolmach Lakoff..... | 9 |
| 5 Problémy genderové lingvistiky | 10 |
| 6 Jazyk a ženy | 12 |
| 6.1 Zvířecí metafory v češtině | 12 |
| 6.2 Zvířecí metafory ve francouzštině | 13 |
| 6.3 Obrazná pojmenování žen jako jídla | 14 |
| 7 Jazyková diskriminace žen..... | 15 |
| 8 Společenské postavení žen a mužů a jeho odraz v jazyce | 19 |
| 9 Mužský a ženský jazyk | 22 |
| 10 Lexikum ženského jazyka..... | 25 |
| 10.1 Ženský jazyk a adjektiva..... | 26 |
| 10.2 Ženský jazyk a intenzifikující výrazy | 28 |
| 11 Gramatika ženského jazyka | 29 |
| 11.1 Tázací dovětky a ženský jazyk | 30 |
| 11.2 Rozkazovací věty a ženský jazyk | 31 |
| 12 Ženský jazyk a stoupavá intonace v oznamovacích větách | 32 |
| 13 Mužský a ženský jazyk z pohledu společnosti..... | 32 |
| 14 Robin Tolmach Lakoff a postup její vědecké práce | 33 |
| 15 Naše motivace pro tento výzkum..... | 34 |
| 16 Postup při vypracovávání praktické části..... | 35 |
| 17 Postup při výběru textu | 36 |
| 18 Vybrané texty..... | 37 |
| 18.1 Autoři textů | 38 |
| 18.2 Charakteristika postav jednajících ve vybraných ukázkách | 41 |
| 19 Hypotéza | 43 |
| 20 Analyzované jazykové prostředky | 43 |
| 21 Analýza témat | 44 |
| 22 Analýza jazykových prostředků..... | 44 |

| | | |
|--------|---|----|
| 22.1 | Lexikum | 45 |
| 22.1.1 | Intenzifikátory | 45 |
| 22.1.2 | Ženská adjektiva | 47 |
| 22.1.3 | Barvy | 48 |
| 22.1.4 | Duchovno..... | 48 |
| 22.1.5 | Milostná oslovení a obrazná pojmenování žen a mužů..... | 49 |
| 22.2 | Gramatická analýza..... | 50 |
| 22.2.1 | Použití imperativu..... | 50 |
| 22.2.2 | Vyjadřování rozkazu jinými větnými typy než imperativem | 52 |
| 22.2.3 | Tázací dovětky..... | 53 |
| 22.3 | Intonace | 53 |
| 23 | Další prostředky ženského jazyka..... | 54 |
| 23.1 | Otázky s převážně fatickou funkcí..... | 55 |
| 23.2 | Essayer | 57 |
| 23.3 | Kondicionál jako prostředek vyjádření slušnosti | 58 |
| 23.4 | Modální slovesa | 59 |
| 24 | Závěrem k analýze jazykových prostředků..... | 61 |
| 25 | Téma genderu ve vybraných ukázkách..... | 63 |
| | Závěr..... | 69 |
| | Le résumé | 71 |
| | Seznam použité literatury | 73 |
| | Další zdroje | 75 |
| | Seznam zkratk | 76 |
| | Příloha | 77 |
| | Části těla | 77 |

Úvod

Z názvu této práce může čtenář nabyt dojmu, že autorka je patrně příslušnicí feministického hnutí nebo s ním přinejmenším sympatizuje. Záměrně píše „autorka“, neboť myšlenka, že by tuto práci mohl napsat muž, by nejspíše napadla málokoho. Muži se totiž podobnými tématy příliš často nezabývají možná proto, že je považují za nepodstatná. Mnozí si dokonce myslí, že nerovnost mezi muži a ženami je uměle vytvořený problém, který v západním světě vlastně neexistuje, nebo přinejmenším rozhodně ne v takové míře, aby bylo třeba se jím jakkoli hlouběji zabývat. Feminismus pak někteří dokonce považují za jakousi zoufalou filosofii zneuznaných žen, které se ve své ženské roli necítí dobře, a tak se marně snaží se z ní vymanit.

Je třeba přiznat, že mnohdy ani mně slovo feministka neznělo dobře a rozhodně bych sama sebe za feministku nikdy neoznačila, což je však podle Robin Tomach Lakoff zcela normální. Sama v rozhovoru z roku 2010¹ uvedla, že když se během jedné ze svých hodin zeptala studentek, která z nich se cítí být feministkou, téměř nikdo se nepřihlásil. Když však potom začala studenty seznamovat s jednotlivými tezemi, o které se feminismus opírá, téměř všichni s nimi souhlasili.

Slovo „feministka“ nám jednoduše, jak již bylo řečeno, nezní dobře - mužům možná proto, že je nepřímou obviňuje z utlačování žen, z jakéhosi sobectví, ženám možná proto, že je na jednu stranu prezentuje jako jakési slabé utlačované jedince, kteří nejsou ani natolik sebevědomí, aby dokázali hájit svá vlastní práva. Myšlenka feminismu je možná mnohým tak nesympatická právě proto, že svým způsobem odsuzuje obě skupiny. Ať už se nacházíme na té či oné straně, měli bychom se dle jejich tezí nad svým chováním zamyslet. Jsme-li muži, měli bychom ženám poskytnout stejnou možnost ucházet se o pracovní pozice, hodnotit jejich práci stejně jako naši, jednat s nimi se stejným respektem jako s muži, rovným dílem se dělit o povinnosti v domácnosti atd. Jsme-li ženy, měly bychom se chovat stejně sebevědomě a asertivně jako muži, dělit se o povinnosti i o příležitosti rovným dílem. Otázkou však zůstává, zda toto doopravdy chceme, zda nám stávající genderové rozdíly nejsou vlastně přirozené, zda v tomto uspořádání věcí nejsme vlastně šťastni. Japonská lingvistka Sachiko Ide strávila nějakou dobu na stáži na univerzitě v USA, kde se seznámila s teorií Robin Tolmach Lakoff. Když se pak vrátila do Japonska a chtěla tuto teorii představit na tamější

¹ Speak with confidence: Blast "you know" from your speech. In: *Digital Podcast* [online]. [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <http://www.digitalpodcast.com/feeds/43548-the-kathleen-show-episodes?page=2>

ženské univerzitě, setkala se s velmi nepříznivými reakcemi. Sama to vysvětluje tím, že japonské ženy jsou ve své podřízené roli spokojené.²

Sama Simone de Beauvoir, velká bojovnice za rovnoprávnost žen a mužů, v rozhovoru z roku 1975³ uvedla, že se nikdy necítila nikterak utlačovaná, ale že to příběhy ostatních žen v ní vzbudily touhu o této situaci mluvit, řešit ji... Když jsem si poprvé vzala do ruky *Language and Woman's Place*, zprvu jsem pochybovala, zda této teorii vůbec věřit. Jak už se tak stává, čím víc člověk o něčem pochybuje, čím víc ho to šokuje a nutí přemýšlet, tím lépe si danou věc zapamatuje. Teze obsažené v knize *Language and Woman's Place* jsem si zapamatovala ihned a následně si začala všimnout, jak se manifestují prakticky ve všech sférách každodenního života. Lidé v mém nejbližším okolí jako by sloužili Robin Tolmach Lakoff coby modely při psaní její práce.

Tehdy mě napadlo, že bych se této problematice mohla začít hlouběji věnovat, že bych mohla popsat a okomentovat teze obsažené v *Language and Woman's Place*, prozkoumat jejich potenciální platnost také v češtině a zejména ve francouzštině, a hlavně pokusit se nějakým způsobem jejich platnost dokázat.

Jediné, co mě zpočátku od mého záměru odrazovalo, byla otázka po smyslu takové práce. K čemu bude vlastně taková práce sloužit? Jaký bude její cíl?

Cílem naší práce bude popsat a okomentovat teze obsažené v *Language and Woman's Place*, prozkoumat jejich platnost v češtině, a zejména ve francouzštině, a hlavně pokusit se na základě co možná nejobektivnějších metod dokázat jejich platnost ve francouzském jazyce, a to konkrétně na vybraných ukázkách z díla *Mandarini* autorky Simone de Beauvoir a z díla *Paní Bovaryová* autora Gustava Flauberta.

Pokud by se nám totiž podařilo dokázat platnost tezí obsažených v *Language and Woman's Place*, mohla by práce Robin Tolmach Lakoff ještě získat na důvěryhodnosti, tím by se mohla stát čtenější a zde obsažené teze by tak mohly více přispět ke změně pohledu společnosti na sebe samu, ke změně jejího jazykového chování, a tím nepřímo i k celkovému zrovnoprávnění mužů a žen.

² LAKOFF, Robin Tolmach. *Language and Woman's Place : Text and Commentaries*. Cary, NC, USA: Oxford University Press, 2004. Str. 180

³ MACFARLANE, Erin. Simone de Beauvoir Interview Clip (1975). In: *Youtube* [online]. [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=IiPSw0lNqaI>

Pokud by se nám podařilo prokázat, že tato teorie platí i pro francouzský jazyk, neboť právě dokazováním tohoto se budeme v praktické části práce zabývat, mělo by to další důsledky pro nás jako budoucí učitele francouzského jazyka. Učitelé celkově mají na vývoj jedince, jeho chování a uvažování velký vliv, a tím vlastně svým způsobem ovlivňují i chování a smýšlení společnosti jako takové. Učitelé cizího jazyka mají na jazykové návyky svých studentů vliv zcela markantní. Prokáže-li se, že teorie Robin Tolmach Lakoff platí, pak budeme jako učitelé francouzského jazyka schopni definovat rysy ženského a mužského jazyka, rozpoznat je, a tím pádem budeme schopni se vyvarovat toho, abychom své žáky či studenty učili jakémukoli genderově nekorektnímu vyjadřování. Způsob, jakým člověk mluví, o něm nejen vypovídá, ale zároveň i jeho samotného dále formuje. Naučíme-li naše žáky a studenty mluvit genderově korektním jazykem, je pravděpodobné, že budou i více „genderově korektně“ smýšlet, a mohou tak dozrát v jedince s větším smyslem pro rovnoprávnost.

1 Moc slova

„Řeč se mluví a voda plyne.“ Již tolikrát jsme toho tvrzení zaslechli... Vzpomeneme-li si však na okamžiky v našem životě, kdy nám někdo tuto větu řekl, jako bychom najednou v její pravdivost přestávali věřit. Možná nás tenkrát chtěl někdo upokojit, naznačit nám, abychom se netrápili tím, co lidé povídají, ukonejšit nás, že slova, tak jako voda v řece, připlouvají do našich životů a zase z nich odplouvají, aniž by po sobě zanechala stopu. Proč nám ale něco takového ten člověk vůbec tenkrát říkal? Jak ho napadlo, že to zrovna tohle potřebujeme slyšet? Samotným vyřčením této věty jako by její platnost popřel. Prozradil se. Dal totiž najevo, že i on cítí, jakou sílu slova dokážou mít, že i on vnímá jejich váhu, dobře si uvědomuje, proč jsme v té či oné chvíli rozčileni, smutni či zklamáni, a chce nás proto ukonejšit, zmírnit naši bolest.

Slova jsou mocná, někdy možná mocnější než pravda. Budeme-li překrásné inteligentní dvouleté holčičce následujících dvacet let dennodenně opakovat, jak hloupá a ošklivá je, vyroste z ní sice krásná, leč zakomplexovaná bytost, která o své hlouposti a ošklivosti nebude mít nejmenších pochyb. Ani pohled do zrcadla ji o opaku nepřesvědčí. Již staří Tolkétové, jejichž moudrost zachytil ve své knize *Čtyři dohody* Don Miguel Ruiz⁴, chápali sílu slova. První ze čtyř dohod, které by podle starých Toltéků měl člověk sám se sebou uzavřít, aby došel životního štěstí, zní: „Nehřeš slovem.“, což bychom mohli ve zkratce vysvětlit jako „Buď upřímný, říkej, co si myslíš, a neříkej, co si nemyslíš, každopádně ale važ slova, a to ať už mluvíš s ostatními či se sebou samotným...“ Tomu, že bychom měli být upřímní, rozumíme. I to, že bychom měli pečlivě volit slova, mluvíme-li o druhých, nám připadá zřejmě přirozené. Avšak myšlenka, že bychom si měli dávat pozor na to, jaká slova volíme sami vůči sobě, jakým způsobem komunikujeme sami se sebou a jak mluvíme o sobě, se nám může zdát na první pohled poněkud podivná až směšná.

Mnozí z nás, mluví-li s někým o sobě, mají tendence podtrhávat to, v čem nevynikají, a znevažovat to, v čem jsou dobří. Před zkouškou zásadně mluvíme o tom, co neumíme, v šatně po lekci tance vyzdvihujeme to, co nám nešlo. Pochválí-li někdo náš výkon, mnohdy řekneme, že jsme měli štěstí nebo že konkurence tentokrát nebyla tak velká jako jindy, a tak i

⁴ RUIZ, Miguel. *Čtyři dohody: kniha moudrosti starých Toltéků : [praktický průvodce osobní svobodou]*. Překlad Viktor Faktor. Hodkovičky: Pragma, c2001, 134 s. ISBN 80-720-5826-6.

my „jednoocí“ jsme tentokrát mezi „slepými“ zazářili. Ve skrytu duše však víme, že to není pravda. Co nás tedy motivuje k takovému chování? Proč se uchylujeme k této neupřímnosti?

Jakýsi zákon slušnosti⁵ nám nařizuje chovat se skromně a my ve snaze, abychom tento zákon ctili, dobrovolně obětujeme upřímnost. Obě zúčastněné strany většinou samozřejmě tato pravidla znají, vědí, že zasvětily svou konverzaci zákonu slušnosti (paragraf „skromnost“), a podle toho výpovědi svého konverzačního partnera také interpretují. Mohlo by se tedy zdát, že pokud o sobě mluvíme špatně nebo ne tak dobře, jak bychom měli, ale náš konverzační partner zná situaci, chápe příčinu a dokáže naši výpověď správně interpretovat, neděláme vlastně nic špatného. K žádným omylům nedochází, všichni rozumí, žádný problém neexistuje. Ale je tomu opravdu tak? Vzpomeňme si na onu zmíněnou dvouletou holčičku. Tak dlouho poslouchala něčí slova, až jim sama uvěřila, ačkoli na nich nebylo zrnko pravdy. Slova mají sílu a s každým opakováním jejich síla roste, bují v nás, a i když jim napoprvé nevěnujeme velkou pozornost, neustálým opakováním se přetváří v domněnky, názory, až se s nimi leckdy naprosto ztotožníme. Záleží vlastně na tom, o čí slova se jedná? Nebo stačí, abychom číkoli slova poslouchali dostatečně často? Nemůžeme tudíž vlastní mluvou přetvářet vlastní pohled na sebe samé? Sami sebe přece posloucháme nejčastěji...

Čínský filosof Konfucius prý kdysi řekl: „Ten, který říká, že to dokáže, i ten který říká, že to nedokáže, mívá většinou pravdu.“ Styl naší mluvy o nás mnohé vypovídá a dost možná i zpětně ovlivňuje naše myšlení. Jak chceme přesvědčit ostatní, že jsme dobří, když se stydíme to jen vyslovit? Možná se vítěz necítí jako vítěz proto, že zvítězil, možná se vítěz nakonec stane vítězem proto, že se jako vítěz cítil dávno předtím, v dobách, kdy o něm ještě všichni pochybovali, kdy v něj nikdo nevěřil...

Slova ovlivňují naše vnímání, podle stylu vyjadřování, podle slov, která používají, soudíme lidi kolem sebe, stačí nám krátká promluva, kterou někdo vyřkl, či krátký text neznámého autora, abychom si začali dělat domněnky. I člověk, který o sociolingvistice či pragmatice v životě neslyšel, mnohdy zcela nevědomky pragmaticky či sociolingvisticky uvažuje. Slova bychom snad s trochou nadsázky mohli přirovnat k ošacení. Uvidíme-li v šatně viset bareť, psí dečky a v botníku černobílé boty, jaké nosí stepaři, dost možná začneme přemýšlet, zda jejich majitel netančí swing, neposlouchá Ondřeje Havelku či nesleduje seriál První republika. Automaticky ho zařadíme k střední či spíše vyšší sociální třídě, intelektuál či

⁵ Britský lingvista Geoffrey Leech tento zákon nazval maximem skromnosti. Tento maxim, který nám nařizuje co nejméně chválit sami sebe a co nejvíce hanit sami sebe, tvoří podle Leeche společně s dalšími pěti maximy princip slušnosti. ARABSKI, Janus a Adam WOJTASZEK. *Aspects of Culture in Second Language Acquisition and Foreign Language Learning*. Berlin: Springer, 2011. Str. 170

umělec, milovník jazzu, dost možná si rád zakouří doutník, sebevědomý člověk s vlastním názorem, který se nebojí vynikat, samozřejmě muž, spíše mladší. Žádná z našich domněnek nemusí být pravdivá, avšak naše předchozí zkušenosti způsobují, že se v naší mysli tyto představy vytváří zcela automaticky. Stačí velice málo, aby se tento mechanismus spustil. Stačí, abychom v této šatně spatřili háčkovanou čapku v barvách jamajské vlajky a série asociací je na světě – majitel je muž, mladý, pod třicet let, nosí dredy, poslouchá reggae a kouří marihuanu, volí levicové strany, střední či nižší třída, dost možná černoš.

Podobný mechanismus se v našich myslích spouští, setkáme-li se prakticky s jakýmkoli textem. Uslyšíme-li na ulici větu: „Nemáš brko?“ vzbudí to v nás v podstatě stejnou sérii asociací, jako kdybychom v šeru spatřili neznámou osobu v čepici v barvách jamajské vlajky – mladý muž, svobodný, pod třicet let, levicově zaměřený, dost možná nosí dredy a miluje reggae, o tom, co kouří, netřeba mluvit.

Způsobem, jakým mluvíme, dáváme najevo, kdo vlastně jsme, kam patříme, jaké hodnoty uznáváme. Je však třeba dodat, že způsob, jakým se v té či oné chvíli vyjádříme, závisí také na do značné míry na tom, s kým mluvíme, o čem s ním mluvíme, v jaké situaci se zrovna nacházíme. Budeme-li hovořit o významu ochrany přírody z pozice profesora ekologie během přednášky na vysoké škole, budeme patrně volit jiná slova než poslanec Strany zelených mluvící k lidu, či matka, která právě přistihla svého tříletého potomka, jak svévolně ulamuje slunečnicím květy. Mnohdy během jediného dne člověk mnohokrát změní styl své mluvy, neboť se neustále přizpůsobuje novému a novému kontextu, ve kterém se aktuálně nachází. Ne každý však tímto způsobem jedná. Ne každý přizpůsobuje svou mluvu okolnímu světu. Vzpomeňme si třeba na malé děti, které jsou bez jakýchkoli problémů schopné říct „Podej dududu!“, a to nejen neznámé paní na ulici, ale třeba i americkému velvyslanci během oficiální večeře, bude-li třeba. Patrně však čím je člověk starší, zkušenější a dost možná zejména inteligentnější, empatictější a jazykově vnímavější, tím rychleji, přesněji a lépe dokáže změnit kód jazyka, který zrovna používá. Jazyk o nás prozradí mnohé. Don Miguel Ruiz ve svých *Čtyřech dohodách* mimo jiné píše, že to, jak člověk mluví, vypovídá zejména o něm samotném. Je-li na nás někdo verbálně hrubý, používá-li vulgarismy a zvyšuje-li na nás hlas, nemáme se cítit provinile, není třeba začít přemýšlet, co všechno jsme asi udělali špatně, ale měli bychom si naopak uvědomit, že jeho hněv se nás dost možná ani netýká. To, jak se člověk chová a jak se vyjadřuje, vypovídá někdy mnohem více než o situaci, ve které se nachází, o něm samotném.

Podle mluvy lidí často soudíme, děláme si domněnky, předsudky. Podle stylu, jakým se lidé vyjadřují, se dá často poznat nejen jejich přibližný věk, sociální třída, oblast, ze které pochází, či rasa, jejichž zástupci jsou, ale také jakého jsou pohlaví a genderové příslušnosti...

2 Robin Tolmach Lakoff

Vzájemný vztah genderu⁶ a jazyka se stal tématem, jehož studiu zasvětila americká lingvistka Robin Tolmach Lakoff velkou část svého života. Gender v tomto významu neznamená pohlaví, nýbrž společenské vnímání rozdílů mezi pohlavími. Skupina autorů nazývaná francouzsky „essentialistes“ zastává názor, že určité rozdíly mezi pohlavími jsou nezpochybnitelně biologicky dané a na tom je pak založen gender, skupina nazývaná „antiessentialistes“ se naopak domnívá, že to právě ona společenská nerovnost mezi muži a ženami vedla k bipolarizaci pohlaví, což se považuje za cosi přirozeného, ale podle názorů této skupiny to nikterak přirozené není.⁷ Do této skupiny bychom patrně mohli zařadit i Robin Tolmach Lakoff. Tato žena, jež by si podle některých možná zasloužila označení „první dáma genderové lingvistiky“, se narodila v roce 1942 v New Yorku, v městském obvodu Brooklyn. V rozhovoru pro *Journal of English linguistics*⁸ Lakoff uvedla, že již během studií ji více než abstraktně vědecké někdy až matematické disciplíny typu syntax zajímalo zkoumání jazyka ve spojení s jeho funkcí a významem. Od roku 1972 působí jako profesorka lingvistiky na univerzitě v Kalifornii,⁹ zabývá se zejména tématy, která spadají většinou do sféry zkoumání sociolingvistiky či pragmatiky, jako například genderová lingvistika, politika

⁶ Pohlaví je nám vrozené, kdežto gender je sociální koncept, samotnou společností vytvořený rozdíl mezi pohlavími, ve francouzštině se pro gender používá i názvu “rapports sociaux de sexe“ nebo “sexe social“ - BOUDON, Raymond, Pierre BOURDIEU, Michel CROZIER, Alain TOURAINE et ali. *Dictionnaire de Sociologie*. Paris: Universalis, 2010., str. 356, přesně je v tomto slovníku popsán gender těmito slovy: “ Les utilisations des notions de gender ou de genre furent variables et donnèrent lieu à de nombreux débats. Traduire le concept anglais n’était guère évident, notamment en français, le terme “genre“ étant polysémique. En outre, la traduction tendait à gommer l’histoire spécifique du féminisme anglo-saxon, associé au puritanisme et à la guerre des sexes, là où le féminisme français semblait plus pacifiste. Enfin, le terme fut souvent utilisé afin de conférer une apparence plus scientifique et objective à des analyses continuant en réalité à ne s’intéresser qu’aux femmes. De tels usages furent dénoncés parce qu’ils ignoraient l’idée selon laquelle on ne pouvait comprendre les identités masculine et féminine qu’en correspondance l’une par rapport à l’autre, qu’à travers les rapports noués entre hommes et femmes, et non de façon isolée. Les notions de “rapports sociaux de sexe“ ou encore de “sexe social“ furent parfois préférées, afin de souligner à la fois dimension culturelle des identités et rôles féminins et masculins, les rapports de forces et de la hiérarchie établis entre sexes, et la manipulation sociale des corps au service cette différenciation sociale.“ (str. 356)

⁷ BOUDON, Raymond, Pierre BOURDIEU, Michel CROZIER, Alain TOURAINE et ali. *Dictionnaire de Sociologie*. Paris: Universalis, 2010. (str. 357)

⁸ Interview with Robin Tolmach Lakoff [online]. 2010 [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <http://eng.sagepub.com/content/38/4/369.full.pdf+html>, str. 370

⁹ Lakoff (2004, s. XIII)

jazyka, jazyk a kultura.¹⁰ Mezi nejvýznamnější práce autorky Robin Tolmach Lakoff patří například *Talking Power*¹¹ (1990), *The Language War*¹² (2000) nebo *Language and Woman's Place* (1975), tedy „Jazyk a místo ženy.“¹³ Právě myšlenkami a názory, která Robin Tolmach Lakoff vyjádřila v posledně jmenovaném díle, tedy *Language and Woman's Place*, se budeme v následujících kapitolách zabývat...

3 Jazyk jako prostředek sebevyjádření

Hned v úvodu své práce Robin Tolmach Lakoff napsala, že „jazyk využívá nás, stejně jako my využíváme jazyk.“¹⁴ Způsob, jakým se vyjadřujeme, výběr slov, který za tímto účelem provádíme, záleží podle jejího názoru nejen na tom, co vlastně chceme vyjádřit, ale také na tom, jak se vůči tomu, co chceme pojmenovat, cítíme. Domnívá se, že naše myšlenky a pocity, které si spojujeme s okolním světem, ovlivňují naše vyjadřování. Zastává tudíž názor, že podle jazykového chování jedince dokážeme mnohdy odhalit jeho pocity.

Příklad, který následně uvádí (samozřejmě v angličtině, neboť celé toto dílo je psané v angličtině a pojednává zejména o angličtině), aby tuto teorii ilustrovala, se na následujících řádcích pokusíme převést do češtiny a poté i do francouzštiny tak, aby co možná nejméně ztratil na své autentičnosti. Řeknete-li o někom, že je neústupný, těžko odhadovat, jak tuto jeho vlastnost vlastně hodnotíte, co vůči ní a zároveň vůči němu pociťujete. Možná na to ani názor nemáte, nepřemýšlíte o tom, možná tuto jeho vlastnost obdivujete, imponuje vám, jak je onen člověk sebevědomý a rozhodný, možná vám to vadí, ale z nějakého důvodu nechcete svůj pocit dávat příliš najevo. Řeknete-li, že je onen člověk umíněný, je poměrně pravděpodobné, že vás tato jeho vlastnost irituje. Použijete-li vyjádření, že je onen jedinec paličatý jako mezek, tato pravděpodobnost se patrně ještě zvyšuje. Ve francouzštině bychom tento jev mohli ilustrovat například na výrazech „décidé“, „entêté“, „têtu comme une mule.“ Zajímavé je povšimnout si skutečnosti, že všemi těmito výrazy pojmenováváme tutéž

¹⁰ Robin Lakoff. In: The Huffington Post [online]. [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <http://www.huffingtonpost.com/robin-lakoff/>

¹¹ což bychom mohli přeložit do češtiny jako „Síla mluvení“

¹² Což by se dalo do češtiny přeložit jako „Jazyková válka“

¹³ Robin Lakoff. In: The Huffington Post [online]. [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <http://www.huffingtonpost.com/robin-lakoff/>

¹⁴ LAKOFF, Robin Tolmach. *Language and Woman's Place*. New York, Hagerstown, San Francisco, London: Harper&Row, 1975. Str. 3

skutečnost, v tomto případě tutěž vlastnost téhož člověka, čím se ale podle Robin Tolmach Lakoff liší, je způsob, jakým do nich promítáme sami sebe.¹⁵

4 Role žen ve společnosti podle Robin Tolmach Lakoff

Úvodem by se slušelo říci, že koncepce Robin Tolmach Lakoff, kterou se budeme nejen v následujících řádcích, ale svým způsobem v celé naší práci, zabývat, vznikla v 70. letech minulého století. Společnost a s ní i společenská role ženy se od té doby v mnohém změnily, a tak je možné, že i mnohé autorčiny názory se časem proměňovaly, vyvíjely. To pro nás však není v tuto chvíli podstatné. Naším nynějším cílem je představit si koncepci Robin Tolmach Lakoff tak, jak ji popsala ve svém díle *Language and Woman's Place*.

Koncepce Robin Tolmach Lakoff je založena na autorčině názoru, že ženy hrají ve společnosti podřadnou roli.¹⁶ Podřadnost žen, jejich údajná bezmocnost, co se základních životních záležitostí týče, se podle Lakoff odráží nejen v tom, jak ženy mluví, tedy přesněji řečeno, jak se očekává, že ženy budou mluvit, ale i v tom, jak se mluví o ženách.¹⁷

V ženské mluvě se podle Lakoff příliš nepoužívají silné výrazy pocitu, upřednostňují se naopak výrazy nejistoty. Autorka se domnívá, že jazyk sám pracuje proti tomu, aby byly ženy považované za seriózní jedince s vlastním názorem. Právě to, že můžete naplno vyjádřit své pocity, z vás podle Lakoff dělá opravdového autonomního jedince.¹⁸ Společnost však takové chování vnímá dalece tolerantněji u mužů než u žen, a tudíž ženy jaksi připravuje o možnost být stejně silným a autonomním jedincem, jako je muž. Chová-li se muž vztekle, jedná-li zuřivě a používá-li hrubé výrazy, vnímáme to zpravidla s větší dávkou shovívavosti, než když se k podobnému chování uchýlí žena. Muži zpravidla používají silnějších výrazů, chtějí-li vyjádřit svou nelibost, používají více vulgarismů. Lakoff za způsobem, jak se muži vyjadřují, nespatřuje žádné biologické příčiny. Myslí si, že se jedná o naučené chování, které má sloužit k podtrhování dominantního postavení mužů.¹⁹ Jazyk tak tedy vlastně neodráží pohlaví, odráží společenskou roli.

Již podle použití citoslovcí často poznáme, vyřkla-li větu žena, či muž. Představme si například větu „Došly okurky.“ Uslyšíte-li „Propáníčka, došly okurky!“ a následně „Do hajzlu, došly okurky!“, nebude pro vás asi těžké odhadnout, kterou větu použila žena a kterou

¹⁵ LAKOFF (1975 str.4-5)

¹⁶ LAKOFF (1975 str. 4)

¹⁷ LAKOFF (1975 str. 4)

¹⁸ LAKOFF (1975 str. 11)

¹⁹ LAKOFF (1975 str. 11)

muž. Ačkoli se většina z nás patrně shodne v odhadu, že první větu vyřkla žena a druhou muž, nemusí tomu tak být. Řekne-li však muž „Propáníčka, došly okurky!“ Je to podle Robin Tolmach Lakoff příznakové, po vyslechnutí této věty budeme dost možná mít pocit, že mluvčí je jaksi zženštilý, případně že někoho paroduje, dělá si legraci nebo že jednoduše existuje nějaký jiný důvod, proč při výběru slov zvolil tuto vzhledem k jeho tradiční roli řekněme nestandardní variantu.²⁰

Lakoff zastává názor, že nerovnosti v jazyce odrážejí nerovnosti skutečného světa. Ve svém díle zkoumá nerovnost mezi muži a ženami, která se dá vyčíst z jazyka, a následně řeší otázku, zda na stávajícím uspořádání můžeme něco změnit a zda změnou způsobu našeho vyjadřování můžeme přispět k určité revoluci v této oblasti, tedy přispět k rovnosti žen a mužů v reálném životě.

5 Problémy genderové lingvistiky

Na začátku bychom se pokusili termín „genderová lingvistika“ definovat. Problematickou součástí tohoto pojmu není ani tak „lingvistika“, neboli jazykověda, jako spíše „genderová“. Gender definovaly ve své *Kultuře genderově vyváženého vyjadřování* autorky Jana Valdřová, Blanka Knotková-Čapková, Pavla Paclíková následujícím způsobem: „*Co je to gender? Někdy se ztotožňuje s pojmem pohlaví. Gender je ale v současném odborném jazyce (sociologickém, filosofickém, literárně vědném, kulturologickém) chápán jako naučený obraz o tom, jak člověk vnímá svou rodovou příslušnost a identitu. Tradičně je tento obraz zjednodušeně chápán jako označení dvou opačných skupin, žen a mužů.*“²¹ Genderovou lingvistiku bychom tedy mohli definovat jako vědu o jazyce z pohledu genderu. Nutno však říci, že tento pojem v době, kdy Robin Tolmach Lakoff svůj *Jazyk a místo ženy* napsala, v češtině nejspíš ještě ani neexistoval. Avšak tato disciplína evidentně existovala, Lakoff je toho důkazem, a problémy s výzkumem této oblasti a se studiem této problematiky existovaly také.

Robin Tolmach Lakoff patrně za jeden z největších problémů považovala skutečnost, že lidé, kteří o této disciplíně vědí pramálo, svými veřejně publikovanými názory značně

²⁰ LAKOFF (1975 str. 9, 10

²¹ VALDŘOVÁ, Jana - KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka - PACLÍKOVÁ, Pavla. *Kultura genderově vyváženého vyjadřování*. In ASPEKTin - feministický webzín. ISSN 1225-8982. Uveřejněné 28. februára 2010. Získané 18. júna 2014. Dostupné na http://www.aspekt.sk/aspekt_in.php?content=clanok&rubrika=31&IDclanok=573. (str.13)

snížují její prestiž.²² Jako příklad uvádí článek, který se zabýval vlivem slova „history“, které znamená v angličtině dějiny, historie, na situaci žen ve společnosti. Autorka se domnívá, že ženy neměly v průběhu dějin nikdy moc velký vliv na jejich chod, neboť „history“ je vlastně „his story“, v překladu „jeho příběh“. Myslí si, že kdyby nesly dějiny pojmenování „her story“, v překladu „její příběh“, situace by mohla být zcela odlišná. Lakoff zastává názor, že podobné články vedou ke zesměšňování celé této disciplíny, která by si přitom zasloužila seriózní pozornost.²³

Lakoff vysvětluje směšnost výše zmíněného článku tím, že autorka zaměňuje příčinu za následek. Lakoff následně vysvětluje, že pokud pojmenujeme například nějaký kmen jako „anteaters“, česky „požírači mravenců“, je to patrně proto, že jsme si předtím všimli, že se živí mravenci. Těžko se asi stane, že bychom náhodný kmen, který toto chování předtím neměl ve zvyku, takto pojmenovali a on se čistě na základě svého pojmenování rozhodl začít požírat mravence.^{24 25}

Lakoff také dodává, že autorka výše zmíněného článku při jeho psaní patrně ignorovala fakt, že slovo „history“ nevzniklo složením „his“ (jeho) a „story“ (příběh), ale že pochází patrně z řeckého slova „Historia“²⁶, které původně znamenalo zkoumáním zjistit, poznat.²⁷ S vlivem žen na chod dějin má evidentně pramálo společného. Z řečtiny převzatý výraz pro dějiny navíc existuje, jak Lakoff dodává, v mnoha jazycích, mimo jiné i ve francouzštině či češtině, kde teorie o „jeho příběhu“ již úplně ztroskotává. Lakoff také upozorňuje, že pokud se budou záležitosti podobného charakteru v médiích objevovat stále tak často, bude čím dál těžší přesvědčit muže o tom, že ženy opravdu jsou racionálně smýšlející lidé...²⁸

²² LAKOFF (1975 str. 45)

²³ LAKOFF (1975 str. 46)

²⁴ LAKOFF (1975 str. 46)

²⁵ Zamyslíme-li se nad podobným příkladem v češtině, napadne nás třeba slovo „medvěd“. Tato šelma byla pojmenována patrně podle toho, že vždy „věděla, kde je med“. Pokud bychom toto pojmenování bývali přisoudili housence, je nanejvýše pravděpodobné, že by o medu neměla ani poté žádné informace.

²⁶ LAKOFF (1975 str. 46)

²⁷ Online Etymology Dictionary. [online]. [cit. 2014-06-23]. Dostupné z:

http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=history&searchmode=none

²⁸ LAKOFF (1975 str. 46)

6 Jazyk a ženy

Jak jsme již zmínili v některé z předchozích kapitol, ženy podle Lakoff zastávají ve společnosti podřadnou funkci. Lakoff tvrdí, že ženy ještě přispívají ke své inferiorní pozici tím, jaký používají jazyk, a ostatní přispívají k této jejich pozici tím, jak o nich mluví.²⁹ Podle Lakoff jsou tedy ženy jazykově diskriminovány dvěma způsoby – tím, jak jsou učeny, aby používaly jazyk, a tím, jak s nimi jazyk zachází. Obojí s nimi podle Lakoff nakládá podřadně, jsou často zobrazovány jako sexuální objekt či jako služky.³⁰

Autorka *Introduction to Sociolinguistics* věnovala část své publikace oslovování ženy za použití metafory zvířete či jídla. Vtipně využila „kuřecí metafory“, aby demonstrovala život žen – ženy se rodí jako kuřátka – bezmocná, nevýznamná, ale roztomilá, postupně se však mění ve starou slepici, která se uhnízdí a následně již jen chodí s ostatními slepicemi kvokat. V *Introduction to Sociolinguistics* se dočteme, že zvířecí metafory údajně zobrazují muže v mnohem lepším světle než ženy.³¹ Tato publikace se však zabývá čistě anglickým jazykem. Zkusme se nyní zamyslet nad problematikou zvířecích metafor či metonymií zobrazujících ženy a muže v češtině a ve francouzštině.

6.1 Zvířecí metafory v češtině

Přemýšlíme-li o zvířecích metaforách zobrazujících ženu, napadnou nás výrazy, jež bychom mohli rozdělit do tří skupin. První skupinou jsou obrazná pojmenování vyjadřující hloupost či jednoduchost ženy, do druhé skupiny patří ty výrazy, které se negativně vyjadřují o jejím vzhledu, třetí skupina zobrazuje ženu jako roztomilou, hezkou bytost.

Do první skupiny bychom mohli zařadit výrazy jako „slepice“, „husa“, „kačena“, „koza“ či „kráva“. Druhou skupinu reprezentuje například „žirafa“ či „kobyła“, ve třetí skupině nalezneme výrazy jako „kotě“, „kočka“, „kuřátko“. Ačkoli výrazy v poslední skupině vnímáme většinou jako lichotku, je nutné povšimnout si, co tato zvířata, většinou mláďata, vlastně symbolizují - jejich krása, roztomilost a zejména mládí, v nás také evokuje naivitu, nedospělost, nezodpovědnost a také jakousi bezmocnost a s tím spojenou bezvýznamnost.

²⁹ LAKOFF (1975 str. 19)

³⁰ LAKOFF (1975 str. 9)

³¹ HOLMES, Janet. *An Introduction to Sociolinguistics*. 2001. vyd. Essex: Pearson Education Limited, 2001. Str. 305-306

V předchozím odstavci jsme si ukázali, že výrazů symbolizujících ženskou hloupost existuje celá řada. Zamyslíme-li se nad obraznými pojmenováními označujícími hloupého muže, napadne nás patrně pouze „osel“ či „vůl“, přičemž „vůl“ může v některých případech symbolizovat spíše necharakterního jedince než hlupáka. Figurativní pojmenování pro muže, která by se nějakým způsobem věnovala jeho vzhledu, nalezneme v češtině asi zřídka, což může být způsobeno tím, že vzhled není u muže považován za tak významný atribut jako u ženy. Výraz „medvěd“ bychom snad mohli přiřadit k těm, jež symbolizují mužský vzhled a možná i nesou určitý rys roztomilosti, avšak povšimněme si určitého rozdílu – zatímco „kotě“ či „kuře“ jsou roztomilá, leč malá a bezmocná zvířátka, „medvěd“, i když taktéž na první pohled roztomilý, rozhodně bezmocný není, naopak jedná se o velmi silnou a nebezpečnou šelmu. Muž může být také obrazně pojmenován jako „býk“ či „lev“, například „lev salónů“, jak sami vidíme, ani v těchto případech nejsou muži přirovnáváni k nějakým malým, slabým a bezmocným zvířátkům, ale naopak k silným zástupcům živočišné zvěře, přičemž o lvově nadvládě v této říši není na tradiční symbolické rovině pochyb.

Po bližším pohledu na česká obrazná pojmenování pocházející z živočišné říše, která zobrazují ženy a muže, bychom mohli vyjádřit názor, že výše zmíněná domněnka týkající se anglického jazyka, uvedená v *Introduction to Sociolinguistics*, tedy že zvířecí metafory zobrazují muže v lepším světle než ženy, pravděpodobně platí i pro jazyk český.

6.2 Zvířecí metafory ve francouzštině

Zamyslíme-li se nad francouzskými zvířecími metaforami zobrazujícími ženu, vybaví se nám pravděpodobně dvě hlavní skupiny výrazů. První obsahuje výrazy vyobrazující ženu, stejně jako v češtině, jako hezké, roztomilé, avšak bezbranné stvoření, jež se snadno stane kořistí, jako příklad bychom mohli uvést oslovení „ma biche“, „ma poulette“, „ma lapine“ či „mon petit oiseau“. Do druhé skupiny bychom mohli zařadit výrazy podtrhující některé z možných negativních rysů ženské povahy, jako příklad může posloužit výraz „coquette“ případně „chienne“, „vieille bique“. Výrazy jako „vache“ či „cochon“ mají také vesměs negativní konotace, avšak nejsou vyhrazeny ženám, pro označení muže se používají minimálně stejně často jako pro označení ženy. Co se týká zvířecích metafor označujících výhradně muže, můžeme uvést například výraz „coq“ či „lion“, které se však, nutno dodat, v běžné mluvě zase tak často neobjevují. I v případě francouzských obrazných pojmenování pro muže a ženy, které vycházejí z živočišné říše, se domníváme, že zmíněný názor uvedený v *Introduction to Sociolinguistics* platí.

6.3 Obrazná pojmenování žen jako jídla

Připadá-li někomu, že zvířecí metafory typu „kočička“, „kotě“ či „kuřátko“ nejen že zobrazují ženu jako slabou a bezbrannou, ale ještě jaksí podtrhují její roli sexuálního objektu, dost možná mu budou připadat svým způsobem urážlivá i obrazná pojmenování žen jako jídla. Tento názor sdílí i autorka *Introduction to Sociolinguistics*, která výskyt těchto, jak říká „sacharidových termínů“ označujících ženy porovnává s výskytem obdobných označení pro muže, která jsou dle jejího názoru mnohem méně častá. I tento jev bychom mohli považovat za určitý projev vnímáním ženy jako kořisti, jako předmětu mužských choutek. Muž zpravidla, alespoň tedy tradičně, kořistí nebývá, a tak ani jeho vyobrazení pomocí „sacharidových termínů“ není tak časté.

Je třeba říci, že v angličtině najdeme těchto „sacharidových termínů“ vskutku velké množství, v běžném každodenním životě je slycháme takřka na každém kroku. Autoři *Introduction to Sociology* uvádějí jako příklad výrazy „honey“, což znamená v prvním významu „med“, dále „sugar“, což znamená nepřeneseně „cukr“ či „sweetie“, což se dá přeložit jako „bonbónek“. Všechna tato slova bychom však, uvažujeme-li o ženě a používáme-li je tedy v přeneseném významu, měli přeložit spíše jako „miláček“. Jedná se o velmi často používané výrazy, které patří společně s mnoha dalšími slovy do velké skupiny anglických „sacharidových termínů“³²

I ve francouzském jazyce se zdá být tato skupina poměrně obsáhlá. Nalezneme zde slova jako „mon sucre d'orge“, „ma pomme d'amour“, „ma praline“ či „ma cerise d'amour“. Francouzi dokáží ve snaze vytvořit co nejoriginálnější pojmenování pro svou milovanou osobu zkombinovat obě dvě skupiny pojmenování, tedy propojit takzvaný „sacharidový termín“ se zvířecí metaforou, jako příklad můžeme uvést pojmenování „ma lapine en chocolat“

Jak jsme ilustrovali v předchozím odstavci, Francouzi dokáží být v tomto směru velice kreativní, na první pohled se může zdát, že podstatně kreativnější než Češi. V češtině se „sacharidové termíny“ k označení ženy příliš často nepoužívají. Ačkoli oslovení jako „broskvičko“, „jahůdko“ či dokonce „lízátko“ občas patrně zaslechnout můžete, zdaleka to není běžné, s frekvencí užití anglického „honey“ je frekvence jejich užití, troufneme si říci, neporovnatelná. Pro oslovování mužů se „sacharidové termíny“ v češtině nepoužívají téměř vůbec. Nutno však podotknout, že obrazná pojmenování lidských vlastností jako jídla se

³² Další příklady „sacharidových termínů“ : Sugar Daddy, Cupcake, Bon-bon, Sugar Puss, Honeybunch...

v češtině vyskytují často, avšak nejedná se o slova, která bychom používali při něžném oslovování našich životních partnerů. „Buchta“ či „bábovka“ sice také obsahují cukr, avšak k „cukrování“ rozhodně vhodné nejsou, a to nemluvíme o „bramboře“, „salátu“, „čaji“ či dokonce „staré paprice“.

Po zamyšlení nad užitím „sacharidových termínů“ v angličtině, francouzštině a češtině, bychom mohli vyjádřit názor, že se tyto termíny ve všech třech jazycích používají podstatně častěji pro označení ženy než pro označení muže, což by mohlo potvrzovat domněnku vyjádřenou v *Introduction to Sociolinguistics*, že tyto termíny evokují roli dané osoby jako sexuálního objektu.³³

7 Jazyková diskriminace žen

V angličtině i ve francouzštině existují výrazy, které mění význam podle toho, v jakém rodě je zrovna použijeme. Robin Tolmach Lakoff uvádí ve své knize jako příklad tohoto jevu výrazy „master“ x „mistress“, které můžeme přeložit do francouzštiny jako „maître“ a „maîtresse“. „Master“ stejně jako „maître“ znamená „mistr“, někdo, kdo něco opravdu ovládá.³⁴ Samozřejmě, tyto výrazy mají i mnoho dalších odstínů významu, avšak těmi se v tuto chvíli nebudeme zabývat. „Mistress“ stejně jako „maîtresse“ však neznamená mistryně, mistrová ani přebornice, nýbrž „milénka“. Lakoff se domnívá, že pokud jeden a týž výraz znamená něco jiného, je-li použit v rodě ženském, a něco jiného v rodě mužském, dá se to vysvětlit jedině poukazem na různé role muže a ženy ve společnosti.³⁵ Lakoff zastává názor, že obě varianty (jak „master“, tak „mistress“) původně znamenaly „někdo, kdo má nad někým moc“. „Master“ se však časem přeměnilo na „někdo, kdo má nad něčím moc“ a mistress na „někdo, kdo má sexuálně moc nad někým“, přičemž pojetí významu „mistress“ pochází dle autorčina názoru z rytířského pojetí lásky.³⁶

Autorka dále poukazuje na to, že výraz „master“ se zpravidla pojí s nějakou aktivitou. Výraz „Mistress“ se s žádnou aktivitou nepojí, avšak ani on nesmí zůstat nerozvitý – „mistress“ musí být „něčí“. Lakoff se na tomto příkladu snaží demonstrovat svoji teorii, že

³³ HOLMES (str. 305-306)

³⁴ LAKOFF (1975 str. 28)

³⁵ LAKOFF (1975 str. 30)

³⁶ LAKOFF (1975 str.29)

muži jsou definováni tím, CO dělají, kdežto ženy jsou definovány tím, S KÝM to dělají, s kým jsou spojovány.³⁷

Lakoff dále rozvíjí svoji myšlenku tvrzením, že muži ve světě fungují jako autonomní jednotka – například Petr nebo Pavel, o ženách se často mluví jako o „Petrově přítelkyni“ či „Pavlově manželce“.³⁸ Lakoff také tvrdí, že je mnohem běžnější zeptat se ženy, co dělá její muž, než zeptat se muže, co dělá jeho žena. Lakoff k tomu dodává, že osloveného muže může při vyslovení této otázky napadnout něco jako: „Co dělá moje žena?! Co by dělala? Je to přece moje žena!“³⁹, čímž ještě podtrhuje svoji teorii, že k tomu, aby byla žena definována, aby začala reálně společensky existovat, něco znamenat, není zapotřebí, aby byla spojována s nějakou aktivitou, ale s mužem. Ve své knize dokonce uvádí příklad této skutečnosti, na který reálně narazila a který byl údajně neoddiskutovatelně vytištěn v známých novinách „*Times*“. President Nixon tehdy oznámil kandidáty na určitý post, kteří byli v jednom z čísel tohoto tisku vyjmenováni. Mezi kandidáty byla jediná žena, zbytek kandidátů tvořili muži. Ke jménu kandidátky novináři připsali, že její manžel je profesor angličtiny, zatímco o manželkách ostatních kandidátů se ani v nejmenším nezmiňovali, natož aby zveřejnili jejich profesi. Kromě toho byli všichni kandidáti označováni buď příjmením nebo celým jménem, tedy s jedinou výjimkou, kterou tvořila ona žena, jejíž označení obsahovalo kromě jejího příjmení ještě zkratku „Mrs“.

Lakoff se domnívá, že aktem svatby se pro ženu mnohé změní, zejména co se týká jejího společenského statusu. Tvrdí, že muž si může vybrat, jestli se ožení nebo ne, ale pokud se nevdá žena, je odsouzena k statusu pravděpodobně frigidní osoby, o kterou nikdo nemá zájem.⁴⁰ Možná i proto, soudí Lakoff, muže oslovujeme pouze „pane“, (anglicky „Mr.“, francouzsky „monsieur“), kdežto ženě říkáme buď „slečno“, nebo „paní“. (anglicky „Miss“ nebo „Mrs“, francouzsky „Mademoiselle“ nebo „Madame“). Proč tomu tak je? Proč pro ženu potřebujeme dvě různá oslovení, když pro muže stačí jedno? Lakoff tvrdí, že příčinou této skutečnosti je fakt, že společenskou prestiž muže nijak neovlivní, je-li ženatý či není, na vnímání jeho osoby společností to jednoduše nemá vliv.⁴¹ U ženy je tomu dle názoru Robin Tolmach Lakoff jinak. Svatba zcela změní její společenské postavení.⁴² Označení „slečna“ či

³⁷ LAKOFF (1975 str. 30)

³⁸ LAKOFF (1975 str. 31)

³⁹ LAKOFF (1975 str. 31)

⁴⁰ LAKOFF (1975 str. 33)

⁴¹ LAKOFF (1975 str. 36)

⁴² LAKOFF (1975 str. 36)

„paní“ je podle Lakoff určitý titul, který slouží k tomu, abychom se ve zkratce dozvěděli, jak se k oné ženě máme chovat.⁴³ Zmíněný titul jako by určoval její identitu.

Identita ženy se podle autorky svatbou zcela změní, což podle ní dokazuje i fakt, že pokud se žena v nějakém anglofonním státě vdává, uslyší ona a její nastávající při obřadu následující větu: „I now pronounce you man and wife.“, doslovně přeloženo „Nyní vás prohlašuji za muže a manželku.“ Lakoff nás nabádá, abychom si dobře všimli následující skutečnosti: Muž přišel na obřad jako „muž“ a po skončení obřadu je stále „muž“, kdežto žena přišla na obřad jako „žena“ a odchází jako „manželka“ (v angličtině „wife“), její status se tedy evidentně změnil...⁴⁴

Nicméně, je třeba říci, že aplikujeme-li tuto teorii na český jazyk, přestane být platná, neboť česká žena přichází na obřad jako „žena“ a odchází opět jako „žena. Co se týká muže, situace je stejná – muž jde na obřad jako „muž“ a odchází opět jako „muž“, neboť český kněz či osoba jednající za orgán veřejné moci zamilovaný pár „prohlašuje za muže a ženu“.

Situace ve frankofonních zemích je taktéž odlišná. Na radnici, do kostela či na jiné k tomu určené místo přichází „homme“ et „femme“, kteří si od kněze či osoby jednající za orgán veřejné moci vyslechnou následující větu: „Je vous declare mari et femme.“ Všimněme si, po obřadu je „femme“ stále „femme“, avšak „homme“ se po obřadu náhle změnil v „mari“. Podle teorie Lakoff by tedy nejspíše právě on „změnil identitu“.⁴⁵

Jakkoli se teorie Robin Tolmach Lakoff o změně ženské identity během svatebního obřadu při aplikaci na frankofonní a české prostředí nepotvrdila, ani tak bychom ji nechtěli zavrhnout. Byl to jenom jeden z příkladů, který Lakoff uvádí proto, aby svůj názor podepřela. V angličtině byl tento příklad platný, v češtině a ve francouzštině už nikoli, což ale nutně neznamená, že by ona teorie musela být nutně od základů neplatná.

Podívejme se například na problematiku vdovství, které Lakoff při vysvětlování svého názoru na vliv manželství na ženskou identitu věnovala značnou pozornost. Vdova (anglicky „widow, francouzsky „veuve“) stejně jako milenka (anglicky „mistress“, francouzsky „maîtresse“) musí být „něčí“, česky přesněji „vdova po někom“.⁴⁶ Lakoff tvrdí, že ačkoli je ten „někdo“ již mrtvý, žena je stále definovaná minulým vztahem s ním. Proto říkáme, „vdova po Petrovi“, anglicky „Peter’s widow“, francouzsky „veuve de Pierre“, avšak „vdovec po

⁴³ LAKOFF (1975 str. 36)

⁴⁴ LAKOFF (1975 str. 34)

⁴⁵ LAKOFF (1975 str. 35)

⁴⁶ LAKOFF (1975 str. 48)

Kateřině“, anglicky „Cathrine’s widower“, francouzsky „veuf de Cathrine“ nikoli, nebo velmi ojedinele. I muži se podle Lakoff může někdy říci například „Kateřinin manžel“, anglicky „Cathrine’s husband“, francouzsky „mari de Cathrine“, avšak ve chvíli, kdy je žena mrtvá, pro manžela lingvisticky skončila. Nejhorší, co se podle Robin Tolmach Lakoff může ženě stát, je, že zůstane starou pannou, tedy nebude mít manžela ani přítele, a tím pádem pro společnost prakticky nebude existovat.⁴⁷

Význam, který svatba vzhledem k identitě ženy má, je podle Lakoff patrný i na samotném faktu, že si žena sňatkem nechává vzít své původní jméno a na místo něj přijímá jméno manžela.⁴⁸ Ze slečny Hertlové se pak během pár okamžiků stane paní Veselá. Samotná existence výrazů „slečna“ a „paní“, tedy dvou pojmenování, kterými můžeme titulovat ženu, připadá autorce díla *Language and Woman’s Place* nevhodná, svým způsobem diskriminující, neboť podtrhává význam sňatku pro vnímání ženy v rámci společnosti. Lakoff se domnívá, že by měl existovat pouze jeden způsob, jak titulovat ženu, jediné vyjádření, které za tímto účelem můžeme použít. Co se týče muže, také si přece vystačíme s výrazem „pán“, proč by tedy měla existovat tato nerovnost? A protože je podle Lakoff dalece jednodušší smazat existující rozdíl, tedy rozdíl mezi „slečnou“ a „paní“, než vytvořit nový, který však reálně neexistuje, protože rozdíl ve společenském postavení muže ženatého a muže svobodného prakticky není, měl by se podle Lakoff ustálit pouze jeden způsob titulování ženy (navrhuje „Ms“).⁴⁹ Lakoff však dodává, že dokud bude ve společnosti existovat rozdíl mezi vdanou a svobodnou ženou, ani v jazyce se patrně nepovede tento rozdíl úplně smazat.⁵⁰

Z dnešního pohledu bychom však mohli říct, že používání zkratky „Ms.“ je již poměrně běžné. Píšeme-li anglicky dopis neznámé ženě, o jejímž manželském stavu nejsme informováni, patrně zvolíme právě tuto variantu. Ženy se k této variantě uchylují často také samy, mají-li příležitost rozhodnout o tom, jak budou titulovat samy sebe, mají tak možnost ponechat si své soukromé záležitosti opravdu soukromé, případně tímto způsobem vyjádřit názor, že jim informace o jejich manželském stavu nepřípadá z hlediska veřejnosti nijak podstatná.

V češtině ani ve francouzštině žádný nový výraz, pomocí něhož bychom mohli titulovat ženu, aniž bychom poukazovali na její manželský vztah, od 70. let 20. století, kdy Robin Tolmach Lakoff svou publikaci *Language and Woman’s place* napsala, patrně

⁴⁷ LAKOFF (1975 str. 35)

⁴⁸ LAKOFF (1975 str. 41)

⁴⁹ LAKOFF (1975 str. 36)

⁵⁰ LAKOFF (1975 str. 41)

nevznikl. Tato skutečnost však nutně nemusí znamenat, že se v češtině a ve francouzštině v této oblasti nic nezměnilo. V češtině máme v dnešní době tendence výrazem „slečno“ titulovat pouze vyloženě mladé ženy, řekněme do třiceti let, a následně již k jejich oslovení používáme výrazu „paní“, nehledě na to, zda je daná žena opravdu vdaná či nikoli. Podobně je tomu také s francouzskými výrazy „madame“ a „mademoiselle“. Chceme-li oslovit ženy jako celek, bez ohledu na to, zda jsou či nejsou ve stavu manželském, používáme výrazu „mesdames“ nikoli „mesdemoiselles“.

Po přečtení několika minulých odstavců by si leckterý muž, a možná i leckterá žena, mohli pomyslet, že uznání člověka ve společnosti, ať už jde o muže či o ženu, přece nezáleží na tom, jaký výraz použijeme k jeho oslovení. I my tento názor sdílíme i my se domníváme, že postavení člověka v rámci společnosti záleží mnohem více na jeho kvalitách než na tom, jak ho budeme titulovat. Tím, že začneme člověka oslovovat jinak, jeho samotného zajisté nijak podstatně nezměníme. Avšak, jak jsme uvedli v jedné z předchozích kapitol, nejen my formujeme jazyk, ale i jazyk zpětně formuje nás, naše vnímání okolí, náš pohled na svět. Proto se domníváme, že i způsob, jakým ženy titulujeme, může mít vliv na jejich společenské postavení, a tak tuto otázku v žádném případě nevnímáme jako malichernou.

8 Společenské postavení žen a mužů a jeho odraz v jazyce

Lakoff ve svém díle *Language and Woman's Place* vyjadřuje svou nelibost nad skutečností, že se o ženách dle jejího názoru říká, že jsou sebestředné a marnivé, údajně se prý také zajímají pouze o svůj vzhled a o to, jak je vidí ostatní.⁵¹ Podle Lakoff je skutečnost zcela jiná, to muži jsou ono sobecké, marnivé a sebestředné pohlaví. Ženské chování, jejich údajná marnivost, místy možná až přehnaná péče o vlastní zevnějšek a potřeba zalíbit se okolí, pak podle Lakoff pramení pouze ze skutečnosti, že jejich pozice ve společnosti závisí prakticky pouze na tom, jak je vidí okolí. Lakoff se domnívá, že ženy existují prakticky pouze jako něčí odraz.⁵² Chce-li žena zlepšit svůj společenský status, má podle Lakoff jedinou možnost, a to snažit se zvětšit prestiž svého partnera, její vlastní identita ve své podstatě ani neexistuje, neboť ve společnosti nehraje žádnou roli.⁵³

Lakoff dále vyjadřuje názor, že to muži jsou ono egocentrické pohlaví, neboť mužův názor společnosti příliš nezajímá, nezáleží jim na tom, jak jejich chování vypadá v očích

⁵¹ LAKOFF (1975 str. 27)

⁵² LAKOFF (1975 str. 27)

⁵³ LAKOFF (1975 str. 27)

ostatních, dělají jednoduše to, co sami chtějí, to co je jim příjemné. Jejich vlastní potěšení pro ně často bývá nejvyšším účelem.⁵⁴ Za vrchol sobeckosti považuje Lakoff excentricnost, neboť je-li člověk excentrický, jako by světu sděloval : „Dělám, co chci, a nezajímá mě váš názor.“⁵⁵ Lakoff tvrdí, že existuje dalece víc excentrických mužů než excentrických žen a že tato vlastnost je taktéž u mužů podstatně lépe přijímána než u žen.⁵⁶ Dále dodává, že pokud je muž opravdu silná osobnost, je společností přijímán lépe než stejně založená žena.⁵⁷

Ženy jsou dle Robin Tolmach Lakoff ve společnosti vnímány jako druhořadá sorta lidí, existují jen, jsou-li definovány mužem.⁵⁸ Po detailním prozkoumání manifestace této údajné skutečnosti při používání anglického jazyka, našla Lakoff mnoho jevů, které by mohly potvrzovat její domněnku.

Jedním z nich je fakt, že mužské pohlaví se zpravidla užívá v případě, kdy chceme označit obě pohlaví zároveň, například řekneme-li „lékaři“, anglicky „doctors“, francouzsky „médecins“, zahrnuje tento výraz častokrát jak muže, tak ženy, tedy jak lékaře, tak lékařky.

V *Introduction to Sociolinguistics* se dočteme, že způsob, jakým jsou některá anglická slova vytvořena, odráží pohled společnosti na ženy jako na podřadnou, deviantní skupinu. Autoři upozorňují, že pokud se blíže podíváme na anglickou morfologii, všimneme si, že tvar ženského pohlaví, existuje-li vůbec⁵⁹, se zásadně tvoří přidáním sufixu k tvaru pohlaví mužského, který tedy můžeme považovat za tvar základní. Aby tuto skutečnost demonstrovali, uvádí zde autoři například výrazy „lion x lioness“, česky „lev x lvíce“, „actor x actress“ česky „herec x herečka“ či „hero x heroine“, česky „hrdina x hrdinka“.

Co se českého a francouzského jazyka týče, můžeme říci, že tento jev je patrně jak v českém, tak ve francouzském jazyce ještě markantnější než v jazyce anglickém, neboť v češtině a ve francouzštině se až na výjimky typu „muž x žena“, ve francouzštině „homme x femme“, kdy se k vyjádření ženského a mužského rodu použijí úplně jiná slova, prakticky jakýkoli tvar ženského rodu tvoří přidáním sufixu k tvaru rodu mužského.

V publikaci *Introduction to Sociolinguistics* se setkáme s názorem, že tvar mužského rodu je jaksi nepříznakový, a proto slouží jako norma. Tvar ženského rodu je pak přirozeně

⁵⁴ LAKOFF (1975 str. 27)

⁵⁵ LAKOFF (1975 str. 28)

⁵⁶ LAKOFF (1975 str. 28)

⁵⁷ LAKOFF (1975 str. 28)

⁵⁸ LAKOFF (1975 str. 27)

⁵⁹ V angličtině se většinou vyskytuje pouze jeden tvar – například „teacher“, „swimmer“, „gymnast“, česky „učitel/ka“, „plavec/plavkyně“, „gymnasta/gymnastka“ – který je stejný pro obě pohlaví, jak ženské tak mužské

považován za jakousi odchylku od normy. Autorka se domnívá, že samotná skutečnost, že k tomu, abychom vytvořili tvar rodu ženského, musíme použít příponu, odráží pojetí ženy jako společenské odchylky, jako čehosi nenormálního.⁶⁰

Autorka výše zmíněné publikace také vyjadřuje názor, že některé přípony, které se v angličtině používají k vytvoření tvaru ženského rodu jako například „-ess“ nebo „-ette“ jaksí trivializují danou skutečnost a implikují nedostatek vážnosti takto pojmenované ženy, například „poetess“, což podle jejího názoru zní patrně méně seriózně než „poet“. Tento jev vysvětluje tím, že se tyto přípony používají také k tvoření zdvojnásobení neboť „laundrette“, se dá v angličtině opsat jako „little laundry“, tedy „prádelnička“.

Pokud se zamyslíme nad tím, zda mohou sufixy tvořící tvar ženského rodu fungovat stejně také v českém jazyce, dospějeme k závěru, že chceme-li v češtině vytvořit zdvojnásobení ženského rodu, použijeme k tomu sufix rodu ženského, avšak chceme-li vytvořit zdvojnásobení rodu mužského, použijeme k tomu sufix rodu mužského. Obdobným způsobem, tedy přidáním sufixu rodu středního, pak tvoříme i zdvojnásobení rodu středního. Jako příklad bychom mohli uvést výrazy „dům a domeček“, „kočka a kočička“ či „město a městečko“. Jak jsme si ukázali, v českém jazyce není tvoření zdvojnásobení nijak spojeno přímo s ženským rodem, neboť zdvojnásobené výrazy mohou být v češtině vytvořeny sufixy tvořícími jména jakéhokoli rodu.

Lakoff ve svém díle *Language and Woman's Place* zmiňuje, že v mnoha kulturách je status ženy odvozen čistě od statusu jejího otce, manžela či milence.⁶¹ Ačkoli v dnešní době tomu tak v západní společnosti není, i v anglickém, francouzském či českém jazyce můžeme stále najít důkazy tohoto minulého jevu.

Za jeden z takových důkazů bychom mohli považovat například koncovku –ová. Připojíme-li ji k novomanželově příjmení, vznikne příjmení manželky. Tato koncovka, evokující vlastnictví, jako by nám připomínala, že nevěsta, rodným jménem například Dvořáková, právě přešla z původního vlastnictví Dvořáka do vlastnictví Stejskala, a stala se tak logicky „Stejskalovou“. Server *Naše řeč* uveřejnil článek, jenž věnuje pojmenování manželek poměrně velkou pozornost, avšak je třeba říci, že zmiňovaný jev patří již spíše minulosti, ale i tak je hoden pozornosti, neboť je možné, že právě tento jev byl jakýmsi předchůdcem dnešního způsobu tvorby příjmení vdaných žen.

⁶⁰ HOLMES (str. 305-306)

⁶¹ LAKOFF (1975 str. 28)

„Zvláštní a velmi rozsáhlou skupinou přechýlených feminin na -ka jsou jména manželek. Odedávna se tak tvoří názvy žen podle povolání jejich mužů, na př.: AČ. 19, 84 (1512) pak na zajtří sama paní doktorka s pacholaty a s děvečkou vobořily to jeho, bakalářovo, dřívie; Tem. Z. n. 288 (1419) husařka ‚vdova po husaři‘; KolAO. 10a (poč. 16. stol.) paní Doroty rychtářky“⁶²

Ačkoli již v dnešní době v západní společnosti nemůžeme tvrdit, že žena automaticky přebírá status muže, Lakoff ve svém díle upozorňuje na jednu skutečnost, jež mimochodem platí, nejen pro anglický, ale také pro český i pro francouzský jazyk. Tento jev se týká institutu první dámy, v angličtině „first lady“, ve francouzštině „première dame“. „První dámou“, „first lady“ i „première dame“ označujeme ve výše zmíněných třech jazycích manželku hlavy státu, zpravidla prezidenta. Jak ale označíme manžela prezidentky? „První muž“? „První pán“? „První gentleman“? Robin Tolmach Lakoff ve svém díle píše, že žádný z těchto výrazů však ani v jednom ze zmíněných tří jazyků neexistuje, a vysvětluje tuto skutečnost tím, že žena tradičně status muže přebírá, avšak muž status ženy nikoli. Žádný mužský protipól první dámy tedy, podle názoru, který vyjádřila Lakoff ve svém díle *Language and Woman's Place* vydaném roku 1975, reálně neexistuje, a tak logicky neexistuje ani výraz, kterým bychom ho mohli pojmenovat.⁶³ Domníváme se však, že situace v této oblasti se již začíná měnit.

9 Mužský a ženský jazyk

Lakoff se ve své práci pozastavuje nad skutečností, že muži o sobě mluví jako o „boys“, česky tedy jako o „chlapcích“, od narození přibližně do konce období adolescence, avšak ženy zůstávají „girls“, česky tedy „dívkami“ po celý život. I česká žena si patrně ráda zajde na kávu s „holkama“ a ani dospělá Francouzka se pravděpodobně nebude přičítat vyrazit si „avec des filles“. Fakt, že ženy o sobě rády mluví jako o „holkách“. „girls“ či „filles“ komentuje s tím, že je to možná proto, že „girls“ v sobě nenesou onu „ponižující stránku ženství“. Co tímto termínem Lakoff vlastně myslí?⁶⁴

Podle Lakoff pramení ona „ponižující stránka ženství“ z toho, že se společnost cítí vzhledem k ženské sexualitě jaksi nepříjemně, a snaží se ji tedy skrývat. Kde se ale tento pocit

⁶² OBERPFALCER. Přechylování jmen jako výraz rozdílu v pohlaví, II. Naše řeč [online]. 1932, roč. 16, č. 8 [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2633>

⁶³ LAKOFF (1975 str. 26)

⁶⁴ LAKOFF (1975 str. 25)

vzal? Lakoff se domnívá, že vyvěrá z pocitu viny z pohlavního aktu, z vnímání ženy, jakožto objektu mužského potěšení, jakéhosi předmětu. Muž však také podle Lakoff podvědomě tuší, že žena je přece jen člověk, nikoli předmět, a tak se cítí provinile.⁶⁵

Lakoff také upozorňuje na fakt, že označení „girl“, jakkoli zní lichotivě, v sobě nese také mnoho nelichotivých složek významu, jako je například nezodpovědnost, lehkomyšlnost a nedospělost.⁶⁶

Mluvit ženským jazykem se dívky podle názoru Robin Tolmach Lakoff učí již od malička – od raného dětství jsou nuceny vyjadřovat se slušně, spisovně, nepoužívat sprostá ani nijak obhroublá slova. Nutno však podotknout, že slušnost, jak jsme již zmínili v úvodní kapitole, s sebou nese určitou dávku neupřímnosti, možná spíše nepřímosti.⁶⁷

Chceme-li někoho zkritizovat, něco mu nařídit, vyjádřit nesouhlas či nelibost, zákony slušnosti nám nařizují učinit tak co možno nejméně nápadně. Z lingvistického hlediska se fenomén slušnosti promítne prakticky do všech rovin jazyka.

Co se týče lexika, budeme patrně volit výrazy, které nejsou nijak negativně citově zabarveny, často také upřednostníme eufemismy. I z hlediska syntaxe zákony slušnosti mnohé změni, nutí nás místo přímočarých vyjádření používat dlouhé opisy, abychom co nejvíce zabránili přímé konfrontaci našeho konverzačního partnera s realitou, kterou mu chceme sdělit. Pokud se chceme chovat slušně, používáme například místo rozkazů spíše otázky či oznamovací věty – místo rozkazovací věty: „Otevři okno!“ použijeme raději otázku „Nemohl bys prosím tě otevřít okno?“ či jednoduše pomocí oznamovací věty konstatujeme „Abych se přiznala, je mi zde trochu teplo.“ a budeme doufat, že se náš konverzační partner dovtípí.

Ani rovinu fonetickou nesmíme v tomto případě opominout, častokrát se slušná promluva od neslušné liší pouze intonací, přízvukem. Možná jsme již nejednou v životě zaslechli větu: „Nevadí mi, co říkáš, ale vadí mi, jak to říkáš.“, což v jistém smyslu potvrzuje naši domněnku.

Jak jsme si mohli povšimnout v předchozích odstavcích, slušnost jako by nám odpírala prostředky jasného a přímého vyjadřování. Nutí nás taktizovat, vytvářet strategie, zdlouhavě přemýšlet nad způsobem, jak bychom se vůbec mohli vyjádřit, abychom neporušili její

⁶⁵ LAKOFF (1975 str. 26-27)

⁶⁶ LAKOFF (1975 str. 25)

⁶⁷ LAKOFF (1975 str. 5)

zákony a aby to zároveň ale druhá strana vůbec pochopila. Slušnost nás okrádá o možnost přímého přirozeného projevu, zabíjí v nás spontaneitu. Avšak nutno dodat, že společnost vyžaduje dalece větší míru verbální slušnosti od žen než od mužů, čím je jaksi okrádá o možnost být více samy sebou, neboť jim svým způsobem vnucuje používání společností předepsaných formulí, za kterými jsou nuceny skrývat vlastní názor.

Lakoff tvrdí, že skutečnost, že jsou malé holčičky nuceny od malička mluvit příliš slušně, vede k tomu, že je pak v dospělosti nebere společnost dostatečně vážně, neboť působí, jako by se neuměly dostatečně přímočaře vyjádřit, dostatečně bránit svůj názor. Lakoff však z tohoto jevu viní nejen společnost jako takovou, ale také rodiče a učitele, kteří malé holčičky zpravidla za jakékoli vulgarismy kárají, avšak neslušně mluvící chlapce zdaleka tolik neokřikují, neboť jim toto jejich chování připadá údajně svým způsobem zábavné.⁶⁸

Žena je však podle názoru Robin Tolmach Lakoff v jazykové pasti, ať se již rozhodne „ženský jazyk“ používat, či nikoli. Lakoff se domnívá, že pokud se žena rozhodne „ženským jazykem“ nemluvit, bude společností považována za mužatku, pokud se ale k používání „ženského jazyka“ uchýlí, nebude ze strany společnosti zase požívat dostatečné vážnosti. Ženám jsou, jak zdůrazňuje Lakoff, odpírány prostředky přímočarého vyjadřování a místo toho jsou jim podsouvány výrazy pochybnosti a nejistoty, což má údajně za následek jejich oproti mužům velmi ztížený přístup k adekvátním pozicím a k moci.⁶⁹

V minulých odstavcích jsme již několikrát narazili na výraz „ženský jazyk“. Bylo by tedy na čase vysvětlit, co to vlastně znamená „mluvit žensky.“ Lakoff definovala ženský jazyk jako jazyk, který používají zpravidla ženy, a zároveň jazyk, který se používá v souvislosti se ženami.⁷⁰ Lakoff spatřuje rozdíly mezi ženským a mužským jazykem téměř ve všech lingvistických disciplínách – ať už se jedná o lexikum, gramatické struktury, intonaci či suprasegmentální jevy celkově.

⁶⁸ LAKOFF (1975 str.5)

⁶⁹ LAKOFF (1975 str. 6)

⁷⁰ LAKOFF (1975 str. 7)

10 Lexikum ženského jazyka

Je-li člověk krasobruslař, případně patří mezi jedince, kteří se o tuto disciplínu hlouběji zajímají, dokáže bezpečně rozeznat, jak vypadá Lutz, Rittberger či Axel Pauzen, ví přesně, z jaké by se odrazil nohy a jak by vypadal nájezd. Pokud člověk však krasobruslařem není ani se tímto sportem nijak zvláště nezabývá, sice si nejspíše i on pod těmito pojmy něco představí, ale jeho představa skončí patrně u čehosi, co by se dalo popsat slovy „skok s obraty“. Do pomyslné kategorie „skok s obraty“ pak zařadí všechny výše zmíněné pojmy, aniž by měl jakoukoli představu o tom, čím se od sebe liší. Rozlišit Lutze, Rittbergera či Axel Pauzena není nijak složité. Většina lidí však necítí potřebu od sebe pojmy zahrnuté do této kategorie jakkoli odlišovat, neboť je tato disciplína, jednoduše řečeno, příliš nezajímá.

Podobnou příčinu může mít i skutečnost, že množství pojmů, které dokážou ženy v rámci některých kategorií rozlišit, je podstatně větší než u mužů. Jako příklad nám podle Lakoff můžou posloužit barvy. Ženy dovedou bezpečně rozlišit liliovou od lososové, zatímco muži v některých případech stěží poznají oranžovou. Lakoff tento jev přisuzuje nezájmu mužů o tuto problematiku, která jim údajně připadá nepodstatná a jaksi pod jejich úroveň. Lakoff se domnívá, že muži témata, jako jsou barvy či otázky duchovna, přenechávají ženám, neboť je považují irelevantní vzhledem k celkovému chodu světa. Ona podstatná témata pak řeší sami a ženám zde podle Lakoff rozhodně nenechávají dostatečný prostor.⁷¹

I kdybychom názor Robin Tolmach Lakoff na tuto problematiku nesdíleli, i kdybychom neměli pocit, že některá témata, a zejména používání některých specifických výrazů týkajících se těchto témat, jsou v našich myslích díky působení společnosti jaksi vyhrazena ženám, mohla by nás následujícím příkladem o svém vidění tohoto problému přesvědčit. Lakoff ilustruje a taktéž jaksi obhajuje svoji domněnku poukázáním na následující situaci: představme si, že někde náhodně zaslechneme větu: „Ta zeď je liliová.“ Máme pocit, že ji vyřkl spíše muž, či spíše žena? Lakoff se domnívá, že většina z nás usoudí, že spíše žena, nicméně zabývá se i myšlenkou, že by tuto větu mohl vyřknout i muž.⁷² V tom případě bychom dle jejího názoru však patrně cítili potřebu tohoto muže v našich myslích nějak specifikovat či hodnotit – buď bychom si pomysleli, že je to například malíř, estét či jednoduše specialista nebo bychom usoudili, že se jedná o muže, který vykazuje určité znaky zženštilosti. Každopádně bychom však cítili, že pokud tuto větu vyřkl muž, je již jaksi

⁷¹ LAKOFF (1975 str.9)

⁷² LAKOFF (1975 str. 8)

příznaková, dává nám jakési další informace, které se týkají toho, jenž ji vyřkl. Pokud tuto větu použije žena, jako příznakovou ji zpravidla nevnímáme.⁷³

Lakoff v této skutečnosti vidí nežádoucí nerovnost, která jen přispívá k nerovnému postavení mužů a žen, nicméně domnívá se, že není možné pojmy typu „liliová“ ženám zakázat ani nařídít mužů, aby je používali, a tak jediné, co se s touto situací podle Lakoff dá dělat, je dát ženám prostor i v oněch skutečně relevantních tématech.⁷⁴

10.1 Ženský jazyk a adjektiva

Lakoff tvrdí, že v angličtině existují adjektiva, která jsou vyhrazena pouze pro ženský jazyk⁷⁵. Stejně jako liliová barva i tato adjektiva mohou být použita i mužem, avšak stejně jako ona zmíněná barva budou z úst muže působit příznakově. Lakoff však dodává, že ani žena by je neměla používat v jakékoli situaci, neboť samotné použití těchto výrazů prý napovídá mnohé o jejím přístupu k dané situaci a k aktuálnímu tématu.⁷⁷ Ona ryze ženská adjektiva by si ženy podle Lakoff měly nechat pouze pro nezávazné, zábavné konverzace o nepodstatných tématech. Použije-li dle Lakoff žena některé z těchto adjektiv například k ohodnocení kolegovy názoru během odborné konference, je nanejvýš pravděpodobné, že sklídí tichý či hlasitý posměch.⁷⁸

Lakoff ve své práci vyjmenovala několik anglických adjektiv, která považuje za součást ryze ženského jazyka, vysvětlila svůj názor, který podepřela konkrétními příklady. Tato problematika v nás vzbudila otázku, zda nějaká ryze ženská adjektiva existují také v češtině a ve francouzštině. Tímto problémem se hodláme v následujících řádcích zabývat.

Jako velký zdroj inspirace ohledně českého ryze ženského jazyka by nám mohly posloužit blogy určené pro maminky na mateřské dovolené, které jako by se v posledních letech množily takřka geometrickou řadou. Jejich pisatelky bychom mohli považovat za mluvčí speciálního dialektu českého jazyka, kterým patrně snad kromě této specifické skupiny prakticky nikdo nemluví. Tento dialekt se vyznačuje excesivním užíváním zdvořilých a specifickou slovtvorbou založenou povětšinou na zkracování případně odvozování pomocí familiárních sufixů. Tímto způsobem vznikají slova typu „manža“ či „mimísek“, která našťástí

⁷³ LAKOFF (1975 str. 8-9)

⁷⁴ LAKOFF (1975 str. 9)

⁷⁵ Lakoff uvádí tyto příklady: adorable, charming, sweet, lovely, divine

⁷⁶ LAKOFF (1975 str. 12)

⁷⁷ LAKOFF (1975 str. 12)

⁷⁸ LAKOFF (1975 str. 12)

však stále patří do jazykové periferie, průměrný mluvčí češtiny je nepoužívá. Tyto blogy zajisté obsahují mnoho adjektiv, která bychom snad mohli podle Lakoff klasifikovat jako ryze ženská, jednalo by se prakticky o všechna zdobnělá adjektiva, tedy adjektiva typu „roztomiloučký“, „slad'oučký“, „hezoučký“, „heboučký“, „miloučký“ atd. Existují však další adjektiva, která ve smyslu, jenž tomuto pojmu Robin Tolmach Lakoff dala, cítíme jako ženská – například „božský“ či „báječný“.⁷⁹

Naši domněnku bychom rádi ilustrovali na následujícím příkladu: představme si, že jsme profesor chemie, sedíme na mezinárodní vědecké konferenci a jeden z našich nejrespektovanějších kolegů právě představil první fungující lék na rakovinu. Řekli bychom, že je to „božský objev“ nebo „báječný nápad“? Báječný nápad je letět na víkend do Paříže nebo dát si po obědě zmrzlinu, avšak pokud bychom slovo „báječný“ použili ve výše zmíněném kontextu, jako bychom znevažovali onen objev, jako bychom mu svým vyjadřováním ubírali na vážnosti nebo jako bychom ve své naivitě a pošetilosti vlastně ani dostatečně nepochopili jeho význam. Slovo „báječný“ v nás asociuje zábavu, ale i určitou nedůležitost tímto adjektivem hodnocené skutečnosti. Slovo „božský“ je na tom podobně jako slovo „báječný“, i když je pravda, že v nás vzbuzuje lehce serióznější asociace, neboť má v sobě jakýsi spirituální nádech. Slovo „božský“ si již nespojujeme jen se zábavou, ale také s uměním a duchovnem, božská může být choreografie *Les Indomptés* od Clauda Brumachona stejně jako hlas Leonarda Cohena.

Co se týká francouzského jazyka, domníváme se, že i zde nalezneme ženská adjektiva a že by to patrně mohla být jednoduše ona co nejpřesněji přeložená anglická adjektiva, která za tímto účelem Lakoff ve své knize vyjmenovala, tedy „adorable, charming, sweet, lovely, divine“, adjektiva, která bychom mohli do francouzštiny přeložit jako „adorable“ nebo „magnifique“, „charmant“, „doux“, „joli“, „divin“.

V několika posledních odstavcích jsme se zabývali ryze ženskými adjektivy. Existují však nějaká ryze mužská adjektiva? Lakoff se domnívá, že pokud by některé takové existovalo, mohlo by to být jedině slovo „groovy“^{80,81}, které je však podle našeho názoru v dnešní době používáno prakticky stejně často muži jako ženami. Je však těžké, ne-li přímo nemožné, určit, zda nějaké adjektivum či vůbec jakékoli slovo je či není mužské, neboť pojem „mužský jazyk Robin Tolmach Lakoff nedefinovala. Je pravda, že vzhledem k tomu,

⁷⁹ LAKOFF (1975 str. 12)

⁸⁰ Které bychom mohli přeložit jako „bezva“ či „fajn“

⁸¹ LAKOFF (1975 str. 13)

že Lakoff definuje ženský jazyk jako jazyk používaný ženami a v souvislosti se ženami, mohli bychom se domnívat, že mužský jazyk bude jazyk používaný muži a v souvislosti s muži. Existuje však vůbec nějaký obdobný fenomén? Existují nějaká slova, která mohou používat jen muži, a použijí-li je ženy, jsou příznaková? Lakoff nerozděluje adjektiva na ženská a mužská, nýbrž na ženská a neutrální, což by nám mohlo pomoci nalézt odpověď na ony dvě výše zmíněné otázky.⁸²

10.2 Ženský jazyk a intenzifikující výrazy

Lakoff ve své práci *Language and Woman's place* vyjadřuje názor, že ženy mají patrně mnohem větší tendenci než muži používat intenzifikující výrazy, popisují-li vlastní pocity. Intenzifikujícími výrazy Lakoff rozumí výrazy typu „so“, „very“, „really“, „utterly“, které by se všechny daly více či méně přesně přeložit českým slovem „velmi“, či francouzským „très“. Jako typický příklad uvádí Lakoff větu „I feel so happy!“⁸³, česky tedy „Cítím se tak šťastná!“, francouzsky „Je me sens tellement heureuse!“. Dodává, že i muži používají intenzifikující výrazy, avšak většinou pouze v případě, že intenzifikovaná vlastnost s nimi osobně nesouvisí. Běžně je používají, mluví-li o někom či o něčem jiném, řeknou tedy například „He is so dumb“, česky „Je tak blbý!“, francouzsky „Il est très con!“, avšak většinou je nepoužívají, popisují-li své vlastní pocity.

Autorka *Introduction to Sociolinguistics* rozděluje rysy ženského jazyka, které Lakoff ve své knize *Language and Woman's Place* definovala, do dvou skupin. V první skupině jsou jazykové prostředky, které svým způsobem snižují sílu promluvy, ve druhé skupině jsou naopak ty, které její sílu zvyšují. (str. 287) Intenzifikující výrazy bychom zařadili patrně do druhé skupiny. Lakoff však tvrdí, že výrazy obou dvou skupin vlastně signalizují jednu a tutéž skutečnost, tedy že mluvčímu, který je používá, chybí sebevědomí. Používáme-li výrazy z první skupiny, děláme to patrně kvůli tomu, že si nejsme dostatečně jisti tím, co říkáme, případně máme obavy z potenciálního konfliktu. Používáme-li výrazy ze skupiny druhé, je to podle Lakoff kvůli tomu, že máme pocit, že náš konverzační partner by bez jejich použití mohl zůstat nepřesvědčen, že by naši promluvu bez jejich pomoci nikdo nevnímal jako dostatečně závažnou či podstatnou.⁸⁴

⁸² LAKOFF (1975 str. 12)

⁸³ LAKOFF (1975 str. 55)

⁸⁴ HOLMES (s. 287)

Lakoff se domnívá, že ženy používají tyto intenzifikující prostředky proto, že si myslí, že v opačném případě by je nikdo nebral dostatečně vážně. Podle názoru Robin Tolmach Lakoff odraží používání jazykových prostředků patřících do některé z výše uvedených skupiny nedostatek sebevědomí, kterým (nejen) ženy trpí.⁸⁵

V následujícím odstavci se zamyslíme nad výskytem intenzifikujících výrazů v češtině a nad jejich potenciálně rozdílným použitím ze strany žen a ze strany mužů. Lakoff ve svém díle hovořila o užití intenzifikujících adverbii při popisu vlastních pocitů mluvčího a dospěla k závěru, že v tomto případě používají intenzifikující výrazy více ženy než muži.

Uvažujeme-li o této problematice v rámci českého jazyka, napadá nás, že i zde budou za použití intenzifikujících výrazů o svých pocitech hovořit spíše ženy než muži. Představme si, že uslyšíme větu „Cítím se velmi špatně.“. Pomyslíme si, že mluvčí je spíše muž, nebo spíše žena? Možná nás s větší pravděpodobností napadne, že tuto větu vyřkla žena, avšak mluvčím samozřejmě mohl být i muž, přesněji řečeno muž snažící se respektovat pravidla slušnosti. Nicméně samotná snaha podřizovat se pravidlům slušnosti je podle Lakoff typičtější pro mluvu žen než mužů.⁸⁶ Muž by v soukromí patrně k vyjádření negativních pocitů použil spíše vulgarismů, než by se pokoušel vytvořit komplikovaně rozvitý větný člen. Zde se dostáváme k výše popsané myšlence Robin Tolmach Lakoff, která tvrdí, že řeč, kterou používají muži, je přímočařejší, jasnější a ostřejší než mluva žen.⁸⁷ Možná i proto bychom onu výše zmíněnou promluvu a s ní i všechny obdobné výpovědi vyjadřující pocity mluvčího a zároveň obsahující intenzifikující výrazy přisoudili spíše ženě než muži a vnímali bychom to tak nejen v češtině, ale i ve francouzštině. Je třeba dodat, že celkově téma osobních pocitů je patrně typičtější pro mluvu žen než mužů, což může také hrát roli při našem částečně intuitivním zhodnocení výše zmíněné otázky.

11 Gramatika ženského jazyka

Vzhledem k tomu, že ženský jazyk je podle názoru Robin Tolmach Lakoff slušnější než jazyk mužský, je přirozené, že obsahuje komplikovanější jazykové struktury.⁸⁸ Ženy také

⁸⁵ HOLMES (s. 287)

⁸⁶ LAKOFF (1975 str. 18)

⁸⁷ LAKOFF (1975 str. 19)

⁸⁸ LAKOFF (1975 str. 19)

podle autorčina názoru používají správnější gramatiku než muži, přičemž se někdy uchylují až k hyperkorektnosti.^{89 90}

Vzpomeňme si na dělení prostředků ženského jazyka, které jsme zmínili v předchozí kapitole. Robin Tolmach Lakoff je dělí do dvou skupin – v první skupině jsou ty, které zvyšují sílu promluvy, ve druhé ty, které naopak sílu promluvy snižují.⁹¹ Všechny jevy, o kterých se chystáme hovořit v této kapitole, patří do skupiny druhé. Ženy je používají, protože podle Lakoff nemají dostatečnou důvěru v platnost toho, co říkají, bojí se vyjádřit svůj názor, říci přímo a bez obalu, co si myslí, co chtějí, co potřebují. Na druhou stranu bychom mohli říci, že použitím těchto prostředků svého konverzačního partnera nepřímo informují o tom, že jim na jeho názoru záleží a že jsou případně ochotné ke kompromisu.

11.1 Tázací dovětky a ženský jazyk

Prvním syntaktickým jevem typickým pro ženský jazyk, o kterém bychom v této kapitole chtěli hovořit, jsou tázací dovětky. Lakoff se domnívá, že věta typu „John is here, isn't he?“, v češtině „Honza je doma, že?“, ve francouzštině „Jean est à la maison, n'est pas?“ je typický pro ženský jazyk, neboť je v něm určitý prvek nejistoty, nedůvěry v sebe sama či v pravdivost toho, co říkáme.⁹² Lakoff se domnívá, že člověk má tendenci používat tázací dovětky, chce-li vyjádřit svůj názor, ale bojí se ho říci přímo, má pocit, že potřebuje potvrzení.⁹³ Vzhledem k tomu, že dle Lakoff jsou ženy ono v jazykové rovině nejisté, váhavé pohlaví, přisoudila tento jev samozřejmě jim. Nutno však říci, že autorka *Language and Woman's place* netřídila jazykové prostředky podle svých teorií, ale vytvářela své teorie na základě analýzy prostředků jazyka, kterým byla celý život obklopena.

K problematice užití tázacích dovětek Lakoff dodává, že kromě snahy vyhnout se jasnému vyjádření svého názoru, a tím mnohdy i konfliktu, může použití tázacího dovětku jednoduše signalizovat snahu mluvčího navodit či usnadnit další konverzaci.

⁸⁹ HOLMES (str. 286)

⁹⁰ LAKOFF (1975 str. 55)

⁹¹ HOLMES (str. 287)

⁹² LAKOFF (1975 str. 15)

⁹³ LAKOFF (1975 str. 15)

11.2 Rozkazovací věty a ženský jazyk

Dalším jevem, kterým bychom se v tuto chvíli rádi zabývali, jsou takzvané „superslušné formy“⁹⁴, mezi nimi bychom se chtěli věnovat konkrétně takzvaným „nepřímým žádostem“⁹⁶, přesněji řečeno tendenci žen vyjadřovat rozkazy nikoli formou imperativu, ale povětšinou formou tázacích či oznamovacích vět. Geogre Yule⁹⁷ rozlišuje tři základní typy vět podle jejich formální struktury, jmenovitě oznamovací věty, tázací věty a imperativy, a tři základní komunikační funkce, konkrétně oznámení, otázku a rozkaz případně žádost. Pokud je vztah mezi formou a funkcí přímý, tedy je-li oznámení vyjádřeno oznamovací větou, otázka větou tázací a rozkaz imperativem, jedná se podle Yula o přímý řečový akt. Pokud je tento vztah nepřímý, tedy nastane-li jakákoli jiná kombinace funkce a formy promluvy než ony tři výše zmíněné, pak se jedná o nepřímý řečový akt. Právě tímto způsobem bývá v ženském jazyce rozkaz vyjadřován.

Čím více jazykově komplikujeme vyjádření našich požadavků, tím více je naše mluva slušná, a tím podle Lakoff i ženská. Tento svůj názor ilustruje autorka na následujícím příkladu: Lakoff se domnívá, že následující věty vykazují stoupající tendenci vzhledem k jejich typičnosti pro ženský jazyk: nejméně „žensky“ podle ní zní věta „Zavři dveře.“, poté následuje „Zavři prosím dveře“, pak „Zavřeš dveře?“, potom „Zavřeš prosím dveře?“ a následně věta „Nezavřeš dveře?“, po které by patrně mohla následovat věta „Nezavřeš prosím dveře?“, kterou by Lakoff s největší pravděpodobností klasifikovala jako pro ženský jazyk nejtypičtější. Možná právě proto se ženy k těmto posledně jmenovaným vyjádřením uchylují častěji než muži.⁹⁸

Ať už je příčina tohoto jevu jakákoli, ženy patrně používají méně imperativů než muži a prokazují větší tendence se tomuto slovesnému způsobu vyhnout použitím způsobu jiného. Rádi bychom na tomto místě vyjádřili názor, že je tomu tak nejen v angličtině, ale také v jazyce českém a francouzském.

⁹⁴ HOLMES (str. 286)

⁹⁵ LAKOFF (1975 str. 55)

⁹⁶ HOLMES (str. 286)

⁹⁷ YULE, Georges. Pragmatics. Oxford: Oxford University Press, 1996. (str. 54-55)

⁹⁸ LAKOFF (1975 str. 18)

12 Ženský jazyk a stoupavá intonace v oznamovacích větách

Tato kapitola bude věnována jevu, který bychom spíše než do oblasti syntaxe zařadili do sféry fonetiky. Robin Tolmach Lakoff ilustruje tento jev na příkladu, který se v následujících řádcích chystáme popsat.

Představme si rozhovor, řekněme mezi mužem a ženou. Muž se zeptá: „Kdy bude večeře?“, na což žena odpoví: „Kolem šesté...?“⁹⁹ Její „odpověď“ je přitom doprovázena stoupavou intonací, což způsobí, že si tuto odpověď muž patrně neinterpretuje jako konstatování pevně dané, nezměnitelné skutečnosti, které je třeba se přizpůsobit, ale podle Lakoff spíše jako „Večeře by mohla být v šest, pokud souhlasíš, pokud ti to vyhovuje.“

Lakoff se domnívá, že stoupavá intonace u oznamovacích vět způsobuje, že mluvčí působí dojmem, že nedokáže přesně a rozhodně vyjádřit svůj názor. Vzhledem k tomu, že toto jazykové chování je dle Robin Tolmach Lakoff typické pro ženský jazyk, lidé si na základě tohoto jejich způsobu vyjadřování vytváří domněnku, že ženy si nedokážou udělat vlastní názor ani na takto banální záležitosti.

Člověku je přirozené, že si o druhých dělá názor mimo jiné i na základě jejich jazykového chování. Lakoff však tvrdí, že se v případě užívání ženského jazyka často jedná pouze o převzaté chování, které o charakteru mluvčího příliš mnoho nevyovídá, navíc některé rysy ženského jazyka se dají také interpretovat jako snaha mluvčího nechat svému konverzačnímu partnerovi více prostoru k debatě.

13 Mužský a ženský jazyk z pohledu společnosti

Pojem „mužský jazyk“, ačkoli jeho samotná existence je sporná, v nás nicméně přece jen něco asociuje. Spojujeme si ho s věcností, s přímočarou mluvou bez zdvořilosti a eufemismů, s rozkazy, jednoduchými větami, někdy i vulgarismy a možná také s odborným stylem. Lakoff se domnívá, že ženy podvědomě vnímají, jak společnost nahlíží na ženský jazyk, a snaží se proto jeho používání vyhýbat a volit radši mluvu, kterou bychom snad mohli nazvat výše zmíněným „mužským jazykem“. Nutno však dodat, že podle Lakoff není ženský jazyk vyhrazen pouze ženám, často ho používají i muži, například muži akademici¹⁰⁰.

⁹⁹ LAKOFF (1975 str. 17)

¹⁰⁰ Ve vydání *Language and Woman's Place* z roku 2004 se Lakoff zmínila o tom, jak její kolegové akademici reagovali na tento názor ohledně podobnosti řeči žen a akademiků a jeho příčinách, který popsala v předešlém vydání své knihy. Tito prý začali ostentativně používat co nejvíce mužský jazyk. Ač akademici, začali používat

Podle Lakoff jsou totiž z hlediska vnímání společností podobní ženám, také většinou nedělají nic, co by nějak výrazně ovlivňovalo běh dějin, navíc nevydělávají příliš mnoho peněz a nemají prakticky žádnou moc. Dle Lakoff je ženský jazyk spíše jazykem bezvlivnosti a bezvýznamnosti než jazykem žen. Muži se proto k používání ženského jazyka zpravidla neuchylují, stejně jako se neuchylují k volbě ryze ženských povolání, avšak ženy se o ryze mužské posty, existuje-li ještě něco takového, čím dál více snaží ucházet.

14 Robin Tolmach Lakoff a postup její vědecké práce

V předchozích kapitolách jsme se seznámili s mnohými závěry, ke kterým Robin Tolmach Lakoff během své práce dospěla. Možná jsme si již během jejich četby pokládali otázku, na základě jakých dat ona autorka tyto své závěry vybudovala.

Robin Tolmach Lakoff ve svém díle *Language and Woman's Place* uvádí, že hlavní metodou, kterou při své práci používala, byla introspekce. Autorka analyzovala vlastní řeč, řeč svého okolí, náhodně zaslechnuté konverzace, jazyk reklamy a médií.¹⁰¹

Někteří z nás by se mohli domnívat, že se jedná o metody velice subjektivní, a tím pádem pochybné. Lakoff však tvrdí, že jakákoli metoda je koneckonců introspektivní, neboť člověk, který se rozhodne sbírat data (například nahrávat konverzace), si sám vybírá ta, která bude sbírat a následně analyzovat, sám se rozhodne pro skupinu, o kterou se chce zajímat, na základě vlastních preferencí upřednostní například jazyk vyšší třídy bělochů před jazykem černošské chudiny.¹⁰²

Navíc, pokud by se člověk rozhodl například k nahrávání konverzací, měl by dle autorčina názoru velký problém v nich rysy ženského jazyka zachytit, neboť konverzace musí nějakou dobu probíhat, než se tyto rysy mohou projevit. Je tedy dle Lakoff nutné pozorované jedince k jejich užití jaksi uměle motivovat, inspirovat je, aby se nad zkoumaným jevem zamysleli. Lakoff k tomu dodává, že pokud je tedy prakticky nemožné dostat se k těmto datům přirozeným způsobem, je-li nutné získat je jaksi uměle, pak není důvod, abychom jako

dvojí negace, vypouštět g u –ing, což jsou rysy jazyka, které v nás spíše než akademickou půdu evokují předměstích amerických velkoměst . LAKOFF (2004 Str. 108)

¹⁰¹ LAKOFF (1975 str. 4)

¹⁰² LAKOFF (1975 str. 5)

zdroj upřednostnili kohokoli jiného před sebou. Nejsme přece jako zdroj o nic méně spolehliví než kdokoli jiný.¹⁰³

Lakoff dále přiznává, že závěry této studie nejsou přesné ani dokonalé a bylo by dle jejího názoru třeba dále je zkoumat.

15 Naše motivace pro tento výzkum

Data, na kterých Lakoff vybuodovala své závěry, pocházejí tedy, jak jsme již zmínili, z introspekce, Lakoff analyzovala vlastní řeč, řeč lidí ze svého okolí, používala intuici, analyzovala zaslechnuté konverzace, jazyk médií, reklamy, avšak neprovedla žádný objektivně vyhodnotitelný pokus. I ona sama to vzhledem k přijetí své práce veřejností považovala za určitou překážku.

Jakkoli ji mohly iritovat předsudky lidí, pro něž, co se nedá spočítat, není hodno pozornosti, a co nepřináší zaručený výsledek, jako by neexistovalo, uvědomovala si, že tento postoj je v populaci velmi rozšířený.

V rozhovoru pro *Journal of English linguistics*¹⁰⁴ uvedla, že k tomu, aby lidé považovali určitou studii za vědeckou, tedy za důvěryhodnou, a tím hodnou jejich pozornosti, vyžadují data, empirická měření, formalismus. Avšak lingvistika se zabývá jazykem, kterýžto je určitým projevem lidského chování. Lidé nejsou stroje, a tak se ani jejich chování nedá zachytit matematickými modely. Neexistují žádné rovnice, na základě nichž bychom mohli předpovědět chování lidí. Sociolingvistické pokusy samozřejmě existují, ale jak Lakoff dodává, perfektní sociolingvistická studie nikdy nebyla provedena, neboť lidé jsou příliš komplikovanými bytostmi na to, abychom je mohli roztřídit do dvou či tří skupin.¹⁰⁵

Lakoff na druhou stranu přiznává, že intuice je vždy trochu zrádná, i když člověk provádějící výzkum maximálně snaží zůstat objektivní. Provádět sociolingvistické studie je tudíž dle jejího názoru vždy nebezpečné – výzkumník má buď tendence k přílišné subjektivitě, a nebo v honbě za striktním formalismem obětuje nejzajímavější případy,

¹⁰³ LAKOFF (1975 str. 5)

¹⁰⁴ Interview with Robin Tolmach Lakoff [online]. 2010 [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <http://eng.sagepub.com/content/38/4/369.full.pdf+html>, str. 374

¹⁰⁵ Interview with Robin Tolmach Lakoff [online]. 2010 [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <http://eng.sagepub.com/content/38/4/369.full.pdf+html>, str. 374

vynechá nejzajímavější otázky, neboť ty se většinou nedají jednoduše zařadit do příslušných kolonek.¹⁰⁶

Ačkoli Lakoff nepodložila svou studii žádnými daty, po přečtení jejích publikací by mohl asi málokdo tvrdit, že v nich nespátřuje něco pravdivého. Stačí se jednou obeznámit s jejími názory, se závěry, ke kterým došla, a člověk začne okamžitě spatřovat ony popsané projevy ve svém okolí, začne si všimát, jak všudypřítomné jsou, a to se pohybujeme v jiném jazykovém prostředí, navíc vzdáleni mnoho desítek let od doby, kdy byla kniha *Language and Woman's Place* poprvé vydána.

Tato zkušenost v nás vyvolala touhu se její studií začít zabývat. Stejně tak její vlastní názor o nepřesnosti a nedokonalosti její studie a potřebě ji do budoucna dále zkoumat nás inspiroval k napsání této práce. Začali jsme si pokládat otázky, zda tato teorie, která je popsána v anglickém jazyce a z pohledu anglického jazyka a jejíž projevy pozorujeme i v jazyce českém, platí také pro francouzštinu, zda ji můžeme aplikovat napříč státy, jazyky, věky, zda je identifikovatelná také v psaném projevu, a zejména, zda neexistuje cesta, jak objektivně dokázat její platnost. Lakoff vystavěla svou teorii na introspekci, na intuici, na úsudku, my bychom se tedy chtěli naopak pokusit dokázat tuto teorii na základě co možná nejobektivnějšího zhodnocení dat, jakkoli těžký tento úkol asi bude...

V praktické části naší práce budeme analyzovat úryvky ze dvou děl francouzských autorů, konkrétně se bude jednat o *Paní Bovaryovou* od Gustava Flauberta¹⁰⁷ a o *Mandaríny* autorky Simone de Beauvoir¹⁰⁸. Na základě rozboru jazykových prostředků užitých v těchto dílech budeme zkoumat, zda teorie Robin Tolmach Lakoff popsaná v jejím díle *Language and Woman's Place* opravdu platí. Pokud se nám platnost této teorie podaří dokázat, získáme tím jako budoucí učitelé francouzštiny klíč k rozpoznávání genderově příznakových prvků jazyka, a dokážeme tak své žáky a studenty vést k genderově korektní mluvě, a tím z nich vychovávat jedince se smyslem pro rovnoprávnost.

16 Postup při vypracování praktické části

V následující kapitole bychom chtěli objasnit postup, jaký jsme pro vypracování praktické části naší práce zvolili. Nejprve se zaměříme na samotný výběr textu, na kritéria,

¹⁰⁶ Interview with Robin Tolmach Lakoff [online]. 2010 [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <http://eng.sagepub.com/content/38/4/369.full.pdf+html>, str. 374

¹⁰⁷ BEAUVOIR, Simone de. *Les Mandarins*. France: Gallimard, 2008. (str.83-93)

¹⁰⁸ FLAUBERT, Gustav. *Madame Bovary*. Moscou: Editions en langues etrangeres, 1958. (str.210-221)

kteřá jsme si za tímto účelem stanovili, dále vysvětlíme, proč jsme zvolili právě díla výše uvedených autorů a proč jsme analyzovali mluvu právě oněch postav těchto vybraných děl. Poté stanovíme hypotézu, přesně určíme jazykové prostředky, které budeme analyzovat, témata, kterými se budeme zabývat, a nakonec přistoupíme k samotné analýze...

17 Postup při výběru textu

Vzhledem k tomu, že jsme budoucí učitelé francouzského jazyka a francouzština je tedy právě tím jazykem, na němž platnost teorie popsané v *Language and Woman's Place* hodláme dokazovat, dali jsme si za cíl zkoumat dva francouzské texty.

Vybrat text vhodný ke zkoumání není jednoduché, už oním výběrem můžeme do značné míry ovlivnit výsledek, což nechceme. Naším cílem je usilovat o co největší objektivitu. Už samotná interpretace dat je vždy do nějaké míry subjektivní, toto hledisko se bohužel nikdy vyloučit nedá, avšak dá se alespoň minimalizovat.

Abychom co nejvíce potlačili aspekt subjektivity, určili jsme si předem kritéria, na jejichž základě jsme vhodný text vybírali. Prvním kritériem, na jehož základě jsme text vybírali, byla určitá spojitost textu či autora s tématem genderu, neboť v takovém textu se dá očekávat větší výskyt situací, kde by se ony genderově příznakové jazykové prvky mohly objevit.

Druhým kritériem bylo stáří textu, domníváme se totiž, že pokud teorie Robin Tolmach Lakoff platí, měly by se ony genderově příznakové výrazy vyskytovat v minulosti ještě více než v současnosti, neboť dříve byla nerovnost ve společenském postavení žen a mužů patrně ještě markantnější. Abychom mohli texty případně i porovnávat mezi sebou, určili jsme si, že jeden text musí pocházet z 19. století nebo z doby dřívější a druhý text musí být z 2. poloviny 20. století, případně ze století jedenadvacátého.

Dále jsme si určili, že texty musejí být přibližně stejně dlouhé, aby se případně daly mezi sebou porovnávat, a musejí obsahovat přibližně stejné množství dialogů, v ideálním případě by se vybrané texty měly alespoň trochu tematicky shodovat, ideálně popisovat obdobnou situaci.

Další podmínkou výběru textu jsou vhodné postavy, které v ukázce mluví, je totiž třeba, aby byly dobře definovatelné vzhledem k jejich roli v dané ukázce (zda zde zastávají roli dominantní či submisivní atd.), neboť je třeba, aby se na základě jejich rolí v dané ukázce dala formulovat jednoznačná hypotéza vzhledem k tomu, jaké jazykové prostředky budou tyto

postavy používat. Ideální by bylo, aby v každé ukázce mluvila minimálně jedna osoba, která v dané chvíli působí spíše dominantně či nese spíše rysy, které bychom na základě kulturních stereotypů přiřadili muži, a minimálně jedna osoba, která v dané chvíli působí spíše submisivně či nese spíše rysy, které bychom na základě kulturních stereotypů přiřadili ženě.

Proto, abychom mohli dokázat teorii Robin Tolmach Lakoff, vlastně ani není důležité, jakého jsou dané postavy pohlaví. Podle Lakoff není ženský jazyk jazykem daného pohlaví, ale spíše jazykem společenského postavení, jazykem role, dokazovala to například na tom, že muži akademici používají více prvků ženského jazyka než ostatní muži. Vysvětlovala to tím, že muži akademici mají vzhledem ke společnosti vlastně podobné postavení jako ženy – taktéž nemají prakticky žádnou moc, nevydělávají příliš peněz, ani nedělají nic, co by většinová společnost považovala za nějak výjimečně podstatné pro vývoj lidstva.¹⁰⁹ Další skupinou, u níž Robin Tolmach Lakoff zaznamenala zvýšený výskyt prvků ženského jazyka, byli teenageři, což autorka přisuzuje jejich nejistotě a nesebevědomí vzhledem k okolnímu světu a sobě samým, neboť i to nese dle autorky období dospívání s sebou.¹¹⁰

18 Vybrané texty

Poté, co jsme aplikovali všechna kritéria výběru, se nám nakonec podařilo vybrat dva texty. Prvním textem je kapitola z díla *Paní Bovaryová* od Gustava Flauberta. Tento text nejen že odpovídá všem výše vyjmenovaným kritériím (je to francouzský text francouzského autora, pochází z 19. století, tematika genderu zde určitě taktéž opomenuta není, sama scéna zkoumání těchto jevů nahrává, jedná zde hned několik postav v různých pozicích, které se dají celkem dobře definovat), ale ještě byl napsán autorem, který by se vzhledem ke svému stylu psaní dal zařadit mezi realisty.¹¹¹ Gustav Flaubert je považován za mistra formy, jeho cílem bylo taktéž zachytit realitu v celé její úplnosti. Aby jeho díla působila dostatečně realisticky, byl schopen studovat dlouhosáhlé medicínské¹¹² a jiné spisy, přepisovat pasáže svých děl nesčetněkrát. Je tedy podle našeho názoru důvodné domnívat se, že právě Gustav Flaubert mohl být tím, kdo se snažil zachytit soudobý jazyk a soudobý způsob konverzace co

¹⁰⁹¹⁰⁹ LAKOFF (2004 Str. 108) Zde Robin Tolmach Lakoff píše, že když si její kolegové akademici přečetli tento její názor ve vydání knihy *Language and Woman's Place* z roku 1975 reagovali na to tak, že začali ostentativně používat dvojí negace, ain't, vypouštění g u -ing (= typické rysy mužského jazyka), neboť se jim toto zařazení mezi „ty, kteří používají ženský jazyk“ patrně nelíbilo.

¹¹⁰ LAKOFF (2004 Str. 109) Zde Robin Tolmach Lakoff píše, že se v poslední době začalo stoupavé intonaci říkat „uptalk“ a že to v poslední době hojně používají také teenageři – dle Lakoff ze stejných příčin jako ženy

¹¹¹ Nutno však dodat, že po přečtení díla Mme Bovary v jeho tvorbě spatřujeme taktéž nejen realistické, ale i romantické rysy

¹¹² Např. mluvíme-li o otravě Charlese Bovary

nejpřesněji. Proto se domníváme, že právě zkoumání jeho díla by mohlo přispět k objektivitě výsledků naší práce.

Druhým textem, který jsme pro naši analýzu vybrali, je jedna kapitola z knihy *Mandarini* autorky Simone de Beauvoir, která taktéž odpovídá výše zmíněným kritériím. (tj. je to francouzský text francouzské autorky, pochází z 2. poloviny 20. století, tematika genderu přítomna, sama scéna zkoumání těchto jevů nahrává, jedná zde hned několik postav v různých pozicích, které se dají celkem dobře definovat). Tato kapitola je navíc téměř stejně dlouhá jako ona výše zmíněná kapitola z díla *Paní Bovaryová*, čítají obě deset stran, i množství dialogů je velmi podobné a obě popisují klíčové scény vzhledem k dalšímu ději díla.

V obou scénách se jedná o interakci muže a ženy, přičemž kapitola z *Paní Bovaryové* popisuje přípravy Emy a Rudolfa na společný útěk, jejich konverzaci na toto téma a následný útěk Rudolfa, který se rozhodl společnou dohodu porušit, bral-li ji kdy vůbec vážně. Kapitola z *Mandarínů* popisuje první společně strávený večer Henryho a Nadine, který je, z pohledu Henryho zcela neočekávaně, zakončen aktem fyzické lásky.

Abychom textům porozuměli a dokázali je tak správně analyzovat, a to jak po stránce jazykových prostředků, tak například i po stránce tematické, je třeba znát kontext, autory daných textů, postavy vystupující v ukázce. V následujících kapitolách se budeme těmto tématům věnovat.

18.1 Autoři textů

Autorkou prvního textu je Simone de Beauvoir, jejíž názory si v následujících řádcích přiblížíme, neboť jejich pochopení by nám mohlo významně pomoci při analýze jejího textu. Simone de Beauvoir poskytla rozhovor pro televizi pouze párkrát ve svém životě. Jeden z těchto rozhovorů se odehrál v roce 1975, v tom stejném roce, kdy vyšla kniha *Language and Woman's Place*.¹¹³ Některé, z našeho pohledu klíčové, názory, které vyjádřila v onom zmíněném rozhovoru, si v následujících řádcích přiblížíme.

Na začátku bychom se chtěli zaměřit na otázku, jak si Simone de Beauvoir vysvětluje příčiny, podle jejích slov podřadné, role žen ve společnosti. Beauvoir se v tomto směru zcela ztotožňuje s názory, které formulovala italská pediatrička Elena Bellotti, podle níž je ženám tato role „vnucována od dětství“.¹¹⁴ Tvrdí, že rozdíl mezi tím, jak se chováme k mužům a jak

¹¹³MACFARLANE, Erin. Simone de Beauvoir Interview Clip (1975). In: *Youtube* [online]. [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=liPSw0lNqaI>

¹¹⁴ Slavná věta Simone de Beauvoir « On ne naît pas femme : on le devient. » tento názor odráží.

k ženám, tedy jak je formujeme vzhledem k jejich budoucímu životu a postavení ve společnosti, začíná již v nejranějším dětství. Existuje prý dokonce určitý rozdíl v tom, jak ženy kojí chlapce a jak kojí děvčátka. V chlapcích se prý matky zcela nevědomky snaží probouzet určité agresivní chování, kdežto v holčičkách nikoli. Když chlapečci zlobí, rodiče to údajně vnímají jako snahu osamostatňovat se, mnohdy je ještě v tomto chování podporují, neboť jim to připadá svým způsobem zdravé a zábavné, kdežto stejné chování holčiček zdaleka tak pozitivně nevnímají.

Elena Bellotti podle slov Simone de Beauvoir dále tvrdí, že také způsob, jak přistupují rodiče k sexualitě malé dívky a malého chlapečka, je zcela jiný. Vychovávají-li rodiče dívku, kladou podstatně větší důraz na to, aby určité partie svého těla na veřejnosti neukazovala (učí ji například sedět s nohama u sebe a tak podobně), kdežto malého chlapečka zcela běžně nechávají svlékat se na veřejných prostorech, je-li tomu zapotřebí. Stydlivost dívek je tedy podle jejích slov vykonstruované chování. Simone de Beauvoir tvrdí, že samy ženy-matky jako by přispívají k diskriminaci žen, tento model je v nich totiž natolik zakořeněný, že samy svévolně, i když patrně nevědomky, předávají toto chování jako tradici další generaci. Možná se tím jen přizpůsobují kvůli nátlaku ze strany mužů, kteří vyžadují, aby ženy byly submisivní a přizpůsobivé.¹¹⁵ A protože žena své postavení může ovlivnit vlastně jen tím, s jakým mužem spojí svůj život, je pro ni zcela zásadní, aby byla pro muže žádoucí. Beauvoir říká, že neženská žena je tedy dle názoru většiny matek zrůda, a tak se starají, aby jejich dcera byla dostatečně ženská, tím i žádoucí a aby tak měla zajištěný šťastný život po boku úspěšného muže. Simone de Beauvoir dodává, že celou situaci umocňuje fakt, že ženy většinou nezastávají dobře placené posty, neboť mužská společnost jim to neumožňuje. Často zůstávají v domácnosti, což je nutí být na mužích zcela závislé. Jejich životní komfort záleží pouze na manželovi, a tak jedině, jak mohou ke zlepšení své životní úrovně přispět, je, jak jsme již uvedli výše, najít si co možná nejlépe situovaného manžela. Proto se snaží být ženské, žádoucí a přitažlivé, jedině tak totiž mohou získat společenské postavení, jaké by si přály.

Beauvoir se domnívá, že by ke zlepšení situace přispělo, pokud by se ženy začaly dívat samy na sebe novými očima, avšak záhy dodává, že vzhledem k tomu, jak dlouho tento model již přetrvává, je velmi těžké se oněch názorů, které jsou nám vštěpovány již od narození, zbavit.

¹¹⁵ Simone de Beauvoir - Pourquoi je suis Feministe (eng sub) 1/4. In: *Youtube* [online]. [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=z3_LW6oBQeI

Na otázku, proč tak dlouho nerovnost mezi ženami a muži nikdo neřešil, tato bojovnice za rovnost žen a mužů odpovídá, že důvodem může být skutečnost, že muže tato problematika nezajímá, což je dle jejího názoru pochopitelné, a mnoho žen taktéž s feministickými názory nesympatizuje, takže i když se některé ženy snažily za svá práva bit, nebyly vyslyšeny, a to ani ostatními ženami. Jejich aktivita dle Simone de Beauvoir tedy z jejich hlediska neměla moc velký smysl, a tudíž napříště zůstaly pasivní, zaujaly rezignovaný postoj.¹¹⁶ Simone de Beauvoir se však rozhodla boji za rovnoprávnost žen zasvětit svůj život, nikdy se nevdala ani neměla děti, nebyla nikdy ženou v domácnosti, neboť to považovala za nejvyšší formu útlaku.¹¹⁷

Autorem druhého textu je Gustav Flaubert, ani on se nikdy neoženil. I on obětoval život svému poslání, tedy svému dílu. Jediný vážný vztah, který měl, byl vztah s jeho „múzou“ Louisou Colet, se kterou se definitivně rozešel, když mu bylo pouhých 33 let.¹¹⁸ Avšak na ženy nezanevřel, naopak, přiblížil světu jejich psychiku v díle *Paní Bovaryová*, vytvořil ženskou literární postavu, která se zapsala do dějin světové literatury. V tomto díle také věnoval značnou pozornost otázce postavení ženy v současné společnosti. Gustav Flaubert bývá někdy nazýván mučedníkem stylu, věnoval mnoho času a energie tomu, aby se vyjádřil právě tak, jak chtěl, aby popsal věci nejreálněji, jak dokázal, aby objektivně zachytil soudobou společnost, její chování, jazyk, který používala. Thomas Defaye definoval toto dílo jako „une histoire précise dans un contexte précis“, tedy jako přesný příběh v přesném kontextu.¹¹⁹

Také proto jsme si k analýze vybrali právě jeho dílo, neboť se domníváme, že v něm nalezneme co možná nejreálnější obraz soudobé společnosti a jazyka, který používala.

Soudobá společnost je v našich ukázkách reprezentována postavami Emmy Bovaryové, Rudolfem Boulangerem, Henri Perronem a Nadine Dubreuilhovou, které budeme v následující kapitole charakterizovat.

¹¹⁶ Dodává také, že její kniha *Druhé pohlaví* byla většinou francouzských mužů přijata nelibě, a to dokonce i těmi, které Beauvoir považovala za levicově, rovnostářky smýšlející, Američané dle jejích slov knihu přijali podstatně lépe možná právě proto, že jsou k této otázce mnohem citlivější, ženy prý reagovaly v obou zemích veskrze pozitivně. V USA v době rozhovoru již vyšlo přes milion výtisků.

¹¹⁷ MACFARLANE, Erin. Simone de Beauvoir Interview Clip (1975). In: *Youtube* [online]. [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=liPSw0lNqaI>

¹¹⁸ DEFAYE, Thomas. *Madame Bovary*. Bréal: Paris, 1998.(Str.16)

¹¹⁹ DEFAYE (str. 22)

18.2 Charakteristika postav jednajících ve vybraných ukázkách

V následujících řádcích se nejdříve zaměříme na charakteristiku postav vystupujících v naší vybrané ukázce z díla Gustava Flauberta *Paní Bovaryová*, poté budeme charakterizovat vybrané postavy z *Mandarínů* autorky Simone de Beauvoir.

První postavou, kterou budeme charakterizovat, nebude nikdo jiný než samotná Ema Bovaryová. Ema je krásná žena, čímž by již v dané době měla být svým způsobem předurčena k tomu, aby žila šťastnější život než ostatní ženy, které toto štěstí nemají. Realita je však poněkud jiná. Ema není schopná přijmout životní realitu, sní o nemožném, o lásce, jaká prakticky neexistuje a zásadně netrvá, o hojnosti a bohatství, o romantických příbězích, o jakých čítávala jako dívka v klášteře. Jakkoli může být Ema vnímána očima svých současníků jako velice emancipovaná žena a vzhledem k jejím činům¹²⁰ i, s trochou nadsázky řečeno, jako rebelka své doby, i tak ztělesňuje typicky nesvobodnou ženu 19. století. Ano, Ema dokáže získat svobodu, ale pouze smrtí, a to je jediná svoboda, která člověku zbyde, ať se již nachází v jakékoli době a v jakékoli situaci. Ema Bovaryová, stejně jako většina jejích současnic, nepracuje, tedy ne v tom smyslu, že by byla nějak ekonomicky činná. Je tedy odsouzena k úplné závislosti na manželovi, jinak řečeno, k nesvobodě. Má-li žena tehdejší doby líného či neschopného manžela, do vyšších společenských sfér se nikdy nedostane a bohatství nikdy nezíská. Ema si tuto skutečnost velmi dobře uvědomuje, chápe, že jediným, čím může sama za sebe platit, je její vlastní tělo. Chápe svoji závislost na mužích, kteří mají na její život v jistém smyslu větší vliv než ona sama¹²¹, jak napsal Thomas Defaye : „Ema si nevybírá, Ema je vybírána.“¹²²

I my budeme při rozboru ukázky tedy považovat Emu Bovaryovou za podřízenou vzhledem k Rudolfovi a k soudobé společnosti celkově, a budeme tedy v její mluvě očekávat větší výskyt prvků ženského jazyka než v mluvě Rudolfa.

Další postavou, kterou budeme charakterizovat, je Rudolf Boulanger, Emin první milenec, který je velmi bohatý, avšak také velice sobecký. Rudolf má se ženami mnoho zkušeností, nedokáže si představit, že by ho Ema doopravdy milovala, a dost možná by si to ani nepřál. Milostná vyznání bere jako nutný rituál, který je třeba při styku se ženami podstupovat, nepřemýšlí o jejich smyslu. Emu vnímá jako jednu z davu svých milenek, když ho začne její emocionalita přespříliš obtěžovat, jednoduše odjede a již se nevrátí. Rudolf je

¹²⁰ Např. pokus o vraždu, nevěra, půjčky...

¹²¹ Možná i proto si Ema přeje, aby její dítě bylo chlapeček...

¹²² V originále “Elle ne choisit pas, elle est choisie“, Defaye (Str.102)

velmi samostatný, silný, disponuje ekonomickou mocí i jeho vztah k ženám by Lakoff dost možná označila jako „typicky mužské chování“.

I my budeme ze všech výše zmíněných důvodů považovat Rudolfa za „typicky mužského jedince“, který je vzhledem k Emě v dominantním postavení, a budeme v jeho jazyce tedy očekávat méně prvků ženského jazyka než v jazyce Emy.

Nyní budeme charakterizovat Henriho Perrona z díla *Mandaríni*. Ačkoli se tento muž angažuje v politických otázkách, nevidí sebe samotného jako politika, ale jako spisovatele, což by Robin Tolmach Lakoff dost možná označila za ženský rys, neboť politika představuje moc, kdežto být spisovatelem znamená patřit do podobné skupiny, kam Lakoff zařadila akademiky, tedy mezi ty, kteří nedisponují ani žádnou mocí, ani finančními prostředky, ani se nezabývají ničím, co by společnost považovala za nějak mimořádně podstatné. Henri navíc žije již deset let s Paulou, ženou, kterou nemiluje. I tato skutečnost by Lakoff nejspíše připadala typická pro ženy nikoli pro muže, neboť muži nebývají na ženách závislí, a proto jim nic nebrání odejít, nejsou-li ve vztahu spokojeni. Co se týká kapitoly z knihy *Mandaríni*, kterou jsme k naší analýze použili, i zde má Henri, hodnoceno dle kritérií Robin Tolmach Lakoff, nejspíše „ženskou roli“ - není to on, kdo iniciuje první rande, ale Nadine, není to on, kdo svede svého partnera k aktu fyzické lásky, je to Nadine, Henri tedy není svůdce, jak by se od muže patrně čekalo, ale sváděný.¹²³

Vzhledem k jeho „ženské úloze“ v této ukázce bychom tedy očekávali, že bude ve své mluvě používat více prvků ženského jazyka než Nadine.

Nahlížíme-li na kapitolu z díla *Mandaríni*, kterou hodláme analyzovat, očima Robin Tolmach Lakoff, mohli bychom konstatovat, že Nadine Dubreuilh zde hraje „mužskou roli“. Je to právě ona, kdo iniciuje první rande s Henrim. To ona přesvědčí Henriho, aby místo tance či hudby dali přednost návštěvě jakéhosi baru či kabaretu, kde společně pozorují nahé dívky. To ona má tendence komentovat fyzické proporce tamějších dívek, nikoli Henri. To ona Henriho záměrně opije, aby s ním mohla vykonat fyzický akt lásky.¹²⁴ Nadine Dubreuilh dokáže navíc velmi přímo vyjádřit svůj názor, své potřeby, případně svůj nesouhlas.

¹²³ Henri se mimo jiné také během knihy rozhodne preferovat soukromou sféru před veřejnou, to když své intelektuální závazky obětuje, neboť jde o život jeho milenky Josette - SCHOLZ, Sally J. a MUSSETT. *The Contradictions of Freedom: Philosophical essays on Simone de Beauvoir's The Madarins*. Albany: State University of New York, 2005. (str. 166)

¹²⁴ Mezi Nadine a Emou můžeme pozorovat určitou podobnost v tom, že se obě snažily vzít do rukou vlastní osud a využívaly k tomu svého těla - SCHOLZ, Sally J. a MUSSETT. *The Contradictions of Freedom: Philosophical essays on Simone de Beauvoir's The Madarins*. Albany: State University of New York, 2005.,(str. 164) avšak Nadine dle našeho názoru, i přes svá vlastní slova, spáchala onen fyzický akt lásky dost možná i

To vše nás vede k úvaze, že vzhledem k její „mužské roli“ v dané ukázce, bude Nadine používat ve své mluvě méně ženských prvků jazyka než Henri.

19 Hypotéza

Na tomto místě bychom ještě jednou rádi jasně formulovali naši hypotézu, která zní následovně: Pokud nalezneme v řeči Emy Bovary více prvků ženského jazyka, tak jak je definovala ve svém díle *Language and Woman's Place* Robin Tolmach Lakoff, než v řeči Rudolfa Boulangerera a v řeči Nadine Dubreuilh nalezneme méně těchto prvků než v řeči Henriho Perrona, pak je teorie, kterou popsala Robin Tolmach Lakoff ve výše zmíněném díle, platná. Ženský jazyk dle Lakoff není určen pohlavím, ačkoli ho používají zejména ženy, ale postavením, je to jazyk podřízenosti a nejistoty. Pokud se nám tedy podaří prokázat platnost teorie Robin Tolmach Lakoff při analýze francouzského jazyka, získáme tím seznam prvků ženského jazyka platných pro francouzštinu, jakýsi přehled gendrově zabarvené mluvy, což nám výrazně pomůže v tom, abychom se napříště užití těchto jazykových prostředků vyhnuli a zejména abychom své studenty učili používat genderově korektní jazyk.

20 Analyzované jazykové prostředky

V následujících řádcích si shrneme, o které jazykové prvky se bude jednat, tedy která hlediska budeme při analýze oněch zmíněných dvou ukázek¹²⁵ uplatňovat.

Lakoff svou teorii vlastně založila na domněnce, že ženy zastávají ve společnosti podřadnou roli, což se dle jejího názoru odráží v jazyce a zpětně ho to taktéž ovlivňuje. Ženy jsou dle jejího názoru vzhledem k mužům v podřízeném postavení, čehož si jsou vědomy, vnímají, že jejich slova nemají takovou váhu jako slova mužů, a tak buď instinktivně používají jazykové prostředky, které tuto nerovnost odrážejí, nebo takové, které jim naopak pomáhají tuto nerovnost nějakým způsobem kompenzovat. Buď se ta nejistota a podřízenost odráží v jejich mluvě tak, že nejednají přímo, snaží se opisovat své požadavky, nepoužívají rozkaz, užívají až příliš slušné formulace, tázací dovětky, oznamovací věty se stoupavou intonací... nebo naopak tak, že se nejrůznějšími prostředky snaží posílit své tvrzení, podtrhnout jeho význam, neboť automaticky přepokládají, že pokud by tak neučily, okolí by

jednoduše pro vlastní potěšení... Nadine nese i další mužské rysy, například na rozdíl od ostatních ženských postav z knihy *Mandarini*, pracovala, dokonce se pokusila i lehce vstoupit do veřejné sféry - SCHOLZ, Sally J. a MUSSETT. *The Contradictions of Freedom: Philosophical essays on Simone de Beauvoir's The Madarins*. Albany: State University of New York, 2005. (str.164)

¹²⁵ kapitola z díla *Mandarini* Simone de Beauvoir a kapitola z díla *Paní Bovaryová* autora Gustava Flauberta

mu nevěnovalo dostatečnou pozornost. Za tímto účelem používají například intenzifikátory typu „très“, či typicky ženská adjektiva typu „divin“.

Nyní si vyjmenujeme konkrétní jazykové prostředky, které budeme v ukázkách analyzovat. Jazykové prostředky roztrídíme do tří skupin podle lingvistického odvětví, kterého se týkají.

První zkoumanou skupinou bude lexikum. Zde se zaměříme nejdříve na výskyt intenzifikujících prostředků, poté na ženská adjektiva, dále na slova označující barvy, slova spojená s duchovnem, nakonec na milostná oslovení.

Druhou analyzovanou skupinu bychom souhrnně nazvali „gramatická analýza“. V této kapitole se zaměříme na analýzu imperativu¹²⁶, jakožto typického prvku mužského jazyka, dále na způsoby vyjadřování rozkazuje¹²⁷ jinak než imperativem, nakonec se zaměříme na tázací dovětky.

Samostatnou skupinu bude tvořit analýza intonace, oblasti, která se v psaném textu může zdát téměř neanalyzovatelná, my se však soustředíme čistě na případy vyslovení oznamovací věty (většinou odpovědi na otázku) za pomoci stoupavé intonace¹²⁸, která je v těchto případech v textu většinou označena otazníkem.

21 Analýza témat

Závěrem naší práce bychom se ještě krátce zamysleli nad výskytem genderových témat, kterým se ve své knize *Language and Woman's Place* Robin Tolmach Lakoff věnovala, ve vybraných ukázkách. Nejprve se zaměříme v obou ukázkách na téma nejistoty, jakožto typického ženského rysu, a poté budeme zkoumat rozdílnost zpracování genderových témat v daných ukázkách.

22 Analýza jazykových prostředků

V následující pasáži se tedy zaměříme na analýzu jazykových prostředků, nejdříve na prostředky lexikální, poté na gramatické a nakonec se zaměříme na intonaci.

¹²⁶ Ve smyslu, v jakém ho viděl Yule, tedy jako jeden ze tří základních větných typů určených formální strukturou, viz výše, YULE, Georges. *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 1996., (str. 54-55)

¹²⁷ Jakožto jedné ze tří hlavních komunikačních funkcí, podle Yula, viz výše, YULE, Georges. *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 1996. (str.54-55)

¹²⁸ Např. A: „Kolik chceš knedlíků?“ B: „Čtyři...?“

22.1 Lexikum

První skupinou, na jejíž zkoumání se zaměříme, bude lexikum. Zde se soustředíme nejdříve na výskyt intenzifikátorů, poté na ženská adjektiva, na výrazy označující barvy, výrazy spojené s duchovním, nakonec na milostná oslovení a metafory použité k označení žen a mužů.

22.1.1 Intenzifikátory

Na úvod si termín intenzifikátory vysvětlíme, neboť se může zdát být poněkud nejednoznačný. Intenzifikátory rozumíme jazykové prostředky, nejčastěji adjektiva či adverbia, intenzifikující dopad naší výpovědi, tedy jazykové prostředky typu „très“

Podle teorie Robin Tolmach Lakoff bychom intenzifikátory označili za prvky ženského jazyka. Na tomto místě bychom tedy vyslovili hypotézu, že Henri užije ve své mluvě více intenzifikátorů než Nadine (neboť má, jak jsme si již vysvětlili v předchozích kapitolách, v oné zmíněné ukázce spíše ženskou roli, tedy alespoň v jistém směru „ženštější“ než Nadine) a Ema použije více intenzifikátorů než Rudolf.

Nadine použila v ukázce celkem sedm intenzifikátorů, konkrétně v těchto případech:

N : Quand on couche avec quelqu'un, ça brise la glace ; on est bien mieux ensemble qu'avant, non? (M 91)

N : ...je peux bien venir... (M 92)

N :tu me prives d'un truc dont j'ai tellement envie (M 92)

N : ...Maintenant ils sont trop organisés, ça n'est plus drôle. (M 92)

N : Tu as été très gentil (M 91)

Sûrement pas ; la petite brune, et la rousse qui a de si jolis faux seins (M 86)

Henri použil intenzifikátorů devatenáct, a to konkrétně v následujících případech:

H : c'est vraiment la paix qui commence (M 83)

H polopř.ř.: il réussirait peut-être à lui dire toutes ces choses qui n'avaient jamais trouvée place dans les livres trop construites (M 83)

H polopř.ř.: Tant de choses qu'on voudrait retenir avec les mots et qui se perdent! (M 83)

H polopř.ř.: Dommage de penser que cette matinée allait être perdue ; tout semblait être si précieux (M 83)

V o H - ...il fixait en désordre sur le papier un tas de moments de sa vie, ça l'amusait énormément et il ne demandait rien de plus... (M 84)

H polopř.ř. ...ces simples mots : « Je sors avec Nadine » auraient provoqué tant de questions et tant de commentaires qu'il en avait préféré d'autres ; mais c'était vraiment absurde de se cacher pour sortir cette fille ingrate (M 85)

H polopř.ř. ... elle ne lui plaisait qu'à moitié, il la connaissait trop, c'était trop facile... (M 87)

H polopř.ř. ...pourquoi Nadine avait-elle l'air si réjouie ? (M 88)

H : Tu es très jolie. (M 90)

H polopř.ř. ... c'était vraiment vexant de ne rien se rappeler... (M 91)

H : Quel mal de crâne tu m'as foutu ! (M 91)

H : Je te trouve très gentille (M 92)

H : ...ça la rendrait très malheureuse (M 92)

H : ...Ça serait un trop gros mensonge (M 92)

H :... tu en as tellement envie (M 92)

H : ...c'est pour ça que tu aimais tant les Américains? (M 92)

H polopř.ř. ...c'est si réconfortant (M 92)

Ema během své řeči ve vybrané ukázce použila dva intenzifikátory. Gustav Flaubert však nepřímou vložil ještě jeden do úst paní Bovaryové, Charlesově matce, která se stejně jako Ema nachází v ženské roli. Konkrétní případy použití intenzifikátorů nalezneme v následujících řádcích:

Mme Bovary mère polopř.ř.... d'abord Charles n'avait point écouté ses conseils pour l'interdiction des romans (E 212)

EB : ! c'est que je t'aime ! (E 211)

EB : je t'aime à ne pouvoir me passer de toi, sais-tu bien ? (E 211)

Rudolf během ukázky nepoužil intenzifikátor ani jedenkrát.

V následujících řádcích si shrneme získané poznatky a pokusíme se z nich vyvodit patřičné závěry. Naše počáteční hypotéza zněla, že pokud by teorie Robin Tolmach Lakoff popsaná v

díle *Language nad Woman's Place* měla platit, měl by používat více prvků ženského jazyka, v tom případě tedy intenzifikátorů, Henri než Nadine (neboť jeho role je v této ukázce z hlediska rysů sledovaných Robin Tolmach Lakoff ženštější než role Nadine, jak jsme si již popsali a vysvětlili v předchozích kapitolách) a stejně tak by měla více intenzifikátorů používat Ema než Rudolf. Po podrobné analýze obou ukázek jsme dospěli k závěru, že Henri použil 19 intenzifikátorů, Nadine 7, Ema 2 a Rudolf žádný. Platí tedy, že Henri použil více intenzifikátorů než Nadine, a stejně tak platí, že Ema užila více intenzifikátorů než Rudolf. Posuzovali-li bychom platnost teorie Robin Tolmach Lakoff čistě na základě analýzy tohoto jednoho aspektu, tedy na základě analýzy výskytu intenzifikátorů v řeči jednajících postav, dospěli bychom k závěru, že tato teorie je platná.

22.1.2 Ženská adjektiva

V následujících řádcích se zaměříme na ženská adjektiva, tedy adjektiva, která jsou dle názoru Robin Tolmach Lakoff typická pro ženský jazyk. Jak jsme již v kapitole „Ženský jazyk a adjektiva“ zmínili, mezi ženská adjektiva zařadila Lakoff slova „adorable, charming, sweet, lovely a divine“, což bychom do francouzštiny přeložili nejspíše jako „adorable či magnifique, charmant, doux, joli, divin“. Vzhledem k tomu, že se jedná o prvek typický pro ženský jazyk, budeme předpokládat hojnější výskyt těchto adjektiv v řeči Emy než v řeči Rudolfa a taktéž v řeči Henriho jich budeme očekávat více než v řeči Nadine.

Ema použila v ukázce dvě ženská adjektiva, konkrétně v následujících případech

EB polopř.ř.– o čem sní ...leur existence serait facile et large comme leurs vêtements de soie, toute chaude et étoilée comme les nuits douces qu'ils contemperaient (E 216)

EB polopř.ř.– o čem sní ...les jours, tous magnifiques (E 216)

Henri použil v ukázce jedno adjektivum, kterým bychom možná také mohli považovat za adjektivum ženské, konkrétně v následujícím případě:

H polopř.ř.tout semblait etre si précieux (M 83)

Nadine ani Rudolf v ukázce žádné ženské adjektivum nepoužili.

V následujících řádcích si tedy shrneme zjištěné poznatky – Ema použila dvě ženská adjektiva, Henri jedno, Nadine ani Rudolf žádná. Naše hypotéza, že Ema těchto adjektiv použije ve své řeči více než Rudolf a Henri více než Nadine, je tedy platná. Usuzovali-li bychom na platnost teorie Robin Tolmach Lakoff pouze z počtu užitých ženských adjektiv v řeči jednajících postav, dospěli bychom k závěru, že tato je platná. Nicméně je třeba říci, že

jsme v daném úryvku našli v promluvách námi sledovaných postav pouze tři ženská adjektiva celkem, což je s ohledem na spolehlivost zjištěných závěrů poměrně malé množství.

22.1.3 Barvy

Tématika ženských adjektiv úzce souvisí s tematikou barev, proto bychom se nyní rádi zaměřili na barvy v řeči jednajících postav. Jakékoli zmínky o barvách, samotné vyjádření barvy považovala Lakoff za prvek ženského jazyka, proto jsme se v úryvku zaměřovali na počet výskytu slov označujících barvu v řeči jednotlivých postav. Naše hypotéza zní, že v řeči Emy se objeví více výrazů označujících barvu než v řeči Rudolfa a stejně se tak v řeči Henriho setkáme s výrazy barvy častěji než v řeči Nadine.

V řeči Emy se vyskytl výraz označující barvu celkem třikrát, a to v následujících případech:

EB polopř.ř.– o čem sní ...ils apercevaient tout à coup quelque cité splendide avec des dômes, des ponts, des navires, des forêts de citronniers et des cathédrales de marbre blanc, dont les clochers aigus portaient des nids de cigogne. On marchait au pas, à cause des grandes dalles, et il y avait par terre des bouquets de fleurs que vous offraient des femmes habillées en corset rouge. (E 216)

EB polopř.ř.– o čem sní les ...jours, tous magnifiques (se ressemblaient comme des flots ; et cela se balançait à l'horizon, infini, harmonieux, bleuâtre et couvert de soleil. (E 216)

V řeči Henriho se vyskytl výraz označující barvu celkem třikrát, a to v následujících případech:

H polopř.ř....le papier blanc...(M 83)

Nadine ani Rudolf výraz označující barvu nepoužili.

Nyní si shrneme zjištěné poznatky: ve zkoumaném úryvku jsme našli v řeči Emy celkem 3 výrazy označující barvu, v řeči Henriho jeden, v řeči Nadine ani Rudolfa žádný. Platí tedy, že Ema použila více výrazů označujících barvu než Rudolf a Henri více než Ema, což potvrzuje teorii Robin Tolmach Lakoff.

22.1.4 Duchovno

Další výrazy, které jsou typické pro ženský jazyk, jsou dle teorie Robin Tolmach Lakoff výrazy spojené s duchovnem. Takový výraz jsme však objevili v úryvku v mluvě zkoumaných postav pouze jeden, a to v následujícím případě:

EB - Nous serons seuls, tout à nous, éternellement... (E 219)

Vzhledem k nedostatku dat je nemožné vyvozovat z výsledků analýzy jakékoli závěry.

22.1.5 Milostná oslovení a obrazná pojmenování žen a mužů

V kapitolách týkajících se zvířecích metafor a v kapitole „Obrazná pojmenování žen jako jídla“ jsme se zabývali názorem, že ženy bývají zobrazovány jako slabé, bezvýznamné či podřízené osoby nebo dokonce jako kořist (jídlo). Muži naopak jako mocní a silní jedinci. Rozhodli jsme se proto v našich úryvcích zkoumat, zda tato teorie platí.

V kapitole z *Mandarínů*, kterou jsme si ke své analýze vybrali, jsme žádná milostná oslovení ani obrazná pojmenování týkající se tohoto tématu nenalezli, což se dá nejspíše přičíst skutečnosti, že se jednalo o první společný večer Henriho a Nadine, který navíc na začátku ani nebyl míněn jako rande, spíš jako zcela nevinné pozvání na večeři. Nadine a Henri si ten večer poprvé společně o samotě promluvili, jejich vztah v této ukázce tedy nebyl natolik vyvinutý, aby užití takových výrazů favorizoval.

V úryvku z *Paní Bovaryové* jsme takových výrazů našli celkem sedm, z čehož pouze dva hovoří o muži. Tyto dva výrazy jsou „mon roi“ a „mon idol“, což by teorii potvrdzovalo.

EB - Tu es mon roi, mon idole ! tu es bon ! tu es beau ! tu es intelligent ! tu es fort ! (E 211)

Výrazů znázorňujících ženu či hovořících o ženě jsme našli celkem sedm, přičemž výraz „mon amour“ považujeme za zcela neutrální, tuto teorii nijak nepotvrzuje.

R — Si je t'aime ! si je t'aime ! mais je t'adore, mon amour ! (E 218)

Však další výrazy týkající se ženy, které jsme v ukázce našli, jsou tyto:

R – Allons mon pauvre ange du courage, console-toi, (E 213) ...

V o EB - Charles, comme aux premiers temps de son mariage, la trouvait délicieuse et tout irrésistible. (E 215)

EB - Je suis ta servante et ta concubine ! (E 211)

Jak vidíme, výraz „mon pauvre ange“ opravdu zobrazuje ženu jako ubohé bezmocné stvoření, navíc, vzhledem ke kontextu, evidentně postrádající odvalu. Sama Ema se do této role bezmocné a podřízené dobrovolně staví, když o sobě prohlásí, že je „servante“ a „concubine“. Samotná skutečnost, že Ema tato pojmenování použila hovoříc sama o sobě a navíc ve snaze zalíbit se Rudolfovi, může vypovídat mnohé o smýšlení tehdejší společnosti. Ema evidentně předpokládala, že se toto vyjádření bude Rudolfovi líbit, což dost možná

vyvodila ze skutečnosti, že záliba v takovémto vztahu k ženám byla v tehdejší společnosti normou. Posledním pojmenováním, které jsme dosud neokomentovali, je výraz „délicieuse“. Tento výraz by se dal jednoduše zařadit do kategorie „obrazná pojmenování žen jako jídla“ i ono tedy potvrzuje teorii vnímání ženy jako bezmocné, podřízené, v tomto případě kořisti (jídla).

V následujících řádcích si shrneme zjištěné poznatky: v analyzovaných ukázkách jsme našli celkem sedm milostných oslovení a obrazných pojmenování mužů a žen. Je nutné podtrhnout fakt, že všechna tato pojmenování se vyskytla v ukázce Gustava Flauberta, kde Ema, žena, má opravdu ženskou roli a muž Rudolf roli mužskou. Mezi sedmi výrazy jsme našli pouze dva týkající se muže, oba však zobrazovali muže silného a mocného (dokonce následování hodného), jak teorie předpokládala. Výrazů týkajících se ženy jsme našli pět, přičemž jeden byl neutrální a zbylé čtyři odpovídaly teorii, že ženy jsou zobrazovány jako slabé, bezmocné, podřízené či jako kořist. Na základě zjištěných poznatků bychom tuto teorii tedy mohli potvrdit.

22.2 Gramatická analýza

Nyní bychom se zaměřili na další lingvistickou oblast a tou bude gramatická analýza. Nejdříve se soustředíme na použití imperativu, poté na vyjadřování rozkazu jinak než imperativem a poslední část této kapitoly věnujeme tázacím dovětkům.

22.2.1 Použití imperativu

Imperativ je dle Robin Tolmach Lakoff považován za typický prvek mužského jazyka, pokud na užití termínu „mužský jazyk“ tedy přistoupíme. Jinak se dá také říct, že typickým rysem ženského jazyka je snažit se této formě vyhnout, což podle Lakoff pramení z nejistoty a z nedostatku sebevědomí, jak jsme si již vysvětlili výše. Naše hypotéza je tedy taková, že Rudolf použije ve své řeči více imperativů než Ema a Nadine více než Henri.

Po analýze ukázky z díla *Mandarini* jsme došli k následujícím poznatkům: Nadine použila tuto formu osmkrát, a to konkrétně v následujících případech:

N : Emmène-moi. (M 92)

N : Je veux me promener, c'est tout. (M 93)

N : Ne dis pas de bêtises! (M 90)

N : Saoulez-vous! (M 89)

N : Allez-y. (M 89)

N : Buvez ; coup sur coup. (M 89)

N : ...réveille-toi... (M 90)

N: ... « Invitez-la donc, qu'est-ce que ça vous coûte? » (M 88)

Henri použil tuto formu celkem třikrát, a to v následujících případech:

H : Écoute... (M 93)

H : Dis-toi bien que ce n'est pas une promesse (M 93)

H :tourne-toi. (M 91)

Rudolf použil tuto formu čtyřikrát, a to v těchto případech:

R - Réfléchis, ... (E 219)

R - Prends donc garde, dit-il. (E 213)

R - Allons (rozkaz) mon pauvre ange (ubohé slabé bezvýznamné stvoření) du courage, (bez odvahy) console-toi, (E 213) ...

R - que veux-tu ? (E 214)

Avšak co nám může připadat překvapivé, je skutečnost, že Ema tuto formu použila nejčastěji ze všech analyzovaných postav, a to celkem desetkrát:

EB - Sauve-moi ! (E 213)

EB - Emmène-moi ! s'écria-t-elle. Enlève-moi !... Oh ! je t'en supplie ! (E 214)

EB - Parle donc, réponds-moi. (E 219)

EB - Pardonne-moi ! (E 219)

EB - Et tenez, dit Mme Bovary en tirant sa montre de sa ceinture, prenez cela ; vous vous payerez dessus. (E 217)

EB - Quant au manteau, – elle eut l'air de réfléchir, – ne l'apportez pas non plus ; seulement, vous me donnerez l'adresse de l'ouvrier et avertirez qu'on le tiennne à ma disposition. (E 217)

EB — Minuit ! dit-elle. Allons, c'est demain ! (E 220)

V následujících řádcích si shrneme zjištěné poznatky: v případě ukázky z *Mandarínů* teorie Lakoff platí, neboť, jak se předpokládalo, Nadine použila více imperativů (8) než Henri (3), avšak v ukázce z *Paní Bovaryové* tato teorie selhává, neboť ačkoli se předpokládalo, že

Rudolf použije více těchto forem než Ema, bylo tomu právě naopak – Ema použila deset imperativů, kdežto Rudolf pouze čtyři. Tuto skutečnost si vysvětlujeme tím, že Ema ve většině případů nevyužívá této formy k tomu, aby donutila někoho konat nějakou akci, jak je pro imperativ typické. Ema využívá této formy podle našeho názoru spíše proto, aby svými „zoufalými výkřiky“ tipu „Sauve-moi!“ vzbudila v druhé straně emoce.

Nicméně objektivně vzato je výsledek naší analýzy takový, že v případě ukázky z *Mandarínů* teorie Lakoff platí, v případě ukázky z *Paní Bovaryové* nikoli. Čistě na základě zkoumání tohoto aspektu si tedy o platnosti teorie nemůžeme udělat jednoznačné závěry.

22.2.2 Vyjadřování rozkazu jinými větnými typy¹²⁹ než imperativem

Jak jsme již zmínili v předchozí kapitole, snaha vyhnout se imperativu je pro ženský jazyk typická, v této kapitole se tomuto jevu tedy budeme věnovat. Nutno dodat, že ony případy vyjádření rozkazu jinak než imperativem se mnohdy nedají jednoznačně identifikovat, určitou míru subjektivního hodnocení zde nelze eliminovat, což ale ostatně ani při analyzování jakýchkoli jiných jevů, kterými se tato práce zabývá. Nicméně v případě analýzy vyjadřování rozkazů jinak než imperativem se nám tato míra zdála vyšší než v případě analýzy jiných jazykových prostředků, a tak považujeme za vhodné tento názor vyjádřit.

Jak jsme si již osvětlili, vyjadřování rozkazu jinak než imperativem je jev typický pro ženský jazyk, a proto předpokládáme, že ho nalezneme častěji v řeči Emy než v řeči Rudolfa a v řeči Henriho než v řeči Nadine.

Dokonce ani v řeči Rudolfa jsme tento prvek nenalezli, nicméně v řeči Emy ano, a to celkem v šesti následujících případech:

EB — J'aurais besoin d'un manteau, un grand manteau, à long collet, doublé. (E 217)

— Vous partez en voyage ? demanda-t-il.

EB — Non ! mais..., n'importe, je compte sur vous, n'est-ce pas ? (E 217)

EB — Il me faudrait encore, reprit-elle, une caisse... (E 217)

EB — Et tenez, dit Mme Bovary en tirant sa montre de sa ceinture, prenez cela ; vous vous payerez dessus. (E 217)

¹²⁹ Stále vycházíme z výše zmíněného Yulova rozdělení třech hlavních větných typů a třech hlavních komunikačních funkcí

EB — Vous laisserez tout chez vous. (E 217)

EB - Quant au manteau, – elle eut l'air de réfléchir, – ne l'apportez pas non plus ; seulement, vous me donnerez l'adresse de l'ouvrier et avertirez qu'on le tiennne à ma disposition.(E 217)

Hypotéza, že se Ema bude snažit vyjádřit rozkaz jinak než imperativem častěji než Rudolf se tedy potvrdila. Tento výsledek je v souladu s teorií Robin Tolmach Lakoff.

22.2.3 Tázací dovětky

Posledním jazykovým prostředkem, který budeme v této kapitole analyzovat, jsou tázací dovětky. Tento prostředek je taktéž pro ženský jazyk typický, i zde se podle Lakoff odráží nejistota a nedostatek sebevědomí, jak jsme již podrobně vysvětlili výše. Pomocí tohoto prostředku se mluvčí snaží nejen navázat kontakt či udržovat konverzaci, ale také získat souhlas druhé strany. Podle Lakoff je tento prostředek typický pro ženský jazyk právě proto, že se v jeho použití odráží nejistota mluvčího vzhledem k výpovědi samotné či reakci druhé strany, snaha o získání souhlasu, a tím svým způsobem i nedostatek sebevědomí mluvčího. I výskyt tohoto prvku tedy očekáváme častěji u Emy než u Rudolfa a u Henriho než u Nadine.

Stejně jako u předchozího tématu ani při analýze tohoto tématu jsme v ukázce z díla *Mandarini* žádný výskyt tohoto jevu nezaznamenali. Ani v řeči Rudolfa se dle našeho rozboru tento prvek neobjevil, naproti tomu v řeči Emy se vyskytl celkem třikrát a to v následujících případech:

EB - C'est à l'hôtel de Provence, n'est-ce pas, que tu m'attendras ? (E 220)

EB - Que je suis faible, n'est-ce pas ? (E 219)

EB - Non ! mais..., n'importe, je compte sur vous, n'est-ce pas ? (E 217)

Hypotéza, že se Ema použije více tázacích dovětek než Rudolf se, tedy potvrdila. I tento výsledek je v souladu s teorií Robin Tolmach Lakoff.

22.3 Intonace

V této kapitole se již posuneme od syntaxe k jevu fonetickému a tím bude intonace. Ačkoli se může zdát, že tento jev je v psaném textu nezkoumatelný, není tomu úplně tak, neboť stoupavá intonace při vyslovení oznamovacích vět bývá v textu znázorněna otazníkem a právě tento jev budeme zkoumat, neboť patří mezi typické prvky ženského jazyka.

Předpokládáme tedy, že se tento jev vyskytne častěji v řeči Emy než v řeči Rudolfa a v řeči Nadine než v řeči Henriho.

V řeči Henriho se tento jev vyskytl celkem dvakrát:

Pas possible? Ça vous amuse? (M 86)

Vous ne seriez pas un rien vicieuse? dit Henri en riant (M 86)

V řeči Emy se vyskytl taktéž dvakrát:

EB - ... à midi ? (E 220)

EB - Tu n'en as pas aimé d'autres, hein ? (E 211)

V řeči Nadine ani v řeči Rudolfa se tento prvek nevyskytl, tudíž hypotéza, že Ema a Henri použijí tento prvek častěji než Rudolf a Nadine je platná, což povrzuje teorii Robin Tolmach Lakoff.

23 Další prostředky ženského jazyka

Inspirováni názory Robin Tolmach Lakoff a vycházejíce z jejích předpokladů, z její teorie, rozhodli jsme se během naší zevrubné analýzy oněch dvou výše zmíněných ukázek zaměřit se na rozbor dalších jazykových prostředků, kterými se sice Robin Tolmach Lakoff ve své práci nezabývala, případně je zmínila jen okrajově, ale které by podle našeho názoru patřily podle logiky, kterou k jejich určování Robin Tolmach Lakoff užívala, mezi prvky ženského jazyka. Jak jsme již uvedli v předchozích kapitolách, Lakoff rozdělovala prvky ženského jazyka do dvou skupin, přičemž skupina první je typická tím, že přímo odráží ženskou nejistotu a nedostatek sebevědomí, prvky skupiny druhé se naopak snaží tento nedostatek sebevědomí, tuto nejistotu, zakrýt či vykompenzovat tím, že danou výpověď zdůrazňují, podtrhují, vyzdvihují její význam, možná právě z obavy, že jinak by oné výpovědi nevěnovalo okolí dostatek pozornosti.

Vycházejíce z názoru Robin Tolmach Lakoff, že se ženy, možná právě kvůli své nejistotě a nedostatku sebevědomí, snaží docílit při konverzaci určité harmonie, dosáhnout

porozumění a pochopení¹³⁰, domníváme se, že bychom otázky s převážně fatickou funkcí mohli zařadit mezi prvky ženského jazyka. Dále předpokládáme, že bychom mezi tyto prvky mohli zařadit také specifické užití kondicionálu jakožto prostředku k vyjádření slušnosti, dále užití modálních sloves a užití slovesa „essayer“ ve významu „snažit se“ o něco, čehož se nám bezpochyby podaří dosáhnout, jen si nejsme jisti s jakým výsledkem, případně, jaké to bude mít následky. Všechny tyto jazykové prostředky podle našeho názoru odrážejí ženskou nejistotu a nedostatek sebevědomí, a předpokládáme tedy, že bychom je mohli taktéž zařadit mezi prvky ženského jazyka.

Je-li náš předpoklad správný, tedy jedná-li se opravdu o prvky ženského jazyka, pak naše hypotéza zní, že více těchto prostředků nalezneme v řeči Emy než v řeči Rudolfa a tyto prostředky se taktéž hojněji objeví v řeči Henriho než v řeči Nadine.

V následující části se tedy budeme zabývat rozбором výše uvedených jazykových prostředků v oněch již mnohokrát zmíněných ukázkách z díla Simone de Beauvoir a Gustava Flauberta. Nejdříve se budeme věnovat otázkám s převážně fatickou funkcí, poté užití slovesa „essayer“ ve výše popsaném významu, dále se zaměříme na kondicionál a nakonec budeme analyzovat modální slovesa.

23.1 Otázky s převážně fatickou funkcí

Na úvod bychom rádi stručně charakterizovali fatickou funkci jazyka. Má-li naše promluva funkci fatickou, pak nám nezáleží na tom, abychom někomu předali nějakou informaci, ale spíše abychom s oním osloveným či onou oslovenou jednoduše začali komunikovat nebo abychom v konverzaci pokračovali, udrželi kontakt, potvrdili si, že spojení mezi námi funguje, získali si pozornost druhé strany a taktéž jistotu¹³¹. Otázku s touto funkcí bychom pak dle našich předpokladů řadili mezi prvky ženského jazyka.

¹³⁰ ¹³⁰ Jako příklad nám může sloužit promluva Emy z *Paní Bovaryové*: E ...Ah ! je comprends...Flaubert (str. 218), do protikladu s níž můžeme dát dle Lakoff dost možná typickou mužskou konverzaci typickou krátkostí vět, stručností, minimální snahou o slušnost a zde také tématem. Tuto konverzaci nalezneme v díle *Mandarini* a zní takto:

- Pas de bagarre aujourd´hui? (Henri)
- Zéro, dit Vincent avec dépit (M 85)

¹³¹ Podle MAINGUENEAU, Dominique. *Analyse du discours*. Paris: Hachette, 1976. (str.108)

Náš předpoklad tedy zní, že v daných ukázkách najdeme více otázek tohoto typu v řeči Emy než v řeči Rudolfa a v řeči Henriho než v řeči Nadine. Pokud se tak stane, teorie Lakoff platí i v tomto případě, ačkoli konkrétní prvek k analýze jsme tentokrát vybrali sami.

V obou ukázkách dohromady jsme napočítali celkem deset výskytů tohoto typu otázky, a to konkrétně zde:

EB — Tu n'oublies rien ? (E220)

EB — Tu en es sûr ? (E220)

EB (po té, co jí Rodolphe řekl, že je šarmantní) — Vrai ? fit-elle avec un rire de volupté.(E218)

EB — M'aimes-tu ? Jure-le donc ! (E 218)

EB — Y songes-tu ? Est-ce possible ? (E 214)

EB — Sais-tu que je compte les jours ?... Et toi ? (E 214)

EB — M'aimes-tu ? (E 210)

EB — Beaucoup ? (E 210)

Jak si můžeme povšimnout, funkcí těchto otázek není ani tolik získat informaci, ačkoli to tak na první pohled může působit, ale spíše udržet kontakt, proud řeči mezi mluvčími a hlavně získat ujištění. Mluvčí, v tomto případě – lépe řečeno ve všech výše zmíněných případech – Ema Bovary, se snaží těmito otázkami nastolit harmonii mezi sebou a Rudolfem a ujistit se, že se vše vyvíjí dle jejích představ.

V ukázce z *Mandarínů* jsme žádné příklady těchto otázek neobjevili, a to ani v řeči Henriho, ani v řeči Nadine. Ani promluva Rudolfa v ukázce z *Paní Bovaryové* žádné takové prostředky neobsahuje, avšak Ema Bovaryová tento typ otázky použila hned na deseti různých místech.

Z analýzy toho jazykového prostředku v ukázce z díla *Mandaríni* nemůžeme tedy udělat žádný závěr, neboť se nám nepodařilo zaznamenat jakýkoli výskyt tohoto prostředku. Naopak výsledky analýzy ukázky z *Paní Bovaryové* potvrzují naši domněnku, že by fatické otázky mohly patřit mezi další z prostředků ženského jazyka.

Používání jazykových prostředků je mimo jiné ovlivněno také dobou. Domníváme se, že ono téměř celé století¹³², které dělí první vydání *Paní Bovaryové* a *Mandarínů*, mohlo v tomto případě sehrát svou roli a že jednou z příčin absence tohoto jazykového prostředku v ukázce z díla *Mandaríni* může být samotná doba vzniku tohoto díla.

23.2 Essayer

V následujících řádcích se zaměříme na analýzu výrazu „*essayer*“ v oněch zmíněných dvou ukázkách. Jak jsme již uvedli výše, soustředíme se nyní na analýzu výskytu slovesa „*essayer*“ ve významu snažit se o něco, co víme, že se povede, avšak nejsme si jisti výsledkem či dopady, které to s sebou ponese. Domníváme se, že takto použité sloveso v sobě taktéž nese určitý prvek nejistoty, který jeho použitím mluvčí vyjadřuje, a tudíž by mohlo patřit mezi další prvky ženského jazyka. Zamysleme se například nad větou „Zkusím se na to Petra zeptat“. Co vede mluvčího k použití onoho „zkusím“? Chce tím snad říci, že se mu dost možná nepovede se na to Petra zeptat, že zabloudí po cestě do jeho kanceláře nebo že ztratí hlas jen při pomyslení na tuto otázku? Podle našeho názoru používá mluvčí ono „zkusím“ proto, aby dal najevo svou nejistotu vzhledem k tomu, co bude následovat, až se Petra zeptá. Bude Petr souhlasit, nerozčílí se a nevykáže vás z kanceláře? Mluvčí chce užitím tohoto slovesa dát patrně najevo svou nejistotu vzhledem k následkům, které tento akt přinese, a možná taktéž vyjádřit svůj nedostatek kontroly nad následky a možného vlivu na budoucí vývoj situace. Tuto větu bychom mohli parafrázovat jako „Zeptám se Petra, ale výsledkem tohoto činu si nejsem jist a není v mých silách ho nijak výrazně ovlivnit“.

Předpokládáme-li, že bychom sloveso „*essayer*“ užití ve výše zmíněném významu mohli pokládat za prostředek ženského jazyka, naše hypotéza zní, že se toto sloveso objeví častěji v řeči Emy než v řeči Rudolfa a v řeči Henriho bude jeho výskyt hojnější než v řeči Nadine. V obou ukázkách dohromady se nám podařilo nalézt takto použité sloveso *essayer* v řeči sledovaných postav pouze ve dvou případech, a to konkrétně zde:

H : On peut essayer le Tropicque du Cancer. (M 86)

H : ...je vais essayer de parler à Paule (M 93)

¹³² Přesně 97 let

Oba případy se vyskytly v ukázce z díla *Mandrini* a pokaždé se jednalo o řeč Henriho. Předpoklad, že výskyt tohoto slovesa bude hojnější v řeči Henriho než v řeči Nadine, je tedy splněn, což by nasvědčovalo tomu, že by se mohlo jednat o prvek ženského jazyka. Nicméně vzhledem k řídkému výskytu tohoto prvku (v ukázce z *Paní Bovaryové* jsme ho dokonce nezaznamenali vůbec) je patrně předčasné uchylovat se k jakýmokoli závěrům. Stejně jako v případě otázek s fatickou funkcí i v tomto případě se domníváme, že bychom za absencí tohoto jazykového prostředku v ukázce z *Paní Bovaryové* mohli hledat malou frekvenci užití výše zmíněného jazykového prostředku v době jeho vzniku.

Abychom si mohli udělat přesnější představu o roli tohoto jazykového prvku, bylo by třeba dalších výzkumů.

23.3 Kondicionál jako prostředek vyjádření slušnosti

Následující kapitolu věnujeme analýze kondicionálu, avšak nebudeme se zabývat kondicionálem užitým k vyjádření hypotézy či možné budoucí situace¹³³, zaměříme se čistě na kondicionál, jenž bychom mohli považovat za určitý prvek slušnosti, za určitou formu nepřímého vyjádření. Vzhledem k tomu, že Lakoff považuje nepřímost a slušnost ve vyjadřování za typický rys ženského jazyka, domníváme se, že bychom tento, nazvějme ho třeba „slušnostní“, kondicionál mohli považovat za prvek ženského jazyka.

Pokud je náš předpoklad správný, pak nalezneme vyšší výskyt tohoto prvku v řeči Henriho než v řeči Nadine a v řeči Emy se tento prvek objeví častěji než v řeči Rudolfa.

Po provedení analýzy obou ukázek jsme dospěli k následujícím výsledkům: v řeči Rudolfa jsme výskyt tohoto prvku nezaznamenali, v řeči Emy se tento kondicionál objevil celkem čtyřikrát, a to konkrétně v těchto případech :

EB: J'aurais besoin d'un manteau, un grand manteau, à long collet, doublé. (E 217)

¹³³ Je však třeba říci, že tento typ kondicionálu se v ukázkách, na rozdíl od námi sledovaného typu kondicionálu, vyskytoval hojně, a to konkrétně v následujících případech: N: Si J'étais un homme, tous les soirs je ramènerais une bonne femme différente. (M 86)

H: Ce n'est pas ça qui l'égaierait beaucoup. (M 88) (H to říká na to, když ho N nabádá, aby šel tančit s jednou z těch striptérek)

N: Vous avaleriez ces deux coupes d'un trait ça ne vous ferait rien? (M 89)

H: Ça la rendrait très malheureuse. (M 92)

H: Ça serait un trop gros mensonge ; il sourit : d'autant plus qu'elle le saurait. (M 92)

N: Je vendrais mon âme pour y aller (M 92)

N: Mais on se quitterait au retour (M 93)

EB: Il me faudrait encore une caisse.. (E217)

EB: Il n'y a pas de désert, ni de précipice que je ne traverserais avec toi. (E219)

EB : Un amour comme le nôtre devrait s'avouer à la face du ciel! (E 213)

V řeči Nadine i v řeči Henriho jsme zaznamenali výskyt tohoto prostředku jedenkrát, a to v následujících případech:

H: Vous ne seriez pas un rien vicieuse? (M 86)

N: Je voudrais bien voir ça. (M 89)

Výskyt „slušnostního kondicionálu“ v ukázce z *Mandarínů* by nenapovídal tomu, že by tento mohl patřit mezi prostředky ženského jazyka, neboť Henri nepoužil tento prostředek vícekrát než Nadine, jak by se dle naší hypotézy očekávalo. Nutno však dodat, že výskyt tohoto prostředku v dané ukázce byl tak nepatrný, že z výsledku nelze vyvodit žádné závěry. Výskyt slušnostního kondicionálu v ukázce z *Paní Bovaryové* byl již vyšší. Slušnostní kondicionál se zde objevil celkem čtyřikrát a pokaždé v řeči Emy, což by naši hypotézu potvrzovalo.

23.4 Modální slovesa

Tato kapitola bude věnována užití modálních sloves. Rozhodli jsme se v promluvách námi zkoumaných postav hledat jakákoli modální slovesa s jakoukoli funkcí, ať už se jedná o modalitu dispoziční či jistotní. Jak totiž vysvětluje Libuše Dušková ve své *Mluvnici současné angličtiny na pozadí češtiny*, „vedle vlastního obsahu sdělení může mluvčí vyjádřit jednak dispozici (postoj) původce děje k jeho realizovatelnosti, tj. zda ho pokládá za nutný, v mezích schopností konatele nebo záhodný (modalita dispoziční), jednak stupeň svého přesvědčení (jistoty) o reálné platnosti sdělení, tj. zda se mu obsah sdělení jeví jako jistý, možný nebo nemožný (různá míra pravděpodobnosti děje, modalita jistotní).“¹³⁴ Pomocí modality tedy může mluvčí vyjadřovat nejistotu ať už vzhledem k realizovatelnosti děje, je-li on sám původcem, nebo i k platnosti svého vyjádření. Modalita tedy nabízí rovnou několik možností, jak vyjádřit nejistotu, z čehož jsme vyvodili, že i častější užití modálních sloves by mohlo být jedním z prostředků ženského jazyka.

¹³⁴ DUŠKOVÁ, Libuše. *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha: Academia, 2006. (str. 185)

Naše hypotéza tedy zněla, že v řeči Emy zaznamenáme vyšší výskyt modálních sloves než v řeči Rudolfa a v řeči Henriho bude jejich výskyt taktéž vyšší než v řeči Nadine.

Po zanalyzování obou textů jsme dospěli k následujícím výsledkům:

V ukázce z *Paní Bovaryové* jsme zaznamenali tři výskyty těchto sloves, dva v řeči Emy, jeden v řeči Rudolfa:

EB : Un amour comme le nôtre devrait s'avouer à la face du ciel! (E 213)

EB: Quel malheur donc peut-il me servir? (E 219)

R: Je ne peux pas m'expatrier, avoir la charge d'un infant! (E 221)

V ukázce z *Mandarínů* jsme těchto výskytů znamenali celkem dvanáct, přičemž čtyři v řeči Henriho a osm v řeči Nadine:

H: On peut essayer le Tropic du Cancer. (M 86)

N: Combien de coupes pouvez-vous boire sans être saoul? (M 89)

N: Tu veux que je me tourne? (M 89)

H: Mais pourquoi voulais-tu tant faire connaissance avec moi? (M 92)

N: Je voulais que tu me trouves gentille. (M 92)

N: Je veux que tu me trouves assez gentille pour m'emmener au Portugal (M 92) –N: À cause de Paule? Mais puisqu'elle ne vient pas avec toi je peux bien venir.(M 92)

H: Mais non, tu ne peux pas (M 92)

N : je ne veux pas te prendre à Paule! (M 93)

N: Je veux me promener, c'est tout. (M 93)

H: Je ne peux rien te promettre. (M 93)

N: Je voudrais bien voir ça. (M 89)

Jak je patrné z výsledků analýzy tohoto prvku, zde naše hypotéza neplatí. Je sice pravda, že v řeči Emy se objevilo více modálních sloves než v řeči Rudolfa, avšak počet modálních sloves použitých v řeči daných postav v této ukázce byl poměrně malý. Počet

výskytů tohoto jazykového prostředku v ukázce z *Mandarínů* byl však celkem značný, v řeči daných postav jsme našli celkem dvanáct modálních sloves, přičemž osm v řeči Nadine a čtyři v řeči Henriho. V tomto bodě se tedy výsledek s naší hypotézou rozchází.

Jak si tento jev vysvětlujeme? Modální slovesa mohou nabývat velkého množství významů, kromě jistoty či nejistoty mohou vyjadřovat vůli, možnost, povinnost, schopnost a mnoho dalších. Pokud se tedy domníváme, že by se v ženském jazyce mělo objevit více modálních sloves vyjadřujících nejistotu, pak to ještě neznamená, že se zde nutně musí objevit více modálních sloves jako takových, neboť ta vyjadřují významy nejrůznější a jejich výskyt, stejně jako výskyt jakýchkoli jiných jazykových prostředků, je závislý nejen na mluvčích, ale samozřejmě i na tématu a celkovém kontextu komunikace.¹³⁵

24 Závěrem k analýze jazykových prostředků

Jak jsme již zmínili v předchozí kapitole, mluvčí, účastníci konverzace a konkrétně jejich genderová příslušnost nejsou zdaleka jediným z faktorů, které ovlivňují komunikaci, a tím i užití jazykových prostředků. Když Hymes v roce 1967 navrhl v článku *“Models of the Interaction of Language and Social Settings“* svůj model zkoumání komunikace, způsobil tím velký rozruch. Cílem jeho SPEAKING modelu bylo funkčně analyzovat jazyk v promluvě. Hymes na svém modelu ukázal celkem osm složek, které dle jeho názoru ovlivňují

¹³⁵ M.A.K Halliday v díle *Language, context and text : aspects of language in social-semiotic perspective*, které napsal společně s R. Hasan popsal tři hlavní rysy situačního kontextu. Jeho koncepce slouží podle jeho vlastních slov k tomu, aby bylo možné interpretovat společenský kontext textu, prostředí v jakém se onen transfer významů, můžeme-li to tak nazvat, odehrává. Výše zmíněné tři hlavní rysy situačního kontextu nazval Halliday „Field“, což by se dalo přeložit jako „oblast“, „Mode“, což bychom mohli nepřesně přeložit jako „styl“ a „Tenor“, jehož význam raději pouze vysvětlíme, neboť jakýkoli překlad by zde byl svým způsobem zavádějící. „Field“ se týká tématu naší komunikace, o čem se vlastně bavíme a co se mezi námi vlastně odehrává, jaká je povaha naší sociální interakce, například vyslechneme-li si na trhu rozhovor mezi prodávajícím a nakupujícím, jeho „Field“ se dá určit například jako nákup a prodej hrušek. „Mode“ se týká funkce jazyka, jeho role v dané interakci - zda je v dané interakci významná nebo zda hraje jazyk pouze roli podružnou, do jaké míry účastníci spolupracují, jak moc se podílejí na promluvě (jedná se o veselou rodinnou diskuzi či přednášku na univerzitě, kde učitelé během dvou hodin nikdo nepoloží jedinou otázku.) Do tohoto rysu situačního kontextu bychom také zahrnuli například informaci o tom, zda se jedná o jazyk psaný či o jeho ústní formu. Třetím a posledním rysem situačního kontextu je dle M.A.K. Hallidaye „Tenor“, právě ten se týká účastníků dané konverzace (jedná-li se tedy o konverzaci), jejich postavení, jejich vzájemného vztahu, jich samotných. Právě sem bychom patrně mohli zařadit také problematiku genderu, neboť genderová role určuje účastníky, jejich jazyk a taktéž má vliv na jejich interakci s ostatními účastníky konverzace (jedná-li se konverzaci). Pověšme si však, že gender je jen jednou z podsložek jednoho ze třech rysů situačního kontextu. Existuje tedy mnoho dalších faktorů, které naši vzájemnou komunikaci a náš výběr jazykových prostředků ovlivňují, a tak je značně pravděpodobné, že se často stane, že některá z jiných složek vzhledem ke svému významu v aktuální situaci tuto složku jednoduše převáží... HALLIDAY, M.A.K. a R. HASAN. *Language, context and text : aspects of language in social-semiotic perspective*. Oxford: Oxford University Press, 1991. (str. 29 – 30)

komunikaci, a seřadil je za sebou tak, že první písmena jejich názvů dohromady tvoří slovo SPEAKING.

První složka se nazývá „Setting“, neboli fyzické okolí promluvy, tím myslíme čas, místo, případně i atmosféru, ve které se ona promluva či ona konverzace odehrává. Druhou složkou jsou účastníci, neboli „Participants“, jedná se nejen o ty, kdo mluví, tento pojem zahrnuje i osoby, které jsou jednoduše dané promluvě přítomny¹³⁶, u všech účastníků hraje roli jejich věk, pohlaví¹³⁷, původ, rodinné zázemí, status, osobnostní rysy atd. Třetí složka nese název „Ends“, jedná se v podstatě o funkci jazyka, čeho svou promluvou chceme dosáhnout, jaký máme záměr. Pod názvem „Acts“ se skrývá samotný obsah zprávy, tedy téma, o kterém se mluví, a jeho forma, styl vyjádření, s čímž velmi souvisí další složka a tou je „Key“, jedná se prakticky o přesnější určení stylu. Pod pojmem „Instrumentalities“ nalezneme kanál komunikace, tedy zda se jedná o jazyk mluvený, jazyk psaný či zda komunikujeme pomocí gest.¹³⁸ Předposlední složkou jsou normy, neboli „Norms“, těmito normami rozumíme pravidla komunikace, kterými se běžně řídíme, patří sem nejen pravidla samotné interakce (např. kdy a jak mohu vstupovat do konverzace, kdo mluví dříve, kdo později, kdy mohu začít mluvit atd.), ale také pravidla interpretace promluvy a celkového chování spoluúčastníků například spoluúčastníků konverzace. Abychom mohli tyto normy správně dodržovat, je nutné disponovat určitými sociokulturními znalostmi. Pod posledním písmenem G se skrývá „Genre“, jednoduše tedy žánr.

Tímto modelem Hymes podtrhl význam sociálního kontextu. I do jeho modelu z roku 1967 bychom již dokázali dosadit gender, avšak povšimněme si, že by byl jen jednou z mnoha složek písmene P, které je jen jedním z osmi písmen, jinak řečeno osmi složek, modelu SPEAKING¹³⁹. Je tedy zřejmé, že na naši vzájemnou komunikaci má kromě genderu vliv ještě celá řada dalších faktorů, a není tedy překvapivé, že ne vždy hraje hlavní roli při výběru našich jazykových prostředků právě gender. Mluví-li muž s mužem v restauračním zařízení, používá patrně jiné jazykové prostředky, než když v onom restauračním zařízení mluví muž

¹³⁶ Ačkoli se zohledňování vlivu osob, které například při konverzaci jiných lidí stojí opodál a mlčí, může zdát na první pohled zbytečné, dle našeho názoru tomu tak není, naopak, jejich vliv může být leckdy zcela markantní, je přece rozdíl v tom, jak mluví dospívající chlapec se svým kamarádem o nedávné diskotéce, jsou-li chlápci sami a jsou-li jsou této konverzaci přítomni jejich rodiče

¹³⁷ Právě sem bychom mohli zařadit i gender

¹³⁸ Existují i další, takzvané paralingvistické kanály, zde se jedná například o intonaci, suprasegmentální jevy, pauzy v komunikaci, ale také o proxemiku a například i o čichový či chuťový kanál - BACHMANN, C., J. LINDENFELD a J. SIMONIN. Langage et communications sociales. Paris: Hatier, 1981.(str. 75)

¹³⁹ BACHMANN, C., J. LINDENFELD a J. SIMONIN. Langage et communications sociales. Paris: Hatier, 1981.(str. 72-76)

se ženou. Však hovoří-li muž jako advokát u soudu, patrně volí stále stejné jazykové prostředky, nebere ohled na to, zda je soudcem muž či žena, neboť právníký jazyk má svá pravidla, svoje ustálená spojení, snaží se eliminovat i jakákoli synonyma, o projevech genderu ani nemluvě, jeho povaha, povaha tématu a situace samotné tedy hledisko genderu převáží.

Gender tedy, jak jsme si ukázali, nehraje v naší komunikaci vždy hlavní roli, v advokátní kanceláři či na akademické půdě jako by místy ani neexistoval, avšak celkově roli hraje, a jak jsme viděli v předchozích kapitolách, prvky ženského jazyka se dají dohledat i v dílech napsaných před několika stoletími, a to v jiném jazyce, než který Lakoff původně analyzovala. Co o nás používání ženského jazyka prozrazuje a jak podvědomě působí na společnost i na nás samotné, používáme-li ho, nám Lakoff ve svém díle popsala, je tedy pouze naší volbou, jak se rozhodneme vyjadřovat, jaký jazyk se rozhodneme učit a jak tedy budeme formovat sebe samé, naše studenty, naše okolí, a tím i společnost jako takovou...

25 Téma genderu ve vybraných ukázkách

Jazykové prostředky typické pro ženskou mluvu jsme již v našich dvou ukázkách analyzovali, a to nejen ty, které ve svém díle *Language and Woman's Place* Lakoff přímo popsala, ale také ty, k jejichž rozboru jsme se rozhodli sami, s tím, že jsme se snažili ctít logiku, podle které Lakoff postupovala, a respektovat její názory a její náhled na problematiku genderu ve společnosti. Nyní bychom se rádi zaměřili na naše dvě ukázky čistě z hlediska tématu genderu tak, jak ho vnímá Lakoff. Jinými slovy, promítá se zde nějakým způsobem role muže a ženy tak, jak ji vidí Lakoff? Jak jsme již zmínili v některé z předchozích kapitol, ukázka z *Paní Bovaryové* respektuje tradiční rozdělení rolí muže a ženy, kdežto v ukázce z *Mandarínu* jako by si Henri a Nadine tyto role přinejmenším na chvíli vyměnili, i tato markantní rozdílnost oněch dvou ukázek byla jedním z hlavních důvodů, proč jsme si vybrali k naší analýze právě je.

Nejprve se v obou ukázkách zaměříme na samotné vnímání role ženy a role muže ve společnosti. V ukázce z *Paní Bovaryové* vkládá Flaubert Charlesovi do úst pohled tehdejší společnosti na ženu, na vlastnosti a hodnoty, které u ženy vyhledává a respektuje, když ho nechává snít o, podle něj ideální, budoucnosti jeho dcery Berthy:

Ah ! qu'elle serait jolie, plus tard, à quinze ans, quand, ressemblant à sa mère, elle porterait comme elle, dans l'été, de grands chapeaux de paille ! on les prendrait de loin pour les deux sœurs. Il se la figurait travaillant le soir auprès d'eux, sous la lumière de la lampe ;

elle lui broderait des pantoufles ; elle s'occuperait du ménage ; elle emplirait toute la maison de sa gentillesse et de sa gaieté. Enfin, ils songeraient à son établissement : on lui trouverait quelque brave garçon ayant un état solide ; il la rendrait heureuse ; cela durerait toujours. (E 215-216)

Z této ukázky je patrné, že dle kritérií tehdejší společnosti by žena měla být hlavně krásná, pěkně upravená a měla by se dobře starat o domácnost, čemuž nasvědčuje i následující ukázka, kde se matka Charlese Bovaryho na chvíli smiřuje s Emou nebo lépe řečeno na ni získává lepší pohled, a to mimo jiné také proto, že ji Ema požádala o recept na zavařování okurek, což v tuto chvíli jako by symbolizovalo její péči o domácnost, a to byla patrně jedna z největších předností, jakou mohla žena té doby disponovat:

V o Mme Bovary¹⁴⁰ - La mère Bovary, les jours suivants, fut très étonnée de la métamorphose de sa bru. En effet, Ema se montra plus docile, et même poussa la déférence jusqu'à lui demander une recette pour faire mariner des cornichons. (E 214)

Simone de Beauvoir ve svém díle *Madaríni* tyto stereotypy paroduje, ironizuje, snaží se více či méně nápadně upozornit na jejich absurditu. Jedním z takových případů může být například tato konverzace mezi Henrim a Nadine, kdy Nadine vysvětluje Henrimu, proč ho předchozího dne opila:

N : C'était le seul moyen de t'avoir.

H: Et tu m'as eu? (M 90)

Na tomto rozhovoru není podle našeho názoru nijak výjimečně překvapivé jeho téma, tedy spíše samotná skutečnost, že jeden z partnerů opije druhého, aby ho jednodušeji získal k společnému aktu fyzické lásky. Dá se téměř říci, že se jedná o celkem běžnou situaci. Co však na této konverzaci poměrně šokující je, nebo přinejmenším určitě bylo v době, kdy byla kniha poprvé vydána, je ono rozdělení rolí, ona skutečnost, že ne on ji, ale právě ona jeho za tímto účelem opila. Lakoff by tuto skutečnost patrně přisoudila společenskému vnímání genderu, tomu že společnost jednoduše podobné chování u mužů jaksí toleruje, kdežto u žen nikoli, k čemuž by Lakoff patrně nenacházela žádné logické vysvětlení jiné než slepé podřizování se společensky vžitým názorům. Podobná je i situace v následujícím rozhovoru, ani zde nás nepřekvapí téma jako spíše rozdělení rolí. Jednalo-li by se o konverzaci mezi dvěma muži,

¹⁴⁰ Matka Charlese

dost možná by nám připadala zcela obyčejná, avšak vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o rozhovor mezi mužem a ženou, kde ne muž ženu, ale žena muže přesvědčuje, aby se společně šli podívat do jistého podniku na nahé dámy, nám připadá přinejmenším nestandardní. Je pravděpodobné, že i touto situací nás chce Simone de Beauvoir upozornit na naše genderově stereotypní vnímání společnosti.

H: Vous n'aimez ni le jazz ni la danse?

N: Non.

H: On peut essayer le Tropic du Cancer.

N: C'est marrant?

H: Vous en connaissez, vous, des boîtes marrantes? au Tropic on n'est pas mal pour causer.

Elle haussa les épaules : « Pour causer, les bancs du métro sont très bien » ; son visage s'éclaira : « Il y a des boîtes que j'aime bien : celles où on voit des dames nues. –

Pas possible? Ça vous amuse?

Oh! Oui ; c'est plus drôle dans les bains turcs, mais même les cabarets c'est pas mal. (M 86)

I Nadine, hrdinka románu *Mandarini* Simone de Beauvoir, si uvědomuje, jakým způsobem se muži tradičně dívají na ženy, což Beauvoir paroduje například touto promluvou Nadine:

N : Est-ce que c'est plus important d'avoir une jolie gueule ou d'être bien faite? (M 88)

Případně touto konverzací Nadine a Henriho, kde jako by si tyto dvě postavy opět vyměnily role, tedy muž se stal ženou a žena mužem:

N: Si j'étais un homme, tous les soirs je ramènerais une bonne femme différente.

H: Tous les soirs une femme différente : ça finit par être la même.

N: Sûrement pas ; la petite brune, et la rousse qui a de si jolis faux seins, sous leurs robes, ça n'est pas du tout pareil. Elle s'appuya son menton contre la paume de sa main et dévisagea Henri : « Ça ne vous amuse pas les femmes?

H: Pas comme ça. (M 86.)

Dalším tématem, kterým se Lakoff zabývala, bylo téma mužského sobectví a egocentrismu, jehož důkazy můžeme hledat v chování Rudolfa v ukázce z Paní Bovaryové, který se s Emou sice rád pobavil, ale jakmile by ho tento vztah, můžeme-li to tak nazvat, měl stát něco z jeho pohodlí, rychle mizí ze scény:

R - ...Ah ! non, non, mille fois non ! cela eût été trop bête ! (E 221)

R - Car enfin, exclamait-il en gesticulant, je ne peux pas m'expatrier, avoir la charge d'une enfant. (E 221)

Lakoff se taktéž domnívala, že tradiční výchova děvčátek ve své podstatě nepřímou nutí další a další generace žen k podřízenosti vzhledem k mužům. Tuto podřízenost, nebáli bychom se v mnoha případech říci až sebeponižování, můžeme pozorovat v chování Emy Bovary vzhledem k Rudolfovi. Ema ho například neustále zahrnovala dary:

Vo R - ...Cependant ces cadeaux l'humiliaient. Il en refusa plusieurs ; elle insista, et Rodolphe finit par obéir... (E 210)

I celkově by se dalo říci, že mu věnovala podstatně větší pozornost a projevovala mu více náklonnosti než on jí:

EB : Mais, moi, je n'ai rien au monde ! tu es tout pour moi. Aussi je serai tout pour toi, je te serai une famille, une patrie ; je te soignerai, je t'aimerai. (E 218)

Vo R a EB : Il ne se détournait pas. Elle courut après lui, et, se penchant au bord de l'eau entre des broussailles :

À demain ! s'écria-t-elle.

Il était déjà de l'autre côté de la rivière et marchait vite dans la prairie. (téma – žena ponižuje sama sebe svým chováním... E 220)

Sama svou podřízenost taktéž deklarovala a vyjadřovala i svou nejistotu vzhledem k Rudolfově lásce a věrnosti k ní samotné a vzhledem k tomu, zda je pro Rudolfa dost dobrá:

EB - Je suis ta servante et ta concubine ! Tu es mon roi, mon idole ! tu es bon ! tu es beau ! tu es intelligent ! tu es fort ! (E 211)

EB - quelquefois des envies de te revoir où toutes les colères de l'amour me déchirent. Je me demande : « Où est-il ? Peut-être il parle à d'autres femmes ? Elles lui sourient, il s'approche... » (E 211)

EB - Il y en a de plus belles (E 211)

Ve všech těchto výrocích jako by se odrážel nedostatek sebevědomí, ale může se zde také zračit pouhá snaha dostat společenským konvencím.¹⁴¹ Nutno zdůraznit, že Ema byla na svou dobu výrazně emancipovaná, ale přece jen společenské konvence byly tehdy ještě podstatně přísnější než dnes či v dobách, kdy vyšlo dílo *Mandríni*, a tak logicky i na ni (tedy jinými slovy na Flaubertovo vnímání Emy) zanechaly stopy. Nadine, jedna z hlavních postav díla *Mandaríni*, ačkoli se taktéž může na první pohled zdát, že ponižuje sama sebe, se již vyjadřuje podle našeho názoru značně asertivněji:

H - Eh bien, j'aime bien les regarder quand elles sont jolies, danser avec elles, ou causer.

N- Pour causer il vaut mieux des hommes », dit Nadine ; son regard devint soupçonneux: « En somme , pourquoi m'avez-vous invitée? je ne suis pas jolie, je danse mal et je ne cause pas bien. »

Il sourit : « Vous ne vous rappelez pas ? vous m'avez reproché de ne jamais vous inviter.

Chaque fois qu'on vous reproche de ne pas faire une chose, vous la faites?... (M 87)

Lakoff spojovala výše zmíněný nedostatek sebevědomí žen s faktem, že značná část z nich je finančně závislá na mužích, neboť jim není umožněn přístup k oněm nejlukrativnějším pozicím a následně, protože nejsou dostatečně výdělečně činné a ani nezastávají žádnou význačnou či úctyhodnou funkci, je společnost považuje za jakési naivní bytosti zabývající se převážně nepodstatnými záležitostmi. Nutno říci, že v chování Emy bychom dle našeho názoru mohli určité rysy naivity, iracionálnosti, místy až infantilnosti nalézt:

EB : Quand minuit sonnera, disait-elle, tu penseras à moi! (E 210)

R: Crois-tu m'avoir pris vierge ? exclamait-il en riant. Ema pleurait, et il s'efforçait de la consoler, enjolivant de calembours ses protestations. (E 211)

¹⁴¹ Ale není i samotná snaha dostat společenským konvencím, se kterými nesouhlasím, určitým projevem nedostatku sebevědomí?

V o EB: Ils étaient convenus, elle et Rodolphe, qu'en cas d'événement extraordinaire, elle attacherait à la persienne un petit chiffon de papier blanc, afin que, si par hasard il se trouvait à Yonville, il accourût dans la ruelle, derrière la maison. Ema fit le signal (E 213)

V ukázce z *Mandarínu* se výše zmíněnými „nepodstatými záležitostmi“ zabývá dle našeho názoru více Henri než Nadine¹⁴², to on píše, filosofuje, kreslí, jinými slovy nevytváří nic, čím by mohl získat peníze, případně čím by mohl nějak významně ovlivnit chod světa, neboť to je právě to, co se dle Lakoff „ve světě mužů“ cení:

H polopř.ř. « Parler de ce que j'ai aimé, de ce que j'aime, de ce que je suis » - (M 84)

V o H – Il designa un bouquet. – (M 84)

V o H – Il ajouta une fleur à son bouquet (M 84)

H polopř.ř. - C'est difficile, du dedans, de se définir, de se limiter - (M 84)

H polopř.ř. La sincérité : c'était la seule originalité qu'il dût viser, la seule consigne qu'il eût à s'imposer. – (M 84)

Vo H - ...il fixait en désordre sur le papier un tas de moments de sa vie, ça l'amusait énormément et il ne demandait rien de plus... (M 84)

Jak jsme výše popsali, mnohá témata kterými se Lakoff zabývala, se v našich dvou ukázkách vyskytují a dle našeho názoru i svým způsobem potvrzují mnohé z jejích názorů. V ukázce z *Paní Bovaryové* dokonce nalezneme popis řeči Emy, který až překvapivě připomíná popis ženského jazyka tak, jak ho definovala Lakoff...

Et elle se mit à lui raconter tout, à la hâte, sans suite, exagérant les faits, en inventant plusieurs, et prodiguant les parenthèses si abondamment qu'il n'y comprenait rien. (E 213)

¹⁴² I tato skutečnost jako by potvrzovala naši domněnku o výměně genderových rolí Henriho a Nadine ve zmíněné ukázce

Závěr

Ačkoli si to mnoho z nás možná neuvědomuje, nebo přinejmenším ne v plné šíři, jazyk tvoří důležitou součást naší identity. Jsme-li, ať již z jakéhokoli důvodu, připraveni o možnost vyjadřovat se v mateřském jazyce, jako bychom tím ztratili kus sebe samých. Možná i proto se mnohé kolonizované národy, ač byly často v podstatě nuceny přijmout jazyk kolonizátorů, tolik snažily zachovat si vlastní jazyk. I když se jim pak podařilo do jazyka kolonizátorů prosadit jen nepatrné množství prvků pocházejících z jejich mateřského jazyka, už to jim stačilo, aby se dokázaly odlišit, vyjádřit vlastní identitu, předat světu informaci o tom, kým vlastně jsou.

Jazykem můžeme vyjádřit mnohem více než význam rovnající se součtu významů jednotlivých slov, která ve své promluvě použijeme. Kromě etnické příslušnosti, původu, přibližného věku či vzdělání se v našem jazyce může odrážet také gender, a tím pohled nás samotných na tradiční rozdělení rolí žen a mužů ve společnosti. Způsob, jakým se vyjadřujeme, je otázkou našeho vlastního rozhodnutí. My sami se můžeme rozhodnout, zda budeme svým vyjadřováním nepřímo podporovat tradiční pohled na roli ženy a muže ve společnosti, či zda se svou volbou jazykových prostředků tomuto vidění vzepřeme.

Podle Lakoff je ženský jazyk jazykem, který používají zpravidla ženy či který se používá v souvislosti se ženami, což ale v žádném případě neznamená, že by tento jazyk nemohl používat muž nebo že by jazykové prvky považované za spíše mužské nemohla použít žena. Ženský jazyk ani stereotypní role ženy ve společnosti není dle Lakoff ničím, co by nám bylo vrozené. Ženský jazyk je tak spíše než jazykem pohlaví jazykem role a je jen na nás, jaká bude ta naše. Je sice pravda, že divadelní hra, ve které svůj part hrajeme, od nás jistou roli očekává, k jisté roli nás jaksi tradičně předurčuje, ale pokud tuto svou roli nebudeme mít odvahu změnit, pokud se budeme bát překročit vlastní stín, hrát nejlépe, jak dokážeme, a inspirovat tak i ostatní herce k odvážnějšímu výkonu, hra, ve které hrajeme, nikdy lepší nebude.

Leckdo by mohl oponovat, že jazyk sám přece na společenskou situaci nic nezmění, my se však domníváme, že jazyk, jaký používáme, naše smýšlení ovlivňuje a ovlivňuje také smýšlení lidí kolem nás, a smýšlení celé společnosti. Proto jsme si kladli za cíl získat jakýsi seznam prvků ženského jazyka, abychom věděli, čeho se, chceme-li působit genderově neutrálně, vyvarovat.

Cílem naší práce bylo v první části představit koncepci Robin Tolmach Lakoff, vědkyně, která se studiem genderové lingvistiky již mnoho desetiletí zabývá, seznámit se s jejím díle *Language and Woman's Place*, zde popsanými teoriemi a zamyslet se nad jejich platností v českém, a zejména francouzském jazyce. V druhé části práce jsme si kladli za cíl tyto teorie dokázat v praxi. Za tímto účelem jsme si vybrali dvě přibližně stejně dlouhé ukázky, jednu z Flaubertovy *Paní Bovaryové* a druhou z *Mandarínů* Simone de Beauvoir. Na jazyce zde vystupujících postav jsme postupně analyzovali jazykové prostředky, které Lakoff považovala za prvky ženského jazyka, přičemž tyto pocházely téměř ze všech jazykových disciplín (od fonetiky, přes lexikologii až po gramatiku).

Na základě těchto dvou ukázek se nám podařilo dokázat platnost většiny teorií Robin Tolmach Lakoff popsaných v její práci *Language and Woman's Place*, které jsme se rozhodli analyzovat. Získali jsme tak podle našeho názoru platný seznam prvků ženského jazyka, který tedy dle závěrů našeho výzkumu obsahuje následující prvky: intenzifikátory, ženská adjektiva¹⁴³, výrazy označující barvu, vyjadřování rozkazu jinými větnými typy¹⁴⁴ než imperativem, tázací dovětky a stoupavou intonaci v oznamovacích větách. K tomuto seznamu bychom ještě na základě našeho výzkumu, vycházejícího z teorie Robin Tolmach Lakoff, přidali otázky s fatickou funkcí a specificky použitý kondicionál, který jsme nazvali slušnostním.

Obecně panuje názor, že mluvit se člověk naučí v raném dětství, v té době si totiž osvojí základní slova, pochopí principy větné stavby, aniž by si to vůbec uvědomoval. Tuto skutečnost nechceme nijak zpochybňovat, nicméně vyjadřovat se se podle našeho názoru člověk svým způsobem učí celý život. Čím lépe se člověk dokáže vyjádřit, tím snazším pro něj je sdílet své postoje a prosazovat své názory.

Seznam prostředků ženského jazyka, který jsme na základě naší práce sestavili, nám dle našeho názoru může pomoci lépe se zorientovat v prostředcích ženského jazyka, přesněji pochopit, jak ženský jazyk funguje a jakým prostředkům se vyvarovat, chceme-li se vyjadřovat z hlediska genderu neutrálně. Učitelé francouzského jazyka by pak tuto znalost mohli využít při výuce svých studentů, učit je vnímat gender v jazyce, vyjadřovat se tak genderově korektním způsobem a dozrávat v jedince se smyslem pro rovnoprávnost.

¹⁴³ Konkrétně ve francouzštině tedy následující výrazy: adorable, manifique, charmant, doux, joli, divin

¹⁴⁴ Podle Yula, viz výše

Le résumé

Dans notre travail *Le gender*¹⁴⁵ *dans la langue des personnages littéraires des auteurs français choisis et sa manifestation*, nous avons abordé le thème de la relation de la langue et du genre en tant qu'un concept sociologique. Inspirés par le travail dénommé *La langue et l'espace des femmes* de Robin Tolmach Lakoff qui a exploré le phénomène du genre dans la langue anglaise, nous avons décidé de nous concentrer sur la même problématique dans la langue française.

La première partie de notre travail est plutôt théorique, nous y présentons la théorie de Robin Tolmach Lakoff qui est décrite en détail dans son oeuvre dénommée *La langue et l'espace des femmes*. Cette théorie est fondée sur la supposition de Lakoff qui dit que les femmes jouent un rôle secondaire dans la société, qu'elles sont opprimées, pleines des doutes et des incertitudes, qu'elles manquent de la conscience et tout cela se manifeste dans leur façon de s'exprimer, dans la langue qu'elles utilisent. Dans son oeuvre, Lakoff a défini la langue féminine comme une langue traditionnellement utilisée soit par des femmes soit en parlant des femmes. Néanmoins, il faut dire que la langue féminine pourrait être également utilisée par les hommes étant donné le fait que la langue féminine définie par Lakoff n'est pas vraiment une langue d'un sexe, mais plutôt une langue d'un rôle social.

À part ladite théorie, nous y explorons les moyens linguistiques qui sont d'après Robin Tolmach Lakoff typiques de la langue féminine. Même si Lakoff a examiné l'utilisation de ces moyens dans la langue anglaise, nous avons étudié leur présence dans la langue tchèque et principalement dans la langue française.

La deuxième partie du travail est consacrée à l'analyse de texte. Pour cette analyse, nous avons choisi deux extraits dont la longueur est pareille. Il s'agit d'un extrait choisi de la totalité de l'oeuvre *Les Mandarins* de Simone de Beauvoir et d'un extrait de l'oeuvre *Madame Bovary* de Gustav Flaubert.

Nous avons analysé la langue des personnages principaux de ces scènes en nous orientant vers les moyens linguistiques que Robin Tolmach Lakoff considérait typiques pour la langue féminine. Nous avons étudié chaque de ces moyens linguistiques séparément, nous avons compté le nombre de leurs occurrences dans la langue des personnages individuels pour

¹⁴⁵ Ce concept sociologique est plus souvent appelé le « genre », toutefois, nous avons utilisé la dénomination du « gender » pour éviter l'ambiguïté

être capable de décider si le moyen donné pourrait être considéré comme typique pour la langue féminine même en français.

En étudiant lesdits moyens linguistiques, nous avons trouvé que la plupart des moyens linguistiques que Lakoff considérait typique pour la langue féminine est utilisée de la même façon même en français. Nous pouvons dire que le résultat de l'analyse a confirmé la plupart des suppositions de Robin Tolmach Lakoff présentées dans son oeuvre *La langue et l'espace des femmes*.

Sur la base des résultats de ladite analyse, nous avons proposé une liste des moyens linguistiques typiques pour la langue féminine. Cette liste comporte des éléments suivants: les moyens d'intensification (dans la majorité des cas il s'agit soit des adjectifs soit des adverbes), les adjectifs féminins (concrètement les adjectifs comme « adorable, magnifique, charmant, doux, joli, divin »), les expressions des couleurs, la tendance à éviter la forme impérative, les expressions comme « n'est pas? » utilisées à la fin des phrases, l'intonation montante dans des phrases déclaratives.

En respectant la logique de Robin Tolmach Lakoff, nous avons proposé d'autres moyens linguistiques qui pourraient, à notre avis, être considérés typiques pour la langue féminine et nous les avons analysés dans lesdits extraits. Suivant les résultats de l'analyse, nous nous proposons d'ajouter quelques parmi eux dans notre liste des moyens linguistiques typiques pour la langue féminine. Concrètement, il s'agit des questions à la fonction phatique et d'un type spécifique du conditionnel, que nous appelons « un conditionnel de politesse ».

Dans cette partie-là, nous avons aussi exploré les opinions concernant le genre que Robin Tolmach Lakoff a exprimés dans son oeuvre *La langue et l'espace des femmes*. En analysant lesdits extraits, nous avons essayé d'y trouver des reflets de ses opinions ce que nous avons réussi à faire.

Le but du travail était de justifier les théories de Robin Tolmach Lakoff, d'explorer la question du genre dans la langue française, d'analyser les textes choisis et sur la base des résultats obtenus proposer une liste des moyens linguistiques typiques pour la langue féminine ce que nous espérons avoir réussi à faire...

Seznam použité literatury

ARABSKI, Janus a Adam WOJTASZEK. *Aspects of Culture in Second Language Acquisition and Foreign Language Learning*. Berlin: Springer, 2011.

BACHMANN, C., J. LINDENFELD a J. SIMONIN. *Langage et communications sociales*. Paris: Hatier, 1981.

BEAUVOIR, Simone de. *Les Mandarins I*. France: Gallimard, 2008.

BOUDON, Raymond, Pierre BOURDIEU, Michel CROZIER, Alain TOURAINE et ali. *Dictionnaire de Sociologie*. Paris: Universalis, 2010.

DEFAYE, Thomas. *Madame Bovary*. Bréal: Paris, 1998.

DUŠKOVÁ, Libuše. *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha: Academia, 2006.

FLAUBERT, Gustav. *Madame Bovary*. Moscou: Editions en langues etrangeres, 1958.

HALLIDAY, M.A.K. a R. HASAN. *Language, context and text : aspects of language in social-semiotic perspective*. Oxford: Oxford University Press, 1991.

HOLMES, Janet. *An Introduction to Sociolinguistics*. 2001. vyd. Essex: Pearson Education Limited, 2001.

LAKOFF, Robin Tolmach. *Language and Woman's Place : Text and Commentaries*. Cary, NC, USA: Oxford University Press, 2004.

LAKOFF, Robin Tolmach. *Language and Woman's Place*. New York, Hagerstown, San Francisco, London: Harper&Row, 1975

MAINGUENEAU, Dominique. *Analyse du discours*. Paris: Hachette, 1976.

RUIZ, Miguel. *Čtyři dohody: kniha moudrosti starých Toltéků* : [praktický průvodce osobní svobodou]. Překlad Viktor Faktor. Hodkovičky: Pragma, c2001, 134 s. ISBN 80-720-5826-6.

SCHOLZ, Sally J. a MUSSETT. *The Contradictions of Freedom: Philosophical essays on Simone de Beauvoir's The Madarins*. Albany: State University of New York, 2005.

YULE, Georges. *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 1996.

Další zdroje

Interview with Robin Tolmach Lakoff [online]. 2010 [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <http://eng.sagepub.com/content/38/4/369.full.pdf+html>

MACFARLANE, Erin. Simone de Beauvoir Interview Clip (1975). In: Youtube [online]. [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=liPSw0INqaI>

OBERPFALCER. Přechylování jmen jako výraz rozdílu v pohlaví, II. Naše řeč [online]. 1932, roč. 16, č. 8 [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2633>

Online Etymology Dictionary. [online]. [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=history&searchmode=none

Robin Lakoff. In: The Huffington Post [online]. [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <http://www.huffingtonpost.com/robin-lakoff/>

Simone de Beauvoir - Pourquoi je suis Feministe (eng sub) 1/4. In: Youtube [online]. [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=z3_LW6oBQeI

Speak with confidence: Blast "you know" from your speech. In: Digital Podcast [online]. [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <http://www.digitalpodcast.com/feeds/43548-the-kathleen-show-episodes?page=2>

VALDROVÁ, Jana - KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka - PACLÍKOVÁ, Pavla. Kultura genderově vyváženého vyjadřování. In ASPEKTin - feministický webzin. ISSN 1225-8982. Uverejnené 28. februára 2010. Získané 18. júna 2014. Dostupné na http://www.aspekt.sk/aspekt_in.php?content=clanok&rubrika=31&IDclanok=573.

Seznam zkratek

E = *Paní Bovaryová* (dílo Gustava Flauberta), FLAUBERT, Gustav. *Madame Bovary*.

Moscou: Editions en langues etrangeres, 1958.

EB = Ema Bovaryová, postava z díla *Paní Bovaryová*

H = Henri, postava z díla *Mandaríni*

M = *Mandaríni* (dílo Simone de Beauvoir), BEAUVOIR, Simone de. *Les Mandarins I*.

France: Gallimard, 2008.

N = Nadine, postava z díla *Mandaríni*

R = Rudolf, postava z díla *Paní Bovaryová*

V = Vypravěč/Autor

V o EB = Vypravěč/autor o Emě Bovaryové

V o H = Vypravěč/autor o Henrim

V o R = Vypravěč/autor o Rudolfovi

Vo R a EB = Vypravěč/autor o Rudolfovi a Emě Bovaryové

Příloha

Části těla

Během lexikální analýzy textů jsme si všimli jevu, který považujeme za pozoruhodný. V obou ukázkách najdeme velké množství výrazů označujících části těla. U Flauberta se jedná o 18 výskytů, přičemž 14 z nich popisuje tělo od ramen vzhůru a zbylá čtyři tvoří slova „pas“, „chodilo“ a dvakrát „srdce“. V ukázce Simone de Beauvoir těchto výrazů označujících části těla sice nalezneme pouze osm, avšak tyto jsou na rozdíl od oněch použitých v ukázce G. Flauberta většinou úzce spojeny s ženskou sexualitou (např. „seins“, „nombril“, „sexe“ a podobně). Je to náhoda, nebo se Simone de Beauvoir snažila tímto podtrhnout ony zájmy mužů? Odpověď na tuto otázku se již patrně nikdy nedozvíme.

Můžeme si tedy alespoň v následujících řádcích uvést konkrétní případy výskytu těchto výrazů:

H polopř.ř. ...comme son corps était jeune ! avait-il vraiment serré contre lui ce mince buste aux épaules rondes, aux seins légers? (M 90)

N a H (rozhovor, N má první repliku) :

- *La blonde à gauche, vous ne trouvez pas qu'elle a un ravissant petit nombril?*
- *Mais une geule bien triste. » ... (M 88)*